DARÜLELHAN MECMUASI

Sayı: 11 | Güz 2019 Müzikoloji ve Müzik Kültürü Dergisi 6 Aylık Süreli Yayın

Rumeli Türküleri Üzerine Müzikolojik Birtakım Dikkatler, Düşünceler ve İtirazlar TAMER KÜTÜKÇÜ
Merhum Etem Ruhi Üngör ve Arşivi Hakkında —Mecburen— Öznel Bir Yazı GÖNÜL PAÇACI TUNÇAY
İncesazdan Gazinoya - II GÖKHAN AKÇURA
İstanbul'da Medfûn Musikişinaslara Dair - III M. BURAK ÇETİNTAŞ
Bazı Bestekârlarımızın Kabirleri Hakkında - II, Basın Tarihinde Bestekârlara Ait Vefat Haberleri - II SERHAT BAŞAR
ARŞİVDEN MUSİKİ BELGELERİ HİKMET TOKER
AREL ARŞİVİNDEN | Zühdü Rıza'dan Arel'e Mektuplar HULUSİ ÖZBAY
NOTA KOLEKSİYONLARINDAN SEÇMELER Benli Hasan Ağa'nın Rast Peşrevi

DARÜLELHAN MECMUASI

Müzikoloji ve Müzik Kültürü Dergisi
Sayı: 11 | Güz 2019
6 aylık süreli yayın

ISSN 2587-098X

Darülelhan Mecmuası, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından kabul edilmiş olan "Tarihi Türk Müziği Araştırmaları ve Multimedya Arşivi (OMARŞİV)" projesi kapsamında yayımlanmaktadır.

OMAR Adına Sahibi
Gönül PAÇACI TUNÇAY

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet Ö. ALKAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Enis TOMBUL

Yayın Kurulu
Gönül PAÇACI TUNÇAY
Hikmet TOKER
Enis TOMBUL

Düzelti
Lebriz GÜNER GUNCA
Ömer Şahin EREN

Grafik Tasarım
Enis TOMBUL

İletişim
İstanbul Üniversitesi Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi [OMAR]
Mirgün Köşkü, Tebdil Eskisi Sokak, No. 6
Emirgân/İstanbul
0212 277 40 87
omar@istanbul.edu.tr
http://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr
http://omarsiv.istanbul.edu.tr

istanbuluniomar istanbuluniomar istanbuluniomar omarsiv

Basım Yeri
Maviay Ofset Etiket Matbaa San. ve Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi Giriş Kat (1BF2)
Topkapı/İstanbul

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© İÜ OMAR, 2019

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

- Rumeli Türküleri Üzerine Müzikolojik Birtakım Dikkatler, Düşünceler ve İtirazlar
  Tamer Kütükçü.....2
- Merhum Etem Ruhi Üngör ve Arşivi Hakkında –Mecburen– Öznel Bir Yazı
  Gönül Paçacı Tunçay.....11
- İncesazdan Gazinoya - II
  Gökhan Akçura.....18

ARŞİVDEN MUSİKİ BELGELERİ

- Müzisyenler Jurnalleniyor
  Hikmet Toker.....36

AREL ARŞİVİNDEN

- Zühdü Rıza'dan Arel'e Mektuplar
  Hulusi Özbay.....39

DOSYA: KİTABE-İ SENG-İ MEZAR

- İstanbul'da Medfûn Musikişinaslara Dair - III
  M. Burak Çetintaş.....44
- Bazı Bestekârlarımızın Kabirleri Hakkında - II
  Serhat Başar.....62
- Basın Tarihinde Bestekârlara Ait Vefat Haberleri - II
  Serhat Başar.....72

OMAR'DAN

- **Nota Koleksiyonlarından Seçmeler**
  Benli Hasan Ağa'nın Rast Peşrevi.....86
- **Faaliyet ve Yayınlar**.....100

OMAR, geçmişi bugüne bağlayan ortak bir hafıza oluşumunu sağlayıp bunu kâğıt üzerine aksettirmeye gönüllü oldu. Bu yolla, Üniversitemizde Darülelhanın kuruluş ayarlarına geri dönülerek hem geleneksel müzik eğitimi hem de bu alanın iç bilgisini geleceğe taşımanın önü de hızla açıldı. Bu bağlamda, ülkemizin yaşayan duayen müzikçilerinden Nevzat Atlığ hocamızın ses arşivini, geçmişten bugüne ilintili olduğu onca kurum içinden, mezunu olduğu İstanbul Üniversitesine, OMAR'a bağışlamasını hemen burada zikretmeliyiz. Ayrıca yayıncılık-arşiv-koleksiyon dendiğinde ilk akla gelen isimlerden biri olan merhum Etem Ruhi Üngör'ün kütüphane-arşivinin OMAR'a kazandırılıp bu çatı altında çalışılacak olması da başlı başına önem arz ediyor. Bu sayıda bu arşivin ve alınışının serencamını okuyacaksınız. Arşiv, belge, yayın gibi kalıcı ve temel konulardaki desteği için İÜ yönetimine şükranlarımızı sunmak isteriz; bu duyarlık OMAR'ın devamlılığı ve üretkenliği açısından çok hayati. Biz de müziğimiz için sistemli, disiplinli ve daha da önemlisi güvenilir bir kurumsal belge-ses ortamı yaratmak adına çalışıyor, *Darülelhan Mecmuası*'nın da bu bütünlük içinde önemli bir yer tuttuğuna, tutacağına inanıyoruz.

Bu sayıdaki, Tamer Kütükçü'nün Rumeli türküleri konulu yazısındaki özgün yorumları ve itirazları; dergiye gündelik ve sosyal tarih açısından desteğinin devam edeceğini gördüğümüz Gökhan Akçura'nın gazinolar hakkındaki yazısı, profesyoneller haricinde müzik meraklıları için de cazip içerikte. Burak Çetintaş ve Serhat Başar'ın gayretleri ve kalemleri sayesinde dergimizde yer alan, müzisyenlere ait mezar taşları-kitabeleri yazıları ve vefat haberleri derlemeleri birçok ipucunu yansıtıp bazı önemli yanlışları düzeltiyor. Osmanlı Arşivinde bulduğu, müzisyenlerin de jurnallendiğini konu alan bir belgeyi Hikmet Toker'in kaleminden, dönemiyle bağlantılandırılmış bir takdim eşliğinde bulacaksınız. Türkiyat Enstitüsündeki Sadettin Arel arşivinden Zühtü Rıza (Tinel) Bey'in Arel'e yazdığı bir mektubu da Hulusi Özbay Latinize ederek yorumladı.

Bu sayı, dergimizin artık oturduğunu söyleyebileceğimiz içerik formatı dâhilinde, aynı eserin farklı nota yazımlarını-versiyonlarını ve OMAR'ın faaliyet haberlerinin özetini içeren sayfalarla sona eriyor.

Bir sonraki sayıda buluşmak üzere, iyi okumalar dileriz…

Gönül Paçacı Tunçay

Rumeli Türküleri Üzerine Müzikolojik Birtakım Dikkatler, Düşünceler ve İtirazlar

Tamer KÜTÜKÇÜ

Cumhuriyet sonrası müzikoloji çalışmalarında, bilindiği üzere, çok net bir ayrıma gidilmiş ve bu coğrafyaya içkin yerel ya da geleneksel müzik(ler)in, "Türk (sanat) müziği" ve "Türk halk müziği" gibi iki ayrı ana kulvar dâhilinde değerlendirilmesi fikri benimsenmişti. Bunun ardında dönemin genel sanat diskuru ile örtüşük bir çabanın olmadığını söylemek, pek tabii ki güçtü. Öyle ki, söz konusu parçalardan birini halka teşmil ederek kabulünü kolaylaştıracak, diğerini ise bir tür elitizmin içinde tanımlayarak (ki seçkinciliği kâğıt üzerinde reddeden Cumhuriyet rejimi, böylece bu elitizmin Osmanlıya ve saraya içkin olduğunu da ima ediyordu) makbuliyetini azaltacak bir reçete sunulmuş oluyordu.

Bununla beraber, tam da bu çizgisel ayrımın kesişme noktasında kalan kimi tartışmalı alanlar söz konusu idi ki bunlardan biri de Rumeli türküleriydi. –Çok genel bir çizgi ile– melodik yapılarıyla Türk (sanat) müziğine, güfteleri itibarıyla halk türkülerine yakınlaşan bu repertuvar, nerede konumlanacaktı?

Yukarıda bahsolunan ikili ayrımın bizatihi sorunlu oluşu bir yana, Rumeli türküleri repertuvarını belli/monolitik/homojen bir tanım içinde değerlendirerek söz konusu alanlardan birine –sanki açık bir biçimde birinin özelliklerini taşıyormuş gibi– konumlandırma girişimi de şüphesiz problemli bir çabaya karşılık geliyordu. Oysa, Rumeli türküleri, birçok müzikolojik etkileşimi (bu bağlamda "diğer" müziklerle kimi kesişme ve direnç alanlarını) gözeterek ele alınabilecek, bu açıdan aslında oldukça "çetrefil" ya da "girift" özellikler taşıyan bir müzikti (ki aslına bakılırsa Klasik Türk/Türk sanat müziği ya da Türk halk müziği denilen müzikler de öyleydi). İşte bu yazıda, Rumeli türkülerinin bu karmaşık yapıları mercek altına alınarak belli bir tanım dâhilinde konumlandırmak yerine, müzikolojik haritalarının çıkarılması çabasına girilecek; bu yapılırken de kimi izler sürülerek bazı noktalar üzerinde durulacak ve yerleşik kimi değerlendirmelere itirazlar getirilecektir.

Rumeli Türkülerinin Melodik Yapılarının Anadolu Halk Türkülerinden Ziyade Klasik Türk/Türk Sanat Müziği Repertuvarına Yakınlığı Meselesi

Rumeli türküleri hakkında –neredeyse bu konuda alternatif görüşlerin yok denecek kadar az olduğu– genel değerlendirmelerden biri, bu repertuvarın Anadolu halk türkülerinden ziyade Klasik Türk/Türk sanat musikisi eserlerine daha yakın bir melodik yapıyı içerdiği yönündeki kanaattir. Öyle ki, bu değerlendirmeye göre, söz konusu eserleri esasen Klasik Türk/Türk sanat müziği geleneği içinde ele almak ve bu alan içinde konumlandırmak, handiyse zaruridir.

Oysa ki bu yaklaşımın, Rumeli türkülerini fazlasıyla bütünsel/homojen bir çizgide algıladığını belirtmek gerekir. Daha az bilinen, mahalli sanatçıların dağarcıklarında yer alan pek çok örnek bir yana (ki ailesi Rumeli'den göçle gelen biri olarak, benim aile büyüklerim arasında da bu türden az bilinen örnekler mevcuttu; örneğin "Ak güvercin olaydım / Pencerene konaydım / Penceren de pek yüksek a gülüm / Yar dizine konaydım" güfteli bir Deliorman türküsü hâlen kulaklarımdadır), popüler örneklerinden söz gelimi

"Drama köprüsü bre Hasan, dardır geçilmez" ya da "Bulut gelir seher ile / Biri aktır biri kare" veyahut "Kırcaali ile Arda arası, saat sekiz sırası" gibi türkülerin gerçekten Klasik Türk müziği repertuvarına daha yakın olduğunu söylemek pek o kadar da kolay olmasa gerektir. Aslına bakılırsa, "Klasik Türk müziği eserlerine çok da benzemeyen" sayısız Rumeli türküsünden söz etmek olasıdır. Bu noktada, belki de repertuvarın bir bölümünün halk ezgilerine, bir bölümünün ise klasik musiki repertuvarına yakınlık gösteren, ikili bir nitelik arz ettiğini bir ilk veri olarak kaydetmek gerekecektir.

Öte yandan Nebile Özmen, incelemesinde bu çeşitliliği ya da farklı kaynaklılığa aynı anda açılan parçalılığı dile getirirken eserlerin çoğunun klasik musiki, daha azının halk ezgilerine yakın olduğunu belirtir[1] ki, Rumeli türkülerine ilişkin eğer bugün için daha yaygın olarak okunan eserleri değil de kayıtlara geçmiş tüm eserleri esas alan bir repertuvar yekûnu söz konusu edilecekse bence bu oranlama da tartışmalıdır.

Bununla beraber, bunu böylece (parçalı hâliyle) tespit etmek, yine de sorunu çözümler nitelikte değildir. Zira bu defa da müzikolojik anlamda yeni bir soru biçimlenmektedir: Bu iki ayrı kaynağa yakınsak konumlanış, repertuvarın teşekkül biçimi ile ilgili olarak da farklı yordamlara açık bir durumun olasılığına kapı aralamakta değil midir? Bir başka ve daha açık bir ifade ile, şu hâlde, repertuvarı oluşturan eserlerin bir bölümünün halk kültürü zemininde (öncelikle biri tarafından söylendiği hâlde bilinçli olarak anonimleşmesi sağlanarak), bir bölümünün ise klasik musiki geleneği içinde (biri tarafından bestelendiği hâlde, istenç dışı anonimleşerek) ortaya çıktığını bir diğer veri olarak kaydetmek mi gerekecektir?

Bu konuda da –gerçekte her biri tartışmalı– oldukça kesin yargılar ortaya konduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Yılmaz Öztuna, Rumeli türkülerine ilişkin olarak "Çok büyük sanatkârlar tarafından bestelenmişlerdir, isimleri meçhuldur. Birçoklarının devirlerinin meşhur bestekârları oldukları şüphesizdir." ifadelerini kullandıktan sonra, Dr. Subhi Ezgi'nin de aynı kanaatte olduğu notunu düşer.[2] Rumeli türküleri üzerine arşiv araştırması yapan Hamdi Hasan ise yine aynı bağlamda şunu söyler: "Birçok Rumeli türküsünün sahibinin Türk müziğinin en büyük bestekârı Hammamizade İsmail Dede Efendi olduğu söylenmektedir. Çünkü Dede'ye ait birçok eser ile Rumeli türküleri arasında hiçbir ayrım yoktur."[3]

Öncelikle, yukarıdaki yargıların söz konusu repertuvarın yalnız Klasik Türk musikisine yakın örneklerini kuşatabileceği, diğer kısmı için ise geçerlilik kazanabilmekten uzak olduğu aşikârdır. Bununla beraber, örneklerin sadece bazıları için geçerli olabilecek bir tahmini içerdiğini söylemek olasıdır. Nitekim Klasik Türk müziğinin "yayılma sahasını", yalnız Dersaadet'le (İstanbul'la) sınırlandırmamak gerekir. Tıpkı nasıl "merkezin" dışında divan şairlerinin yetişmesi mevzubahisse (ki bunların en bilineni ömrünün tamamını Kerbela bölgesinde geçirmiş bulunan Fuzulî'dir; Karamanlı Aynî [15. yy.], Prizrenli Sâ'yî [16. yy.], Urfa'da doğan Nâbî [17. yy.], Diyarbakırlı Mâlî [17. yy.], Malatyalı Necatî [19. yy.], Sivaslı Rûhî [19. yy.] de bu bağlamda anılabilir), Klasik Türk musikisi bestekârları için de Anadolu ve Rumeli'nin bazı bölgelerinde bir varlık alanından söz etmek ve söz konusu türkülerin hiç değilse bir bölümünü bu üretimlere dayandırmak olasılık dâhilindedir.

Yine de bu noktada çözülmesi gereken bir düğüm eldedir: Rumeli'de meskûn ve üretimini daha ziyade Türk musikisi geleneği içinde yapılandırmış (olduğu farz edilen) kimi bestekârların, söz konusu eserlerin üretiminde bir "faillikleri" ihtimal kabul edilse bile; seçilen güftelerin –neredeyse hiçbirinin– aruz veznini içermemesi, her şeye rağmen, düşündürücüdür. Öyle ki, klasik musiki kültürünün içinde gerek gelenek teşkil etmesi, gerekse besteleme kolaylığı açısından, sorgusuzca tercih edilen hep aruz vezinli güfteler olmuştur. Öte yandan, bu bölgeye özgü, yaygın bir "beste", "ağır semai", "yürük

1. Bkz. Nebile Özmen, "Kültürel ve Dini Kodlarıyla Kolektif Belleğimizde Rumeli Türküleri," *Toplum Bilimleri* (Temmuz-Aralık 2014): 75-94.
2. Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 2 (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 1969-1974), 186.
3. Hamdi Hasan, *Saraybosna Kütüphanelerindeki Türkçe Yazmalarda Türküler* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987), 15.

semai", hatta "şarkı" üretimi ortada değilken, sadece türkü formunda kendisini gösteren bir "(klasik) Türk musikisi bestekârı varlığı", bir parça tekinsiz bir zemini her şeye rağmen verili kılıyor değil midir?

Bu "boşlukları" doldurmak bir yere kadar zor gibidir.

Yine de, coğrafyaya özgü bir yapılanma, belki bu noktada bir çıkış yolu sunabilir: Şöyle ki, bölgeye içkin önemli bir kültürel-demografik hareket olarak "[ç]eşitli tarikatlara bağlı dervişler, şeyhler, gelerek (Balkanlara) tekkeler kurmuşlardır. Medreselerde, tekkelerde yetişenler, [kendine özgü, bir tür] Balkan divan edebiyatının temelini atmışlardır."[4]

Bu durum, hiç şüphesiz, düşündürücü alanlara açılmaktadır: Acaba Rumeli coğrafyasına içkin, tekkelerde teşekkül eden, halk âşıklığı geleneğinden ayrılan, buna karşın tipik bir Enderun bestekârlığını da bire bir karşılamayan bir tür müzik yapılanmasından/kültüründen söz etmek ve Rumeli türkülerinin klasik eserlere yakın örneklerinin kaynaklarını buralarda aramak, anlamlı bir çabaya aralanabilir mi?

Bununla beraber, bu noktada son derece kayda değer bir husus daha söz konusudur kanaatimce: O da, gözden kaçırılmaması elzem bir durum olarak, mevzubahis tekkelerin bölgedeki dağılım alanları ve bu bağlamdaki (sistemli) örgünlükleridir.

Bektaşilik, beklendiği üzere, Balkan coğrafyasında en yaygın tasavvufi oluşum konumundadır. Dimetoka'da bulunan ve Bektaşiliğin ikinci piri olan Balım Sultan'ın yetiştiği Seyyid Ali Sultan Tekkesi/Kızıl Deli Tekkesi'nin[5] yanı sıra, Arnavutluk'ta (ağırlıklı olarak güneyinde) 16, Bosna-Hersek'te 6, Bulgaristan'da 33, Kosova'da 8, Macaristan'da 9, Makedonya'da 15, Romanya'da 3, Sırbistan'da 2, Yunanistan'da ise 100'e yakın Bektaşi tekkesinden söz etmek olasıdır.[6]

Öte yandan, Bektaşilik ölçüsünde olmasa bile, bölgede, Mevlevilik'in etkinlik alanının da çok sınırlı olduğu söylenemezdi. Üstelik Mevlevihanelerin dağılımları da, tıpkı Bektaşi tekkelerinde olduğu gibi, âdeta planlanmış biçimde tüm Balkan coğrafyasına el uzatacak nitelikteydi. Makedonya'da Üsküp Mevlevihanesi, Arnavutluk'ta Elbasan Mevlevihanesi, Kosova'da İpek Mevlevihanesi, Sırbistan'da Belgrad Mevlevihanesi bulunuyordu. Bosna-Hersek'te Saraybosna ve Mostar Mevlevihanelerinden başka, Belgradçık (Konjic)'de de bir Mevlevihanenin varlığı bilinmektedir.[7] Öte yandan Yunanistan'da, Balkan coğrafyasında en fazla olmak kaydıyla, Selanik Mevlevihanesi, Larissa-Yenişehir Mevlevihanesi, Midilli Mevlevihanesi, Siroz Mevlevihanesi, Sakız, Rodos, Girit-Hanya Mevlevihaneleri, Atina Mevlevihanesi; Bulgaristan'da ise (biri güney, diğeri de kuzeyinde) Filibe ve Vidin Mevlevihaneleri mevcuttu.[8]

Tüm bu mekânlarda müziğin bilfiil yer bulduğu aşikârdı; öyle ki Macaristan'da Peçoy Yakovalı Hasan Paşa Mevlevihanesi'nde zikir ayinleri tertip edilir ve sonrasında da Mevlevihanenin yakınlarındaki Şeyh Korusu'nda yapılan ve "Mevlevi Pikniği" adı verilen etkinliklerde şeyhlerin ruhlarına tevhidler okunurdu.[9] Keza, yine müziğin etkin bir biçimde yer bulduğu Larissa-Yenişehir Mevlevihanesi'nden epeyce neyzen yetişmişti ki bunların en meşhuru Giriftzen Asım Bey'di.[10]

Bununla beraber, pek tabii, söz konusu mekânlarda müziğin kendisine yer bulması kadar önemli bir husus, bu mekânlarda yapılan müziğin "kimliği"/"müzikolojik özellikleridir".

Bunu bütünüyle tarif/tasvir eden bir belgeye ya da kayda ulaşmak bugün için çok olası değilse de bu noktada dikkat çeken "özel" bir

4. Erman Artun, *Âşık Edebiyatı Araştırmaları* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008), 152.

5. Tuba Hatipler Cibik, Filiz Umaroğulları, "Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşilik İzleri," *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c. 6, sayı 1 (2007): 460.

6. Cibik, Umaroğulları, a.g.m., 458-481.

7. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik* (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1983), 335.

8. Serdar Ösen, "Balkanlarda Mevleviliğin Yayılması ve Kurulan Mevlevihaneler," *Yeni Türkiye: Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı* 67 (Mart-Haziran 2015): 1799-1814.

9. Ösen, a.g.m., 1081.

10. Haşim Karpuz, "Balkanlardaki Mevlevihanelerden Günümüze Kalanlar," *Dünyada Mevlana İzleri, Bildiriler Serisi - 2* (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2010), 436.

Çok eskilerde kalmış günlerinde Selanik Mevlevihanesi.

durum, en azından belli bir kuşkuya ya da ihtimale kapı aralar niteliktedir: Yukarıda da gösterimlendiği üzere, her iki tarikata ait tekkelerin coğrafi dağılımlarındaki "örgünlük/harmoni/rastlantısallıktan uzaklık", doğrusu bir "planlılık" hissini fazlasıyla berkitmektedir; ve bu durumu, "merkezin" ilgili coğrafyadaki "kimliksel oluşumu" temin kadar, –hiç şüphesiz bundan ayrımsanması güç– kültürel alanı da biçimlendirme çabasından bağımsız düşünmek zor gibidir. Bir başka deyişle, her ne kadar görünürde özerk tasavvufi merkezler gibi de görünseler, söz konusu mekânların daha "politize" bir konumlanışla "merkezle" bağlarının Anadolu'da mevcut emsallerinden çok daha kuvvetli olması ve hatta bu coğrafyada esasen de "merkezin" ereğindeki bir kimliksel/kültürel üretimin temini ile vazifelendirilmiş olmaları, hayli ihtimal dâhilinde görünmektedir. (Zira tam da stratejik noktalara bu hesaplı/düzenli dağılışları, bunu fazlasıyla akla getirmektedir). Bu durum, ilgili coğrafyadaki müziğin bir damarının, söz konusu mekânlardan beslenmiş olması kuvvetle muhtemelken, "merkezin" izlerini neden daha fazla taşıdığı sorusuna da belli ölçüde bir yanıt sunar niteliktedir.

Dolayısıyla, Rumeli türkülerinin Türk musikisine yakın özellikler taşıyan örneklerine, bir Klasik Türk musikisi bestekârının üretimi olmalarından öte (ki böyle vücuda gelen örnekleri hiç yoktur demek de iddialı olur), ilgili bölgeye siyasal/kültürel olarak "merkezin" –özellikle yukarıda zikrolunan mekânlar üzerinden– bir ilgisinin, hatta müdahalesinin, tabir yerinde ise daha "yakın bir markajının" ve buna bağlı bölge halkı üzerinde oluşturduğu bir kültürel/duyuşsal esintinin, bir tür yaşamsal estetiğin ya da "zevkin" kaynaklık etmiş olabileceği de ihtimal dâhilindedir.

Rumeli Türkülerinin Güftelerinin Anadolu Halk Türkülerine Yakınlığı Meselesi

Rumeli türkülerine ilişkin genel kabul görmüş bir başka kayıt ise, –melodik yapılarının aksine– güftelerinin çok büyük ölçüde Anadolu halk türkülerinin güftelerine yakın bir çizgi ortaya koyduğu, hatta neredeyse aynı özellikleri yansıttığı yönündeki görüştür. Bununla beraber, esasında bu noktada da bir tür çeşitlilikten/parçalanmadan, bu bağlamda kesişme ve özerkleşme alanlarından söz etmek olasıdır.

1) Örneğin, belli bir yaşamsal olgusallığa (ya da olaya) yaslanan ve bu nedenle bir şahsın adının açıkça zikredildiği Anadolu türkü güftelerinin benzerleri Rumeli türküleri için de geçerli olmakla beraber; Rumeli türkülerinde –âdeta bir kadın saz ozanı/âşığı tarafından söylenmiş izlenimini haiz– erkeğe hitaplı güftelerin sayısının bir hayli fazla oluşu, dikkat çekici bir durumdur. Kaldı ki, içinde bir erkek adını barındıran türküler, Anadolu örneklerinde daha ziyade bir biçimde "erlik" ya da "yiğitlik" kavramlarına temas eden bir dolayım ortaya koyarken; Rumeli'de, yine ağırlıklı olarak, bu özelliklerinden görece daha âri, daha doğrudan "mâşuk" tanımı içine –üstelik neredeyse kusursuzca– konumlanan bir nitelik serdeder:

Alişimin kaşları kâre / Sen açtın sineme yâre

Evlerinin önü nane, aman Alim / Ben kül oldum yane yane Alim / Alim serhoş, ben divane Alim / Gönül efendini buldu Alim / Saçı Leyla'ya vuruldu Alim

Ben sana varmam Bilal oğlan ben sana varmam / Yedi yıl karşımda da dursan yine sana yalvarmam

Gemi kalkar, sulara akar / Geymiş mor fesini de Süleyman / Bakışı canlar yakar

Haydi de gidelim Recep koyun gütmeye

Süs saltanat istemem / Cihana metelik vermem / Aldık bir yâr istemem / Vefasızdan yandı ciğerim / Erecep, aman be Erecep / Kuzum da Erecebim de / Yârim ne zaman gelecek

Sofya'dan çekirdeksiz nar geldi / Edalı Osman nar geldi / Bu gençlikte ölüm bana zor geldi / Edalı Osman zor geldi

Mehmedim Mehmedim / Otur dizime / Sürmeler çekeyim ela gözüne[11]

Bu türkülerdeki "sesin", bir kadının özneliğini yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda muhatabını tipik bir "mâşuk" konumunda tanımladığı, –neredeyse klasik divan kültüründe var olan cinsiyetler arası durumu tam tersinden kurduğu– bir "âşık-mâşuk" dizgesi tesis ettiği açıktır. Öyle ki hitap edilen kişiye izafe edilen mâşukane (hatta kimi örneklerinde yer yer feminen özellikli) izler, dikkatten kaçırılmayacak ölçüde barizdir.

Bulgaristan'da çekilmiş çok eski bir fotoğrafta Türk kızları.

Bunun nedenleri üzerinde de düşünmek, anlamlı bir deneyime aralanabilir.

Bu noktada, Rumeli'deki Müslüman-Türk halkların yaşam biçimleri, meseleye bir ölçüde ışık tutabilir gibi görünmektedir. Söz konusu bağlamda, öncelikle, "Rumeli Türkleri" kimlerden oluşuyordu ya da hangi "kültürlerden" teşekkül ediyordu, belki bu sorulara bir yanıt aramak anlamlı olacaktır.

Bu hususta, kayda değer bir kanalı, fethedilen bölgelere Anadolu'dan yapılan nakiller, zorunlu iskân politikaları belirliyordu şüphesiz. Ve bu iskâna tâbi tutulanlar, ekseriyetle göçer hayatı benimsemiş Türkmen ve Yörüklerdi.[12] Bunun yanında bir diğer kanal ise, yöre halklarından olan "zorunlu ya da gönüllü irtida vakaları" ve buna dayalı bir demografik oluşumdu. Bu, özellikle imparatorluğun serhat/uç boylarında daha fazla görülen bir eğilimdi ki söz gelimi Macaristan bölgesinde epey irtida gözlenmişti. Hatta Budin ve çevresinin elden çıkmasıyla bu bölgedeki mürted halklardan önemli bir bölümü Bulgaristan'a nakletmiş-geri çekilmiş ve bu hareket, buradaki Müslüman-Türk halkın sayısının artmasıyla sonuçlanmıştı. Nitekim bugün tarihçiler, Bulgarların görece koyu tenli iken, bu bölgedeki Müslüman-Türk nüfusun arasında "sarışınlık ve renkli göz" yaygınlığı durumunu da bununla açıklamaktadırlar.

Kuşkusuz bu kaynaklıklardan (Yörüklük/Türkmenlik – bu bağlamda kadının belli bir önceliğin bulunduğu Orta Asya Türk kültüründen beslenme, Bektaşi-meşreplik, Avrupa menşelik vs.) bağımsız düşünülemeyecek biçimde, Rumeli'deki Müslüman-Türk kadının yaşantısı, Osmanlı Anadolu'sunda olduğundan hep bir parça daha fazla "serbestiyet" içermekteydi ve bu da kadını "özne"

11. Nimetullah Hafız, *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri 1* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1990), 148-151.

12. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Hava Selçuk, *Rumeli'de İskân Siyaseti* (yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi 2002).

kılmaya daha aday bir zemini verili tutuyordu. Bu durum da, acaba yukarıdaki örneklemelerde gözlenen durumu, "yaşam biçimi" ve –cinsiyet rollerine ilişkin– "kabuller" üzerinden, bir nebze açıklıyor olabilir mi?

2) Rumeli türkülerinin Anadolu türküleri ile bir kesişme ve aynı zamanda ayrışma alanı da, epik karakterli kahramanlık türküleri noktasında gözlenir. Her iki coğrafya türkülerinde bu türden özellik gösteren eserlerin varlığı bariz ise de, bu, Anadolu türkülerinde daha ziyade "haksızlığa/işgale başkaldırı" olguları etrafında ağırlık kazanırken, isyan duygusuna paralel bir mağduriyet hâlini de sezdirir:

Mızıka çalındı düğün mü sandın / Al yeşil bayrağı gelin mi sandın / Yemen'e gideni gelir mi sandın[13] (Erzurum)

Kışlalar doldu bugün / Doldu boşaldı bugün / Gel kardaş görüşelim / Ayrılık aldı bugün[14] (Urfa)

Çanakkale içinde vurdular beni / Ölmeden mezara koydular beni / Off gençliğim eyvah (Kastamonu)

Ve kimi örneklerinde, "şaki/eşkıya-vari" bir öznelik hâlini de içerir biçimde, "merkezi" ve "merkezî otoriteyi" yer yer karşısına alma eğilimi de ortaya koyduğu gözlenir:

Hekimoğlu derler benim aslıma / Aynalı martin yaptırdım da kendi neslime[15] (Ordu)

Şu Feke'nin hanımları / Kara bilmez alınları / Kör olasın Derviş Paşa / Hep dul kodun gelinleri[16] (Feke)

Kalktı göç eyledi Avşar illeri / ... / Ferman padişahınsa dağlar bizimdir (Çukurova)

Oysa, Anadolu örneklerine kıyasla, Rumeli örneklerinde genel anlamda daha "muzafferane" bir eda öne çıkarken; "merkezle" çatışmayan, hatta yer yer doğrudan "merkezin" sözcüsü gibi davranan bir epik söylem (ya da söylem özneliği hâli) dikkat çeker. Zaten bu türkülerde, Anadolu türkülerinden farklı olarak, "halkın kahramanlarından" ziyade, "devletin kahramanlarına" (paşalara, beylerbeylerine, orduya) bir yakınlık/sitayiş durumu ön plandadır:

Tuna nehri akmam diyor / Etrafımı yıkmam diyor / Şanı büyük Osman Paşa / Plevne'den çıkmam diyor

Çıkıp gideyim Urumeline / Arzuhaller vereyim Mehmet Beylerbeyi'ne

Kâfir sanır hüccet almış Eğri'ye / Hâli benzer nefes çekmiş bengiye / Bre sorun Nemçeliye, Lehliye / Ne çabuk unuttular Mohaç'ı / Zigetvar'ı, Temeşvar'ı, Uyvar'ı

Bunun sebepleri üzerine neler söylenebilir?

Öncelikle, Rumeli tebaası bağlamında vaki olan bir "merkeze" bağlılık, türkülerdeki bu atmosferi de tesis etmiş olmalıdır. Zira, Rumeli Müslüman-Türk nüfusun –şüphesiz jeopolitik koşullara bağlı olarak– "merkezle" ayrışma, isyan gibi bir "lüksünün" çok da olmadığını söylemek mümkündür. Zira bu, bölgedeki gayrimüslim tebaa(lar) tarafından derhal bir ilhakı olası kıldığından, açık bir risk teşkil eder. Öte yandan, "merkezin" de Rumeli'yi kendinde tutma çabaları, bu itibarla Anadolu'ya nazaran çok daha itibarlı bir konumda değerlendirme eğilimi de, söz konusu "yakınlığı/birlikteliği" temin eden bir başka husustur. Tüm bunlardan ayrı tutulamayacak bir netice ile, Rumeli halkının daha iyimser yapısı, coşkunun burada –yeise ve melankoliye nazaran– daha etkili/diyonizyak bir duyguya açılması, acıyı bal eyleme temayülü de, ilgili bağlamdaki türkülerde, Anadolu türkülerinde var

13. Nurer Uğurlu, *Halk Türkülerimiz: Folklor ve Etnografya* (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2009), 300.
14. Uğurlu, *a.g.e.*, 303.
15. Uğurlu, *a.g.e.*, 316.
16. Uğurlu, *a.g.e.*, 435.

olan isyan, öfke ve acı hissine dolayımlı bir tondan ziyade, coşkun bir edanın teşekkülünü olası kılmış olabilir.

3) Rumeli türkülerinin Anadolu türküleri ile olan kesişme ve ayrışma alanlarından bir başkası da, Anadolu'da bilinen (ve burada doğmuş olması büyük ölçüde kesin) bazı türkülerin Rumeli'de de çalınıp söyleniyor oluşundan mütevellit repertuvardır. Örneğin, aslen bir Sivas-Kangal türküsü olan "Zeynebim Zeynebim allı Zeynebim / Üç köyün içinde şanlı Zeynebim" güfteli türkünün, Rumeli'de şu sözlerle okunan varyantına tesadüf edilmiştir:

Zeynebim Zeynebim alli Zeynebim / Üç gün arasında oynak Zeynebim / Üç gün kızlar içinde benli Zeynebim[17]

(Daha "radikal" bir uyarlama da, bir Harput yöresi türküsü üzerine gözlenir: *Dağlar dağladı beni / Gören ağladı beni / Ben bu yoldan geçtim Aticem / Sevda bağladı beni / Dağları dolantırma / Suları bulantırma / Açma gül göğsünü Aticem / Ağzımı sulantırma*[18])

Ya da yine bir başka Sivas türküsü, *Kayalardan kayarım / Bulamadım ayarım / Ben bu dertten ölürsem / Kaderime sayarım / Al dağlar, yeşil dağlar / Gurbette yârim ağlar / Açtı mola şu Sivas'ın gülü yaprağı / Çekti bizi gurbet elin suyu toprağı* ezgisinin Rumeli'de şu biçimde söylenegeldiği görülür:

Kayalardan kayarım / Senin için yanarım (aman annem) / Ben bu dertten ölürsem / Talime yanarım (aman annem) / Açtı mı urma da zeytin dalinde yaprağı / Çekti de bizi bu gurbetin suyu toprağı[19]

Yazının hacmini fazlasıyla zorlaması kaygısıyla bu yapılmayacaksa da, listeye başka örnekleri de eklemek pekâlâ mümkündür. Bununla beraber, bu noktada bazı soruları yanıtlamak anlamlı olacaktır:

Bu türküler Rumeli coğrafyasına nasıl yayılmıştır? Bunun, sanılandan çok daha geniş bir yelpazeyi içerdiği belirtilmelidir. Öyle ki türkülerin yayılışı, gezgin halk ozanları, askerler, kervanlar, göçler, iskânlar, düğünler (kız alıp vermeler), konar-göçerler, ziyaretler, çerçiler, gezginler, gurbetçiler, memurlar ve hatta basılı kaynaklar yoluyla olabilmektedir.[20] Ama burada asıl sorulması gerekenler, belki de, söz konusu türkülerin oldukça uzak bir coğrafyada (ve dolayısıyla kültür ikliminde) nasıl bu kadar beğenilerek tutunabildikleri ve bunun yanında, güftelerindeki değiştirmelerin/düzenlemelerin yapılması noktasında neyin/nelerin belirleyici olduğudur.

Öncelikle bu türkülerin Rumeli coğrafyasında tutunmaları, her şeye rağmen Anadolu türküleri ile Rumeli türküleri arasında ortak bir zeminin, güçlü bir bağın bulunduğuna açık bir kanıttır. Ayrışmalar ve özerkleşme alanları, hep bu ortak zeminin üzerinde, sonradan teşekkül eden birtakım "dallanmalar, budaklanmalardır." Öyle ki, örneklenen türkülerin bölgedeki diğer halklarca sahiplenilmesi, bu bağlamda mesela Sırpça ya da Arnavutça varyantları söz konusu değildir. Bu, ortak zeminden beslenen "kolay kabullenirliliğin" ötesinde, şunu da göz ardı etmemeli ki, söz konusu coğrafyada çevresi farklı etnik-kültürel oluşumlarla çevrili Müslüman-Türk halkın Türkçe bir şeylere hasret pozisyonu, dolayısıyla Anadolu'dan gelen Türkçe bir ezgiye sempati ile yaklaşma potansiyeli, bunu sahiplenme noktasında bir anlamdaki ruhsal "hazırlığı" da, Anadolu türkülerinin sevilip kabullenilmelerini kolaylaştırmış olabilir.

Güftelerdeki kimi değişiklikleri/düzenlemeleri hazırlayan unsurlara gelince, bunun bir parça daha karmaşık bir durum arz ettiği

17. Doç. Dr. Selahattin Beki, "Makedonya ve Anadolu'da söylenen Türkülerin Benzerlikleri Üzerine," *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*, haz. Kadir Pürlü (Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013), 257-284.

18. Selma Sol, "Kadının Dönüşüm Mekânı: Rumeli Türküleri Örneği," *Avrasya Etüdleri* (2016/2): 512-513.

19. Hafız, *a.g.e.*, 187.

20. Dr. Merdan Güven, *Türküler Dile Geldi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009), 40-50.

Sürgünle gelen Kürt nüfusun yaşadığı Tetova/Kalkandelen sokaklarından hayli eski iki kare.

ileri sürülebilir. Zira, değişiklik/düzenlemelerin bir bölümünü, "yöreye içkin sosyokültürel varlığa uyarlama" pratiği ile açıklamak olası ise de, bir bölümünü bu yönelimle karşılamak bir parça zordur. Örneğin, yukarıda anılan varyantlardan "Üç gün içinde oynak Zeynebim" Rumeli'ye has işveye/cilveye açık yaşantının içine kolaylıkla ikame olabilirken; diğer türkünün varyantındaki "Açtı mı urma da zeytin dalinde yaprağı", Balkanlarda Müslüman-Türk nüfusun yaşadığı bölgelerde ne hurma ne de zeytin yetiştiği düşünüldüğünde, yukarıdaki açıklamayla izah olunacak gibi değildir. Bu noktada, öyle sanıyorum, iki ihtimal daha fazla ön plana çıkmaktadır: 1) Türkü, yolda gelirken değişime uğramış ve Rumeli'ye bu sözlerle gelmiş/yerleşmiş olabilir. 2) Rumeli Müslüman-Türk nüfusun arasında yer alan belli miktardaki Anadolu menşeli kitle, bu varyantın oluşumunda belirleyici olmuş olabilir. Nitekim, Balkanlarda yaşayan belli oranda bir "sürgün nüfustan" da söz etmek olasıdır. Öyle ki, günümüzde dahi Makedonya Tetova/Kalkandelen'de buraya Diyarbakır'dan göç etmiş –zaman içinde Kürtçeyi tamamen unutmuş da olsalar ve bugün için ana dilleri Arnavutça da olsa– 200 kadar Kürt asıllı aile bulunmaktadır.[21] İşte bu tür demografik birimlerin varlığı da, öyle sanıyorum, Rumeli'de söylenen Anadolu türkülerindeki "daha uzak coğrafyalara/kültürlere içkin" kimi sözsel yönelimleri açıklamada "ihtimal" teşkil edebilir.

Rumeli Türkülerinde Aynı Coğrafyayı Paylaşan Halkların Müziklerinden Etkilenim Meselesi

Rumeli türkülerine ilişkin bir diğer kayda değer nokta da türkülerin, coğrafyadaki diğer halkların müziklerinden oldukça izole bir yapı ortaya koymalarıdır. Öyle ki, Anadolu'da pek çok türkünün menşeine ya da ilk örneğine ilişkin tartışmalar müzikoloji çalışmalarının gündeminde iken (ki en popüler örnekleri olarak, "Sarı Gelin" [Türk? Ermeni? Azeri?], "Bahçada Yeşil Çınar" [Kürt? Türk? Ermeni?], "Çırpınırdı Karadeniz" [Azeri? Türk? Ermeni?]); Rumeli türküleri için bu türden bir kökensellik tartışması yok denecek kadar azdır. (Söz gelimi "Bülbül olsam kona da bilsem dallere" ya da "Ayağına giymiş sedef nalini" vb. türkülerin Bulgar/Slav halk müziği örnekleriyle hemen hemen hiçbir paydaşlığı söz konusu değildir ve söz konusu eserler, "acaba orijinali/ilk örneği hangi kültür içinde teşekkül etmiştir" gibi bir sorunun zihinlerde teşekkülüne pek de cevaz vermez.) Kimi örnekler için, yerel halkların müziklerinden kimi minimal nakil izlenimleri mevzubahis olsa bile, bu, kökensellik tartışmasını bir çıkmazın içine sürükleyecek ölçüde girift hâle gelmiş, kaynaşmış, eklemlenmiş bir kültürlerarası geçişkenliği göstergelemez. Özetle, Rumeli türkülerinin, bölgedeki diğer sosyokültürel alanlardan, beklenenden –ya da halkların birlikte yaşadığı yeryüzündeki benzeri coğrafi bölgelere nispetle– çok daha sınırlı bir etkilenim içerisinde yer aldığını ileri sürmek olasıdır.

21. Müfit Yüksel, "Kürtler ve Rumeli/Balkanlar - 2," *Yeni Şafak*, 25.03.2017.

Bu noktada yine çözümlenmesi gereken düğümler ortaya çıkmaktadır: Nitekim, söz konusu bir tür "etnomüzikolojik yalıtılmışlık" durumunu nasıl açıklamalıdır?

Bunu, hiç kuşkusuz, Rumeli'deki siyasal-toplumsal tavırla izah, bir ölçüde olasıdır. Anadolu'da da etnik açıdan parçalı bir yapı söz konusu ise de, Anadolu'ya nazaran Rumeli'de halklar çok daha birbirinden "izole" durumdadır ve dahası olası bir asimilasyon durumuna karşı Müslüman-Türk köy ve kasabaları çok daha "teyakkuz" hâlindedir. Bu, aynı zamanda, –bilinçli ya da insiyaki– kültürel olarak bir kapanmayı beraberinde getirmiş olmalıdır ki söz gelimi Rumeli halk şiiri üzerinde Hristiyan halkların şiirlerinden tesir ya da bölgedeki cami mimarisi üzerinde kilise mimarisinden izler de çok çok sınırlıdır. Oysa Anadolu için, Selçuklu, Bizans, Arap, İran ve Ermeni etkileşimlerinin her iki alanda da daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Öte yandan, bu "dışa kapanmada", ilgili coğrafyadaki müziksel aktivitenin (en azından kayda değer bir bölümünün), –Anadolu örneğinden ayrı olarak– gezer göçer halk ozanlığından ziyade görece daha yerleşik bir kültürün içinde ve yine görece eğitimli öznelerce üretiminin de bir rolü olsa gerekir. Zira, yerleşiklik de, en azından 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, kültürel beslenmeyi ya da açıklığı, öyle ya da böyle, daraltan bir durumdur.

1874'te Bulgaristan Tırnova'da doğan, güreşçiliği ile de bir efsane olan Tanburacı Osman Pehlivan'ın bir heyet önünde elinde sazı ile çekilmiş bir fotoğrafı.

Yalnız, şu aşamada gözden kaçırılmaması gereken bir durumu, yine de belirtmek gerekir: Bu da, türkülerin ne şekilde (hangi evrim ya da dönüşümlerden sonra) bugüne ulaşmış oldukları hususunun da, söz konusu meselenin ele alınmasında dikkate değer bir nokta teşkil edebileceğidir.

1) Öyle ki, eserlerin hiç değilse bir bölümünün, önceleri daha girift/geçişkenlik gösteren bir yapı sergilerken, zaman içinde daha "merkeze" yakın, "homojen" bir konuma gelmeleri durumu da, olası hâllerden biri olabilir mi acaba? Bu bakımdan, türkülerin söz gelimi üç asır önceki melodik yapılarını gözlemleyebilecek bir icra elde olsaydı, belki etkilenim hususu noktasında nispi de olsa daha farklı sonuçlar ortaya konabilirdi. Bu, en azından bir ihtimaldir.

2) Öte yandan, türküleri derleyenler de, daha kendi beğenilerine uygun, kendilerince "nitelikli", ya da "merkezin" zevkine aşina eserleri seçerek derlemiş olamazlar mı? - Ki derlemecilerin çoğunun "merkeze" yakın isimler oluşu, bu olasılığı da gözden uzak tutmamayı bir ölçüde zaruri kılmaktadır. (İlk derlemeleri Udi Nevres Bey yapmış, Muzaffer Sarısözen ve Kemal Altınkaya'nın da bu bağlamda önemli katkıları olmuştur.[22] Derlemeciler arasında Rumeli kökenli olan Tanburacı Osman Pehlivan'ın da çok küçük yaşlarda anavatana geldiği ve bildirimlerini "merkezde", buradaki kültürün içinde gerçekleştirdiği unutulmamalıdır.) Bu da, türkülerde, geçişkenlik alanlarının kanonun dışına itilmesine, üstünün örtülmesine ve bu tür eserlerin (ya da eserlerin bünyesindeki bu türden melodik alanların) repetuvarın içinde doğal olandan daha hızlı bir eliminasyonuna yol açmış olabilir. En azından, bu da bir ihtimaldir.

22. Gülçin Yahya Kaçar, "Rumeli Türküleri," *Kültür Evreni* 2 (Bahar 2009): 156.

Merhum Etem Ruhi Üngör ve Arşivi Hakkında –Mecburen– Öznel Bir Yazı

Gönül PAÇACI TUNÇAY

İÜ Merkez Kütüphanesi'ndeki (başta *Kantemiroğlu Edvarı* olmak üzere) değerli müzik eserlerine; Nadir Eserler Kütüphanesi'nde mevcut olan, Yıldız'dan nakledilmiş nota koleksiyonlarına; müzik yazmalarına ve Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunan Sadettin Arel Arşivi gibi önemli müzik malzemelerine sahip olan İstanbul Üniversitesi, önemli bir koleksiyonun daha sahibi oldu. Geçtiğimiz yılın sonunda Etem Ruhi Üngör'ün kütüphane-arşivi OMAR'da çalışılmak ve Osmanlı Dönemi Müzik Eserleri Multimedya Arşivi'nde değerlendirilmek üzere satın alındı.

Tarihî bir kazanım olarak, üzerinde çalışılabileceği doğru bir alana intikal etmiş olan bu malzeme hakkında İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimine vermiş olduğum, koleksiyonun mahiyeti ve sürecin işleyişini özetleyen raporu buraya aynen alıntılayarak başlıyorum:

> 1922-2009 yılları arasında yaşamış olan Etem Ruhi Üngör, ülkemizdeki yakın dönem müzik yayıncılığı açısından önemli bir isim olup etnomüzikoloji - organoloji alanlarında da öne çıkmış bir koleksiyoner ve araştırmacı-yazardır. Türk çalgıları konusundaki uzmanlığıyla ve ülkemizin en zengin Türk Müziği çalgıları koleksiyonunun sahibi olmasıyla tanınmıştır.
>
> Üngör, 1948 yılında ünlü müzikbilimcimiz Saadettin Arel tarafından yayımlanmaya başlanan *Musiki Mecmuası* adlı aylık dergide, Arel'in vefatından sonra 1960'dan itibaren yazı işleri müdürlüğü, imtiyaz sahipliği ve genel yayın yönetmenliği görevlerinde bulunmuş, vefatına kadar mecmuanın yayımını sağlamıştır. Dünyanın uzun ömürlü müzikoloji dergilerinden olan *Musiki Mecmuası*'nın, yayında en çok makalesi neşredilen yazarı da Etem Ruhi Üngör'ün kendisidir.
>
> Üngör, yurt içinde ve yurt dışında pek çok sempozyum, seminer ve konferansa katılmış, ancak bildirilerinin yalnızca bir kısmı basılabilmiştir. Yayımlanmış eserleri şunlardır: *Türk Marşları* (Ankara 1965); *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi* (I-II, İstanbul 1981); *Karagöz Musikisi* (Ankara 1989). Onun yayıma hazır durumdaki yirmi beş eserinin kısa açıklamalı fihristi *Musikişinas* dergisinde (Sayı 9, 2007, s.121-126); katıldığı ulusal ve uluslararası toplantılardaki tebliğleriyle inceleme ve konferanslarının listesi *Musiki Mecmuası*'nda (Sayı 463, 1999, s. 27) neşredilmiştir. Etem Ruhi Üngör ayrıca, 1967-1976 yılları arasında yurt çapında gerçekleştirdiği çalgı konulu araştırma ve incelemelerini *Musiki Mecmuası*'nın 247-300. sayılarında aralıklarla yayımlamıştır.
>
> Üngör'ün tüm hayatı boyunca oluşturduğu kütüphane ve arşivi, birinci el müzikolojik kaynakları, el yazması güfte ve nota derlemeleri gibi tek nüsha birçok değerli dokümanı kapsamaktadır. Tarihi değeri bulunan ve tekrar yazılması, basılması mümkün olmayan matbu yayınlar ile önemli müzisyenlerin el yazmaları, metod hazırlıkları, derleme notları ve nazariyat çalışmaları gibi yüzlerce parçadan oluşan bu koleksiyonun genel tasnifi, 2017 yılında Kültür Bakanlığı için İstanbul Üniversitesince görevlendirilen Gönül Paçacı tarafından yapılmış ve sonuçta bir araya getirilmesi imkân dahilinde olmayan, nadir vasıflı bir koleksiyon olduğu görüşüne varılmıştır. Ayrıntılı ve tüm içeriğin tesbit edileceği bir çalışmanın yıllarca süreceği ve içerikteki malzemenin çeşitliliği göz önüne alınırsa bir ekip çalışması gerektirdiği açıktır.
>
> Koleksiyon muhteva olarak, İÜ Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi (OMAR) tarafından hazırlanmakta olan multimedya arşiv projesi – arama ve karşılaştırma portalı dahilinde değerlendirilmesi gereken bir bütünlüktedir. Malzemelerin OMAR Arşiv envanter kriterlerine uygun tanımlamalarla sisteme girilmesi ve ileride kamu erişimine açılacak şekilde üzerinde çalışılması sayesinde, İÜ bu önemli koleksiyonun sahibi olarak müzik tarihimizde kalıcı ve değerli bir görevi yerine getirmiş olacaktır.

Fotoğraf: Enis Tombul

Etem Ruhi Üngör, Kadıköy'deki evinde Gönül Paçacı ile.

Bu konuya olan duyarlığım ve çalışmalarım esasen çok daha gerilere gitmekle birlikte, artık sonuçtan söz ettiğimiz bu yazıda öncelikle rahmetli Etem Bey'e ve hâsıl-ı ömrüne yoğunlaşmak anlamlı olacaktır.[1]

1922 yılında –kendi deyimiyle– 150 yıllık bir gecikmeyle Dede Efendi'ye komşu bir evde doğmuş olan[2] –Edhem ya da Ethem değil, yine kendi, yazılmasını istediği şekliyle– Etem Ruhi Üngör, 2009 yılında ardında önemli bir müzik arşivi, kütüphanesi, çalgı koleksiyonu bırakarak yaşamını tamamladı. Kendisini tanıdığım, arada ziyaretine gittiğim, uzaktan da olsa hep takip ettiğim Etem Bey, kendi dönemindekilerden itibaren her kuşakla arası giderek açılan, daha doğrusu kendi koyduğu mesafeyi büyüten, kuralları kendisi koyan, koyduğu kurallara uyan, uyulmasını isteyen, uymayanı affetmeyen bir kişiydi. Doğrusu hep ilgisine mazhar olmuş ve her istediği zaman yardıma açık olduğunu hissetmiş birisi olarak, tanıdığımı sandığım bu insanı buzdağının görünen kısmı kadar tanıdığımı, ölümünden sonra kalan malzemeye, birikime, evrak-ı metrukesine eğilince idrak ettim diyebilirim.

Beni Etem Bey'e tanıtıp bir anlamda kefil olan kişi, –eski adıyla– Belediye Konservatuvarı İcra Heyetinin neyzenlerinden rahmetli Erdoğan Köroğlu idi. O da çok zor ama o derece bilgili bir eski zaman müzisyeni, bir İstanbul beyefendisi idi. Müzik camiasının yalnız ve kadri bilinmemişler kafilesinden... Erdoğan Bey, özellikle iki ciltlik devasa güfte antolojisinin hazırlığında Etem Bey'in hep yanında olmuş, yüzlerce güfte barındıran antolojinin o yılların koşullarında tamamen el emeğiyle hazırlanan dizininde ve kontrolünde emek harcamıştı. Bir anlamda Etem Bey'in müzik dünyasıyla bağlantısını teşkil ediyor, kayda değer gördüğü haberleri paylaşıyor, itimat ettiği kişileri takdim ediyor, günümüzün ifadesiyle onun müzik pratiği ile ilişkisini güncelliyordu. Münir Nurettin Selçuk ve yardımcısı Kemal Gürses döneminde İcra Heyetine dâhil olan Erdoğan Köroğlu ile yıllarca İcra Heyetinde ve Konservatuvar arşivinin Kadıköy'deki binada yeniden derlenip tasnif edilmesi için uygun görülen, binanın üst katındaki penceresiz ve havasız odada çalıştık. Erken denilebilecek bir yaşta (klişe gibi gelecek ama bize o zaman gerçekten ne kadar da büyük gelirdi, koskoca bir 58 yaş!) vefat edinceye dek. "Bana Erdoğan'ın yadigârısın." derdi Etem Bey, o tarihten sonra.

Etem Bey, müziği çok ciddiye almış bir insandı. Müziği çok ciddiye aldığından dolayı kendisini de çok ciddiye alırdı. Onun uzaktan verdiği geçinilmesi zor, sert, kendisine ve elindeki müzik malzemelerine aşırı güvenli, ilişki kurmanın güç olduğu intibaı, aslında bunun bir tezahürü idi. Yıllarca biriktirdiği müzik malzemesiyle sımsıkı bir koza gibi ördüğü küçük dairesinde, tamamen kapalı devre, âdeta görünmez düşmanlar yaratıp

1. Etem Bey'in koleksiyonundan hareketle, müzik müzesi kurulma gerekliliği, sürecin aşamaları gibi bu konuda yazmış olduğum şu makalelerde yeterince detay bulunmaktadır: "Müzik Kongresinden Müzik Müzesine", *Toplumsal Tarih* 151 (Temmuz 2006) ve "Sözlü Gelenek, Tanıklıklar, Anekdotlar", *Musikişinas* 11 (2010). Ayrıca 3-5 Mart 2017'de yapılan 3. Milli Kültür Şurası içinde, Müzik konulu çalıştayda sunduğum bildiri de tamamen bu konuya odaklıydı.

2. Tarih Vakfının 1998-99 yıllarında Cumhuriyet'in 75. yılı dolayısı ile hazırlatmış olduğu "75 Yılda Müziğe Bakışlar" ve "Darülelhan Kurum Tarihi" belgesellerine ön hazırlık olarak gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmelerinden biri de Etem Ruhi Üngör'le yapılmıştı. Görüntü kaydının orijinali Tarih Vakfındadır, bu bağlamda kayıtların dijitalize edilip çözümlenerek OMAR'da değerlendirilmesine olanak sağlayan Vakıf yönetimine teşekkür ederiz. Kayıtta Etem Bey yaşam öyküsüne şu cümlelerle başlamaktadır:

> Efendim ben, 1922 yılının 21 Şubat'ında meşhur bestekâr İsmail Dede Efendi'nin komşusu olarak Cankurtaran'da dünyaya geldim. İsmail Dede Efendi'nin komşusu ama arada 150 sene fark var. İsmail Dede'nin şimdiki bilinen tren yolunun altındaki evin karşısında, biraz daha ileride. Şimdi yıkıldı o ev. Zaten her şey, bütün İstanbul yıkıldı. O evin üçüncü katında dünyaya geldim. 26 günlük iken babamın memuriyetinin Kadıköy'e nakli dolayısıyla Kadıköy'e naklettik. Ve ondan sonra bütün ömrüm hiçbir yere ayrılmamak şartıyla Kadıköy'de geçti. Yani Kadıköylü sayılabilirim.

tutkuyla çalışarak yaşadı hayatını. Görünür düşmanlar yarattığına, hatta birkaç kez de alenen meydan okuduğuna benim gibi başkaları da tanık olmuştur. Nedense zihnimde bu menfi görüntüleri arka plana iten bir durum oldu daima, hatta zamanla silen. Hayatının yaklaşık son otuz yılına bazen uzak bazen yakın tanık olmuş birisi olarak, bu derece nevi şahsına münhasır bir müzik adamını tanımış olmaktan sonsuz mutluluk duyuyorum. Dahası o derece önem verip sakındığı arşiv ve kütüphanesini devlete, köklü bir üniversiteye kazandırmış olmanın gururu da kolay tanımlanacak cinsten değil.

1945 yılında Üsküdarlı Armenak (Kalfaoğlu) ustadan kanun öğrenmeye ve Emin Ongan'ın yönetimindeki Üsküdar Musiki Cemiyetine başlayan Etem Ruhi Üngör, 1949 yılında 92 numara ile kaydolduğu İstanbul Belediye Konservatuvarı Türk Musikisi Nazariyatı Bölümü'nün 1954-55 yılında verdiği mezunlarındandı. Yarı zamanlı mahiyette eğitim verilen ve 1986 yılında İstanbul Üniversitesine devredilen bu kurumdaki yerleşik müzik geleneği, 2011 yılında açtığımız lisans programına kadar yüksekokul şartlarına kavuşamamışsa da pek çok ünlü ve değerli müzisyen bu sınırlı imkânlardan feyzalmıştı. Bugünden bakıldığında, geleneği taşıma konusunda en önemli isimlerin bu kurumun mezun ve mensupları olduğu hemen fark edilir. Bu alana verdiği önem ve hayatının merkezine aldığı müzik yayıncılığı, koleksiyonerliği göz önüne alınırsa Etem Bey'in de bu kişilerden biri olduğu teslim edilecektir. Üstelik müzikte icranın hep öne geçtiği, belge toplamanın ve yayın yapmanın makbul sayılmadığı bir dönemde bu zorlu alana girmiş, âdeta kendi başına müesseseleşmiş bir müzik adamıdır.

Onun, sonradan sahibi olacağı ve çok uzun bir müddet, ömrünün sonuna dek yayımlamayı sürdüreceği *Musiki Mecmuası* ve Arel'le ilişkisinin başlarında, musikiye olan ilgisinin seviyesi aşağıdaki cümlelerinden yansımaktadır:

> Kanun çalıyorum, bakıyorum kanuna, mandallara, yahu birisinin aralığı bu kadar, öbürünün aralığı daha fazla, öbürü yapışık. Yahu neye göre hesap ediliyor bu, nasıl çakılıyor bu buraya? O sırada da *Musiki Mecmuası*'nda Saadettin Bey'in naza-

İleri Türk Müziği Konservatuvarının, aralarında Laika Karabey, Haydar Sanal, Aka Gündüz Kutbay ve Tülin Yakar'ın da bulunduğu icracıları Arel'i anma programı sonrası İstanbul Radyosunda (Etem Ruhi Üngör, kanunuyla - 14 Kasım 1957).

riyat notları yayınlanıyor. Ben de onları büyük bir dikkatle okuyorum, öğreniyorum nazariyatı. Anlamadığım kısmı asla geçmiyorum. Bir bir öğrendim, koma aralıkları; taniniler, bakiyyeler, mücennep vs. Bir gün düşünüyorum, tamam buldum: Nazariyat sistemine göre diziliyor o mandallar. Hiç kimse bilmiyor bunu. Hemen cetveller yaptım, iki eşik arasındaki mesafeyi ölçüyorum. İlk evvela do sesini buluyorum. İşte do diyez, birinci koma nereden çıkıyor falan, hesaplarını yaptım. O zaman mecmuanın yalnız okuyucusuyum. Mecmua idarehanesine "Kanunun Mandal Tertibatı Hakkında Etüt" diye, yazdığım yazıyı o iki şemayla gönderdim. Laika Hanım mektubu almış. Bir gün Saadettin Bey'in evinde toplantı varmış, koşa koşa oraya gitmiş. Cahit Atasoy da oradaymış, Cahit anlattı bana: "Ya, dedi, bir gün Laika Hanım koşa koşa geldi, aman efendim bizim mecmuadan nazariyat öğrenen bir genç bakın ne yapmış?" Saadettin Bey'e de vermiş. Bakmış, "Allah Allah, yahu adam kanunun mandal tertibatını nazariyata göre ispatlamış. Aman, ya bu çocukla tanışalım" demiş. Sonra, Üsküdar Musiki Cemiyeti'nden oraya transfer olunca Saadettin Bey beni büyük içtenlikle karşıladı. Bana gösterdiği ilgiyi bakışlarından anlıyordum. Bambaşka muamele ederdi bana.[3]

Yukarıda bahsedilen olayın, Sadettin Arel'in onca emek verdiği İstanbul Belediye Konservatuvarından, zehir zemberek bir dilekçe vererek[4] istifa etmesinin hemen akabinde kurmuş olduğu İleri Türk Musikisi Konservatuvarı toplantılarının birinde yaşandığı anlaşılıyor. Zaten Etem Bey 1952 yılında buraya da devama başlayıp on yıl kanun çalmış, konserlerine ve Radyo programlarına eşlik etmiş, 1963-67 yılları arasında da kurumun başkanlığını üstlenmiştir.

Başlı Başına Bir Macera: *Musiki Mecmuası*

Musiki Mecmuası, İleri Türk Musikisi Konservatuvarının yayın organı olarak, ülkemizde bu gün de geçerli ve yaygınlıkla öğretilen müzik-ses sistemini yerleştiren Hüseyin Sadettin Arel tarafından hayata geçirilen çok önemli bir müzikoloji dergisidir. Nazariyat bilgilerine, müzik tarihi, biyografi ve organoloji gibi konularda önemli müzik yazılarına ve notalara ayrılan sayfalarıyla uzun yıllar müzik camiasının başvuru kaynaklarından biri olan bu dergiyi Arel'in 1955 yılında ölümünden sonra öğrencisi Tanburî Laika Karabey, sonra da Etem Ruhi Üngör üstlenmiştir. Etem Bey Mayıs 1960'ta yazı işleri müdürlüğünü üstlendiği *Musiki Mecmuası*'nı 1967 yılından itibaren de sahibi ve genel yayın yönetmeni sıfatıyla yayımlamayı sürdürmüştür.

Etem Ruhi Üngör'ü kırk yıldan fazla süre hayata bağlayan, neredeyse yaşatmak için savaş verdiği *Musiki Mecmuası*'nın zaman içinde içerik, baskı ve kâğıt kalitesi ve alıcı kitlesi gibi yönlerden eskisinden çok geriye düştüğü iddia edilebilir, bir ölçüde bu iddia doğrudur da. Ancak tüm kültür ve sanat hayatının, bu hayatı temsil eden insanların bu kesintide hiç mi payı yoktur sorusu da ortada durmaktadır.

Aslında 17 Kasım 1997'de yaptığı bir sözleşmeyle, (imtiyaz sahipliğini ve yayın hakkını kendisinde mahfuz tutarak) mecmuanın yayınını Kaf Müzik adlı yayın şirketine veren Üngör'ün, bu kadarcık bir zoraki ayrılığı bile ne denli zor hazmettiğini, yaptığı sözleşmenin çeşitli madde-

3. "Etem Ruhi Üngör ile Söyleşi," *Musikişinas* 9 (2007): 110-111. (Röportajı yapanlar: Gönül Paçacı, Enis Tombul). E.R. Üngör'ün söz ettiği "Kanun Mandal Tertibatı Hakkında Etüt" başlıklı yazısı *Musiki Mecmuası*'nın 23. sayısında yayımlanmıştır.

4. Arel, istifanamesinin metnini 1 Mart 1948 tarihinde *Musiki Mecmuası*'nın ilk sayısıyla birlikte yayımlamıştır.

lerinden anlayabiliyoruz.[5] Mecmua, 458. sayıdan itibaren, sayfa sayısı artırılıp yılda dört kez olmak üzere 15 sayı yayımlandıktan sonra da bu ilişki 2001 yılının Ağustos ayında yeni bir noter belgesi ile neticelenmiştir. Tam da Etem Bey'e özgü, beklenmedik bir gerekçeyle. Eskiden yeniye Fenerbahçe marşlarının konu edildiği bu sayıda derginin kapağına müdahale edildiğini, logonun çıkarıldığını gerekçe gösteren Etem Bey, şirketle kesivermiştir ilişkisini. Bana bu konudan uzun uzadıya söz ettikten sonra kurduğu şu cümleleri, seneler sonra masasının üzerinde duran el yazısı bir notta karşımda bulunca içimin burkulduğunu anımsıyorum:

"40 küsur yıl emek verdiğim, çocuğum mesabesindeki mecmuanın bana ait olduğunu zannederdim, meğer ben mecmuaya aitmişim!.."

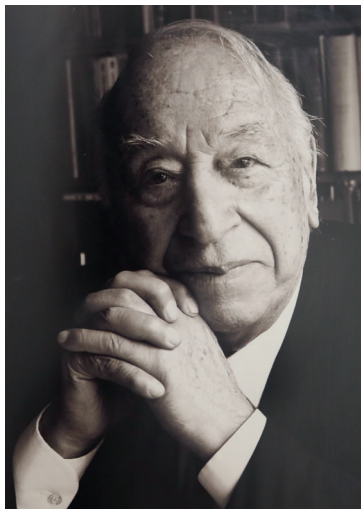

E.R. Üngör 84 yaşındayken, 23 Şubat 2006.

2007 yılında, yani vefatından iki yıl önce 85 yaşında, yayıncılık sürecini kendi cephesinden şöyle nakletmişti Etem Bey:

> Hem memuriyet yapıyordum hem mecmuayı yayınlıyordum. Otuz sene devlet memuriyeti yaptım, kırk altı sene de yayın. Şimdi biliyorsunuz tabiî, dünyanın en uzun ömürlü dergisi Almanlarda, Robert Schumann'ın dergisi, şimdi yüz yetmiş yaşlarında. Bizim dergi dünyada müzik konusunda ikinci uzun ömürlü dergi. Altmış yaşına bastı. Hakikaten biraz delilik gibi bir şey bu çünkü kırk altı sene bu işe sabretmek kolay değil. Yani çok zor hazırlamak, veballi iş falan. Sonra imkânlar müsait değil. Ona buna yalvaracaksınız. Mecmuayı kimse az fiyata basmak istemiyor. Yetiştirmek için sabahladığım oldu. Hiç uyumadım, mecmuayı götürdüm, sabah matbaaya teslim ettim ve işe gittim. Sürmenaj olacaktım, böyle günler oldu. Şimdi matbaacı bizi boşluğu doldursun kabilinden alıyor, ucuz yaptığı için. Diyor ki, sabaha getirirsen provaları baskıya girer yoksa bir hafta yahut on beş gün beklersin. Üstelik aylık çıkıyor. Tam deli işi yani, akıllı adam işi değil.
>
> Eskiden daha çok okuyucusu vardı ama sonra devam etmedi o okuyucular. Kimisi bıraktı gitti f"ilan falan. Yani şöyle düşünüyorum şimdi bizim mecmuanın takımı, tam takım olarak, on beş kişinin elinde ya vardır ya yoktur. İlk yüz-yüz elli sayısı en makbulü, onlar şimdi hiç bulunmaz. Şimdi bir Türk Musikisi Araştırma Enstitüsü olsa bütün sayılar yeniden basılır.
>
> Mecmua yayınlamak çok zor, büyük dikkat lazım. Bir falso yaptınız mı bitti, tefe korlar adamı. Bakalım, gittiği yere kadar gider. Şimdilik sağlığımız yerinde. Her an ne olabilir hiç belli değil, çünkü artık yaşım kemale erdi epey. Her an her şey olabilir. Tabiat bu. Para kazanamadım, bakın bir dikili ağacım yok. Yine de Allah'a daima şükrediyorum.[6]

Serencamını kısaca özetlemeye çalıştığımız *Musiki Mecmuası*'nın tüm dosyaları, hazırlık notları vs. tahmin edilemeyecek ayrıntıları içeren klasörler, Etem Bey'in evinin girişinde bir duvarı kaplıyordu. Bu şekilde konulara göre tasnif edilmiş klasörlerin en kalabalığı olarak… Söylemeye gerek var mı bilmem ama tanıdığım tüm eski arşivci ve koleksiyoncuların yaptığı gibi, bir başka duvar da A'dan Z'ye toplanmış genel materyalleri ihtiva eden klasörlerle doluydu, tabii arka odanın birinde. Şimdi tüm bu tasnifli görünen ama aslında karmakarışık (oradaki muhayyel düzenin Etem Bey'in kafasının içinde başlayıp bittiğini tahmin etmek güç olmamalı) klasörler de diğerleri gibi ileride bir tarihte açılmak ve ilk bakanları bazen şaşırtmak, bazen heyecanlandırmak, bazen de "Burada ne işi var" diye sordurmak üzere OMAR'a emanet.

5. Rahmetli, kendisiyle 2007 yılında yaptığımız görüşmede sözleşmenin bir fotokopisini verip şirketle aralarında oluşan fikir ayrılıklarının detayını kendine özgü iğneli üslûbuyla aktarmıştı. Sözleşmede yer alan şu cümleler, onun mecmuaya duyduğu bağlılığı (ya da genelde kişiliğinin bir parçası hâline gelmiş olan, muhataplarına güvensizliği mi demeli?) yeterince açık göstermektedir:
…"Musiki Mecmuası"nın adı ve logosuyla bundan doğan bütün haklar sadece Etem Ruhi Üngör'e aittir.
…"Musiki Mecmuası"nın her türlü sanat sorumluluğu Etem Ruhi Üngör'e ait olacak ve dergiye girecek tüm yazılar, ekler, notalar ve tüm görsel malzeme vs. Etem Ruhi Üngör'ün tasvibi ile seçilerek matbaaya verilecektir.
…Tüm yazılar Etem Ruhi Üngör tarafından okunup "Basıla" tasdiki yapıldıktan sonra matbaaya verilecek…

6. "Etem Ruhi Üngör ile Söyleşi", a.g.y., 111-112.

Etem Ruhi Üngör Kütüphane ve Arşivinin Muhtevası

Şüphesiz, sözünü ettiğimiz kütüphanede nadir müzik yazmalarından, müzisyenlerin el yazılarına, notalarına ve basılı pek çok, çeşitli, heyecan verici ve çalışılmayı bekleyen malzeme mevcut. Yıllardır bekleyen bu önemli arşivin uzun ve sancılı –ayrıca hikâye edilmesi gereken– bir uğraştan sonra hak ettiği yerde, hak ettiği titizlikle çalışılacak bir ortama kavuştuğunu iç rahatlığıyla ifade edebilirim.

19 Şubat 2016 tarihli yazıyla İÜ Rektörlüğü tarafından İstanbul Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü talebine binaen kütüphane-arşiv için görevlendirildiğim, Kasım 2016'da kaba tasnif ve değer takdirini tamamlayıp ilettiğim rahmetli Etem Bey'in evinde geçirdiğim yaklaşık bir buçuk yıl boyunca özellikle tek vârisi olan kızı Zerrin Ergül'ün desteğini gördüm. O dönem Bakanlıkça görevlendirilmiş olan arkeolog ve müze uzmanı elemanları da sevgiyle anıyorum.

Öncelikle, üç ana kategoride tasnif edilen malzemelerin kabaca, kendi tertip mantığı bozulmadan başlıklandırılmış toplam muhtevası aşağıdadır:[7]

1. Kategori:
11 grup hâlinde (Osmanlıca malzeme)

1	Matbu güfte mecmuası	50 Başlık
2	Matbu ciltli defter - fasıl vs.	82 Başlık
3	Matbu yaprak notalar vs. (Kendi tertip hâliyle)	87 Başlık
4	Matbu talimatnameler	7 Başlık
5	Matbu operet vs. el kitapçıkları	10 Başlık
6	Matbu solfej-nazariyat	61 Başlık
7	Matbu dergiler	7 Başlık
8	Matbu kataloglar	4 Başlık
9	Yazma güfte mecmuası	24 Başlık
10	Yazma nota, nazariyat defteri	123 Başlık
11	Diğer	5 Başlık

2. Kategori:
7 grup hâlinde (Latin harfli malzeme)

1	Matbu kitap ve süreli yayınlar listesi	1214 Başlık
2	Klasörler	131 Başlık
3	Matbu - yabancı dilde yazılmış müzik kitapları	49 Başlık
4	Matbu - nota ve notalı kitap	16 Başlık
5	El yazısı - nota ve defterler	9 Başlık
6	Önemli fotokopiler	17 Başlık
7	Farklı kültürlere ait müzik kitapları	19 Başlık

3. Kategori: 4 grup hâlinde

1	Plaklar
2	Kovanlar
3	Çeşitli malzemeler
4	Hatıra eşyalar

Koleksiyondaki malzeme hakkında biraz daha detay vermek gerekirse; en başta tarihî değeri haiz, tekrar yazılması, basılması söz konusu olmayan matbu kitaplar ve el yazmalarından söz edilmelidir. Etem Bey de çeşitli zamanlarda kendi musiki arşivi ile ilgili ayrıntılı açıklamalar yazmıştır. Merhumun kendisinin de fazla önemsediği bazı örnekler aşağıdadır:

- Özege kataloğunda dahi bulunmayan eski harfli musiki kitapları (bazılarının künyelerinde "S. Özege'ye Ethem Ruhi ÜNGÖR tarafından verilmiş olup asılları kütüphanededir" notu yer almaktadır),
- Yine eski harfli bazı yazmalar ve M.R. Gazimihal'in basılmamış, eski harfli el yazısı çalışmaları ("İzmirde Musiki" gibi tamamlanmış ama yayımlanmamış eserler dâhil); H. Sadettin Arel'in eski harfli el yazısıyla nazariyat çalışmaları, özel notları ve 1940 "Mecliste Musiki Münakaşaları" başlıklı defteri ve çeşitli müzisyenlerin el yazısıyla nazariyat, nota, metod ve benzeri çalışmalar,

7. Bu kabaca varılmış toplam sayıları biraz açıklamak gerekirse, örneğin 87 başlık hâlinde görünen matbu yaprak notaların içinde, Şamlı İskender'in 1052 adet küçük boy Müntehabât nota serisi 1 adet olarak görünmektedir. Bu örnekte olduğu gibi, yayınevlerine, konularına vb. farklı kriterlere göre gruplanmış notalardan, fasıllardan ve bazı diğer malzemelerden epeyce mükerrer malzeme bulunmaktadır. 3. kategoride bulunan ve büyük çoğunlukla kâğıt vb. dışındaki malzemelerden oluşan grup, mevcut olduğu hâlleriyle alınmış ve uygun koşullar sağlanıp üzerinde çalışılmaya başlanıncaya dek, tüm arşiv malzemesi ile birlikte İÜ Nadir Eserler Kitaplığı deposuna tutanakla teslim edilmiştir.

- Ayrıca, yine Özege'de bulunmayan 1910 yayını, Udî Apet'in *Saz ü Söz* dergisi ile 1919-1920 yılları arasında yayımlanmış bulunan Şeyh Mehmet Baha Pars'ın *Alem-i Musiki* isimli dergi takımı da kütüphanede bulunmaktadır.
- Kütüphanede mevcut 1928 öncesi nota yayınlarına ve 49 yayıncıya ait birkaç bin adetlik koleksiyon tasniflenerek numaralandırılmış olup son derece zengin bir muhtevaya sahiptir.
- Üngör'ün 1990 yılında başladığı Orta Asya dış Türkleri musiki incelemeleri gezilerinde derlediği ve bu ülkelere ait; Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Gagavuzya ve Kırım Türklerinin notalı musiki kitapları da kütüphanededir.

Kütüphanede bulunan standart dışı şu materyalleri de şöyle özetleyebiliriz:

- Çeşitli el yazması ve matbu belgeler,
- Çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış kupürler,
- Pek çoğu hayatta olmayan musiki müntesipleri ile yazışmalar (8 klasör),
- Ses kayıt malzemeleri: 300 adetten fazla, çoğu 1928 öncesine ait "Taş Plaklar" ile ilk ses kayıt malzemeleri olan "Balmumu Kovanlar",
- Hayatta olmayan ünlü musikişinaslarımıza ait "Hatıra Eşyalar",
- Bazı ünlü kişilerle banda alınmış konuşmalar,
- Orijinalleri yurt dışı kütüphanelerinde bulunan bazı musiki yazmalarının mikrofilm ve fotokopileri.

Muhteva hakkında genel bir fikir vermesi açısından bu kadar detay vermek yeterli olacaktır kanısındayım. Tüm bu malzemelerin niteliği konusunda hızlıca söylenebilecek ilk söz ise, pek bilimsel olmasa da "yok yok" tur.

[E.R. Üngör'ün yazdığı resim arkası yazısı:] İstanbul Konservatuvarı yıl sonu imtihan günü çeşitli sınıflardan bir grup mümeyyizlerle birlikte (15 Mayıs 1952)

Ön sıra, soldan: Nermin, Türkân, Suna, Fazilet Tanrısever, Nurten Sürelsan Erpek, Nursel, Nevzat Bilgiç Eke, Perihan, ? | **Önden ikinci sıra, soldan**: ?, Şefik Gürmeriç, Refik Fersan, Eşref Antikacı, Veli Kanık, Sadi Işılay, Muhittin Sadak | **Önden üçüncü sıra, soldan**: ?, Macit, Etem R. Üngör, Ziya Akyiğit, Sevinç, Kasım İnaltekin, Ali Rıza Köprülüeroğlu, Güner Erman, Mürşide Şener | **Arka sıra, soldan**: ?, Saadet, Suzan Bizimer, ?, ?, ?, Handan, Müjgân.

İncesazdan Gazinoya - II

Gökhan AKÇURA

Sırada gazinolar faslı var

İncesazdan gazinoya geçiş ne zaman başladı peki? Önce adı gazino olsa da çok büyük olmayan mekânlar söz konusuydu. Sermet Muhtar Alus, bu tür erken dönem gazinolarından olan Osmanbey Gazinosu'nun en parlak zamanlarının 1900 başları olduğunu söyler ve anlatır: "Bazan incesaz. Bazan orkestra." Önce alafranga programlardan söz eder Alus. Lehli kızlardan kurulu bir orkestra çalar mesela. Ardından söz saza gelir:

> Bu gazinoya gene bir tarihte bir Arap saz heyeti gelmişti. Geçmiş gün, hatırda kalmıyor, ya Mısır'dan veya Şam'dan gelmişlerdi. Aralarında Cemile ve Necibe isminde, muganniye ve rakkase, iki hemşire vardı ki, sormayınız. Güzelliklerine de söz yok, cazibelerine de… Çekik çekik kaşlar, ahu gibi gözler, yaradılıştan sürmeli kirpikler. Bu iki hemşirenin biraderi olan udî, heyetin başında bulunurdu. Sahnede perde açılır, ortada bir masa, etrafındaki sandalyelerde sazendeler ve muganniyeler. Arapça maveller, şarkılar başlar. Allah Cemile'ye de Necibe'ye de ses vermiş. Muhrik mi muhrik, tesirli mi tesirli… Doğrudan doğruya kalbgâha işler. Bir defa yalelli tutturdular mı, caddenin orası omuz omuza.

Kız kardeşlerin raksta da çok başarılı olduklarını söyleyen Alus, topluluğun daha sonra Konkordiya'ya geçtiğini de sözlerine ekler.[1]

Yine Sermet Muhtar, *Onikiler* romanında da İkinci Abdülhamid saltanatının son günlerinde Şişli'nin sonlarında, tramvay ahırlarının yakınındaki bir birahanede çalan incesaz takımını anlatır:

> İncesaz, İstanbul'un en meşhur takımlarından hanende Bayatlı Kamel'in Yahudi takımıydı. Eski ve usta sazendelerden udi Avram, santurcu Menteş, lavtacı Aslan'la yeni yeni parlamaya başlayan Hanende Karakaş ve kemanî Çingene Tahsin saz heyetininin aralarındaydı ama var mı Sarika, yok mu Sarika. Çıfıtın kızı istediği kadar gözü yoz; gönülü yonul okusun, şarkı mısralarının kafasını gözünü yarsın, "medet"i tutturdu mu sanki Hidiv İsmail Paşa'nın Tokmak Burnu'ndaki korusunda; şakır şakır öten, zarı zarı [hüngür hüngür] dem çeken bülbülü dinleyerek mest olup gitmişsin.[2]

Sabri Gözgücü de, bize 1910'lu yıllarda Kadıköy'deki Hamdi Bey Gazinosu'nu anlatır. Kadıköy'den Altıyol'a[3] doğru yürürken ağaçlara ve duvarlara asılmış ilanlarda mekânda çalan incesaz hakkında bilgi verilmektedir:

> Yoğurtçu Çayırı Gazinosu'nda Cuma ve Pazar günlerine mahsus Kemanî Memduh efendinin tahtı idaresinde seçilmiş sazende ve hanendelerin iştirakile mükemmel incesaz takımı tarafından nadide fasıllar icraı ahenk edilecektir. Manzara fevkaladedir. Ayrıca meşhur Neyzen Tevfik efendinin de saz heyetine iştirak edeceği haber alınmıştır.

Yola devam edince halk arasında Hamdi Bey'in Gazinosu olarak tanınan mekânın karşımıza çıktığını görürüz:

1. Sermet Muhtar [Alus], "Şişlide Osman Bey namile maruf olan semtin ismi nereden geliyor?" *Akşam* (9 Ağustos 1932).
2. Sermet Muhtar Alus, *Onikiler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), 174-75.
3. Yazıdan, Altıyol'un eski adının Çingene Boğazı olduğunu da öğreniriz.

Bu cumartesi günü akşamı
BÜYÜKDERE
BEYAZ PARK'da
saat 10 da
Perihan Altındağ Sözeri
Virtüoz Kafkas Heyeti, Akrobat Trupu, Nerkis ve Semiramis Varyete topluluğu, bağlama üstadı
ŞEMSİ YASTIMAN
BAYRAM GÜNLERİ PROGRAMI
Pazar gündüz, gece: MÜZEYYEN SENAR: ŞEMSİ YASTİMAN Varyete ve Akrobasi
PAZARTESİ GECE: Caz, büyük eğlenceler, varyete, İSMAİL DÜMBÜLLÜ tiyatro heyeti, AHMED ÜSTÜN KONSERİ.
SALI GECE: Caz, büyük eğlenceler, varyete, FERDİ TAYFUR, kahkahalar kralı LOREL HARDİ - ARŞAK PALABIYIKYAN - BALIKÇI OSMAN - YANİ BABAN OĞLU.

KÜÇÜK ÇİFTLİK
Parkı
Müdüriyeti, sayın musiki sever halkımıza müjdeler
Bugünden itibaren
Kemani NECATİ TOKYAY ve tamburi ve bestekâr SALAHATTİN PINAR
İki sevimli musiki san'atkârımız bir arada
Evvelce isimlerini bildirdiğimiz kuvvetli saz sanatkârlarına ilâveten Tamburi SALÂHATTİN PINAR ile KÜÇÜK ÇİFTLİK PARKININ a.z kadrosu tamamlandı. Gece yarısına kadar devamlı yalnız öz Türk musikisi. Cumartesi ve Pazar izdiham fazladır, lütfen masalarınızı evvelden tedarik ediniz.
Saray Burnu PARK Gazinosunda
20 HAZİRAN PAZAR SAAT 18 de
Musiki Ailemizin Eşsiz Ses San'atkârı
MUALLA GÖKÇAY
ve arkadaşları Konseri
Ayrıca her gün 17 den 24 de ka dar CAZ ve DANS
DİKKAT: 7 haziran pazar
MÜZEYYEN SENAR KONSERİ

YENİKAPI M. ÇAKIR GAZİNOSUNDA
YENİ PROGRAM HER GECE
Yüksek sanatkâr NEVZAD AKAY
AZİZ BASMACI Söz Topluluğu
COŞKUN KARDEŞLER
SUZAN -GÜVEN
İzmirli Melâhat — Semiha Coşar — Beyhan — Coşkun Kardeşler
Memleketimizin en tanınmış operet sanatkârlarının iştirak büyük ve neşeli S K E Ç L E R
Dikkat: Çay, kahve ,gazoz 65, bira 88, mezeler 50, 75, 100, 125 kuruştur.

Harbiyede BELVÜ Bahçesinde
EFTALYA Bestekâr BiMEN Şen SADi
ARAP RÖVÜSÜ
muvaffakiyetle devam ediyor. Telefon : 49091
SAZ HEYETi: Keman NECATi TOKYAY - Kemençe, ALEKO - Piyano, YORGi - Cünbüş, CEMAL - Klârnet, RAMAZAN - Kanun, AHMED-Darbuka, H. TAHSiN - Okuyucular: AGYAZAR, CELÂL, YAHYA - Bayanlar : MAHMURE, NEBiLE - iHSAN LEYLÂ, AYDA.
ve Selânikli UDi ABDi

TÜRKİYENİN EN BÜYÜK MÜZİK HOLÜ
TEPEBAŞI BELEDİYE BAHÇESİ
Hiç bir Müessesede emsali olmıyan programımızı sayın halkımıza takdim ederiz.
Büyük Sanatkâr HAMİYET YÜCESES
Keman Üstadı NECATİ TOKYAY
Genç sanatkârlarımızdan ERCÜMENT BAYANAY
Kıymetli sanatkâr YORGO BACANOS
Genç ve kıymetli sanatkâr AHMET ÜSTÜN
18 kişilik kıymetli sanatkârlardan müteşekkil küme fasıl SAZ heyeti saat 19 da başlar.
Beynelmilel İspanyol dans yıldızları CARMEN ve MONTOYA MARİA DEL CARMEN
Drôle Maistro GİNOTTİ
BENNO GİNETTİ Meşhur İtalyan Atıcılarımız
GİNA GİNETTİ
18 inci asra ait kostümlerle BİDEĞİN RÜYASI skeçi
Yeni büyük skeç programı HEP YEK
Yazan: BELİĞ SELÜRÜ. Müzik: FEHMİ EGE. Dansları: JAK BİÇAÇİ. Dekorları: VALÂ.
Oynıyanlar: MÜRÜVVET SİM, İNCİ KÖRHÜKÇÜ, NECLÂ IZ, RAUF ULUKUT, MÜNİR ÖZKUL, MUZAFFER HEPGÜLER.
Dekor ve kostümler yapısı bir prolör hazırlanmış 35 kişilik Revü Heyeti Pek yakında büyük süprizlerle dolu dördüncü programımızı takdim edeceğiz. Temiz mutfağımızdan nefis yemekleri bulacaksınız. Tel: 42090

Her Pazar Sanatkâr Bayan
SAFİYE'Yİ
Muhteşem bir saz heyetiyle
ÇUBUKLU
Bahçesidne dinleyiniz.

Bu geceden itibaren:
Ses kraliçesi (HAMİYET HANIM) bu geceden itibaren san'atkâr NAŞİT ve FAHRİ Beyler ve temsil heyetine iştirak etmiştir. Medyunu şükranı bulunduğu takdirkârlarını Şehzadebaşı MİLLET Tiyatrosuna davet etmektedir.

İlk Türkçe sesli filme
Muvaffakiyetli tagannilerile gırbın nazarı dikkatini celbeden
Deniz kızı
EFTALYA H.
ve çok uygun şekilde bu muhrik sese refakat eden
Kemani
SADİ BEY
29 Haziran Çarşamba gününden itibaren
Harbiye'de BELVÜ bahçesinde.

Yarın Gündüz BÜYÜKDERE
BEYAZ PARK'da
MUALLÂ GÖKÇAY ve
SAZ arkadaşları
Almanyadan henüz gelen: Doğu Virtüoz Akrobat Trupu. Bağdaddan avdet eden NERKİS: Bağdat raksında şantöz ve dansöz: SEMİRAMİS: Coşkun Şante ve danslarında komedi: Mütemadi kahkahalar.
MEHMET ZORLU İDARESİNDE COŞTURAN Orkestra ve Caz

İÇKİSİZ SAZ
CAĞALOĞLU ÇİFTESARAYLAR BAHÇESİNDE
HER PAZAR saat 14 ten 20,30 a kadar yeğine fasıl okuyucumuz CAN AKŞİT' in iştirakile ve tanınmış saz üstadlarından müteşekkil KÜMÉ FASLI ile birlikte
Perihan Altındağ Sözeri
Ahmed Üstün
Mefharet Yıldırım
Müzeyyen Senar İşil
Saz
Keman : NECATİ TOKYAY
Cümbüş : Kadri ŞENÇALAR
Cümbüş : Cemal CÜMBÜŞ
Keman : SAİM ÖZSOY
Piyano : HARİKA
Saz
Kanun : Ahmed Yatman
Kanun : İSMAİL TEZELLİ
Klârnet : HAYIK
Klarnet : SEREF
Kanun : Ejder Köprülü
Darbuka : Üstad Hasan Tahsin
CELÂL TOKSES
KEMAL GÜRSES
İBRAHİM TUĞBAY
Abdullah YÜCE
Bağlama üstadı
ŞEMSİ YASTIMAN
EMİN TANINMIŞ
Birinci Fasıl: MAHUR — İkinci Fasıl: SEZÂH. Darbuka üstadı HASAN TAHSİN ve Zurna EMİN TANINMIŞ tarafından eski KÂĞIDHANE OYUN HAVALARI
İlâveten saat 18 den 20,30 a kadar üstad sanatkâr RAŞİD RIZA
Tiyatrosu, yirmi kişilik tam kadrosu ile Program tam 7 saat devam eder.

NOVOTNİ OTELİ ALTINDA
BÜYÜK AİLE SAZ SALONU
HER AKŞAM
Hamiyet YÜCESES
Bestekâr Tamburi
SALÂHADDİN PINAR
Kemani NECATİ TOKYAY
Klarnet HAMDİ TOKAY
Kemence ALEKO
Udi YORGO
Kanuni İSMAİL
Keman İSMAİL
Piyano VALANTİN
Darbuka NECDET
ZEHRA BİLİR
Safiye TOKAY
Fasıl şefi AGYAZAR
MAHMUD CELÂLEDDİN
NİHAD LÜTFİ
Okuyucu Bayanlar:
SUZAN — NEVZAD — CAN — BİRSEN.
Her Çarşamba
Zehra BİLİR
yalnız Halk Türkülerini okuyacaktır.
Her PAZAR muazzam kadromuzla İçkisiz Aile Matinesi
Saat 14 te başlar. Telefon: 41418

> Buranın hem denize, hem de caddeye yüzü olduğu için iki tarafa da masalar konurdu. Akşam ve geceleri saz çalarken dere ağzında sandallar dinlemek için karınca gibi kaynaşırdı. Birbirlerine hasret çeken, fakat bu imkânı bulup konuşamayan, hatta selamlaşamayan sevgililer için aramakla bulunmaz bir fırsattı.

Sabri Bey, yolda dostlarından Üsküdarlı Hayrullah Bey'e rast gelir, birlikte gazinodan içeri girerler:

> O sazendeleri, hanendeleri ve kenarda kapının iki yanında sıralanarak oturmuş kimseleri tanıyor ve selamlaşıyordu. (…) Fasıl başlamak üzere, sazendeler sazlarının akordlariyle meşguller. Masalarda oturanlar da yarenlik ediyorlar.

Gazinonun müdavimlerini böylece tanıdıktan sonra sahneye döneriz:

> Gazino adamakıllı kalabalık olmuştu. Kırk sene evvel süzinak faslı pek revaçta olduğundan, saz güzel bir süzinak faslı çalıyordu. Gazinocu Hamdi merhum, müşterilerini memnun etmek için garsonlarile beraber fır dönüyordu. Çok iyi bir adamdı.

Bir ara saz durur. Kanuni Perukâr Şemsi Bey ile Karakaş Efendiler, masada bulunan Ali Rifat Bey'in yanına gelirler ve "Ne emir buyurursunuz?" diye sorarlar. O da Eyyübi Zekâî Dede'nin "Vakf-ı rah-ı aşkın etmişken bütün can u teni" şarkısını ister. "Saz bu şarkıyı fevkalâde çaldı ve okudu. Deredeki sandallardan ve çayırda piyasa edenlerden 'Yaşa, varol' sadaları yükseldi." Bir ara yine masa ahalisinden Topal İhsan Bey de saz heyetine katılır. "Meğerse İhsan Bey merhum fevkalade bir musiki bilgisi olduğu gibi davudî bir sadaya da malikmiş. O kadar güzel, o kadar tatlı okudu ki, bütün Yoğurtçu tâ Modalara kadar inledi ve herkesi mest etti."[4]

Eşref Şefik de bir yazısında 1910'lu yıllarda Beyoğlu civarındaki saz çalınan mekânları sıralar. Görüleceği gibi gazino sözcüğünden çok, kafe sözü kullanılmaktadır. Harbiye'nin karşısındaki gazino, Kafe Koron, Kafe Komers, Kafe Ruvayyal, Deon'un karşısındaki İspiro'nun mezeci dükkânı bunların en tanınmışlarıdır. Galata rıhtımındaki gazinolarda da saz takımları bulunduğunu sözlerine ekler.[5] Cumhuriyet'in ilk döneminde gazinoların sayıları artmaya başlasa da bahçelerde incesaz dinlemek mümkündür. Örneğin "Üsküdar'ın yegâne aile macmaı olan İnşirah Bahçesi"nde sinema, tiyatro, varyete yanı sıra incesaz da yer almaktaydı.[6]

Cumhuriyet'le gelen kadın okuyucular

Cumhuriyet'le birlikte gazinolar, yazlık bahçeler büyük bir hızla artmaya başladı. Bu mekânların öne çıkmasında, programlarda yeni bir unsur olarak Müslüman-Türk "kadın okuyucular"ın yer almasının da önemli payı vardı. Darüttalim-i Musikinin kurucusu olan Fahri Kopuz, fasıl sırasında "solo" şarkıcılığın ilk uygulayıcısının kendisi olduğunu söyler:

> 1913 yılını hatırlarım. O zamanın meşhur Direklerarası, İstanbul'un en kalabalık bir muhiti idi ve bir köşesinde de bizi barındıracak bir yuvaya sahipti. Bu yuva o sıralarda kurduğum Darüttalimi Musiki cemiyeti idi. Bu musiki mektebi zamanının en ileri mekteplerinden birini teşkil ediyordu. Fasılların arasında ilk defa okuyuculara "solo" okutmak imkânını burada düşündüm.

Fahri Kopuz, kadın okuyucuların bu tür "yalnız" okumalarının tarihini ise şöyle düşer:

> Kadın "solist"ler ise, Darüttalim'i müteakip Beyoğlu'nda eski Taksim Kışlası'nın arkasına düşen Panorama Bahçesi'nde kemanî Selanikli Mustafa tarafından okutulmaya başlanmıştı. Sonra yavaş yavaş yayıldı.[7]

4. Sabri Gözgücü, "Yoğurtçu Çayırında kırk sene evvel bir gazino alemi," *Her Gün* (6 Mart 1954).
5. *Son Saat*, 1 Şubat 1949.
6. *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1931.
7. "Musiki üstadı Fahri Kopuz," *Radyo Magazin* 18 (24 Mart 1951).

Hamiyet Yüceses, bir yaz konserinde.

Kadın şarkıcı ve müzisyenlerin sahneye çıkması herkes için iyi olmamıştı elbette. Ayvansaray'da Lonca Kahvesi'nde oturan erkek müzisyenler 1932 yılında yakınıyorlardı:

> Kadınlar hanendeliğe, sazendeliğe başlayalı bize iş kalmadı. Gazinolarda, bahçelerde, birahanelerde her yerde her yerde en küçük bir dükkanda bile artık kadın hanende ve sazende var. Birahane, bahçe, gazino sahiplerinin erkeklere selam verdikleri bile yok. Hepsi kadın hanende arıyorlar. Ne o? Onlar daha ziyade tutuluyormuş. İşte biz de böyle oturuyoruz.

Erkekler bu durumu aşabilmek için pek sıkı uğraş vermişler, cemiyet kurmuşlar, "İcrai sanat edecek bütün hanende ve sazendeler imtihan olsunlar cemiyetten vesika alsınlar." demişler, erkekler imtihana koşmuş lakin bir tek kadın gelmemiş! Gazino, birahane sahipleri bunlara aşırı derecede itibar ettiklerinden, kadınlar musikiye de çalışmıyorlar, "gelişi güzel çalıyor, gelişi güzel söylüyorlar"mış. Sitem edilince de "Yenilik efendim, sen ne anlarsın ki." diye cevap veriliyormuş. Yakınma şöyle bitiyor: "Yani sözün kısası kadınlar musikimizi mahv ve harap ettiler!"[8]

Şikâyetleri gazetedeki yazısında aktaran Hikmet Feridun, bir sonraki yaz, yani 1933 yazı İstanbul'un bahçe gazinolarını gezer. "Şimdi artık bir nevi bahçeli gazinolar mütehassısı gibiyim," diye başlar söze. Ekonomik buhran günleridir. Mezeleri dışarıdan getirmek artık olağan hâle gelmiştir. Sonra bahçelerin genel durumunu özetler bize:

> İstanbul içindeki yaz bahçelerine bahçe demek için kırk şahit ister… Bahçe deyince insanın aklına ağaç gelir değil mi? Halbuki İstanbul'daki büyük bahçe müstesna, ötekileri ağaçsızlıktan adeta bir sahrayı kebir gibi bütün gün cayır cayır yanar. Şehirde deniz gören bir arsaya bir tente kurup birkaç masa, birkaç sandalye attınız mı? Oldu size yaz bahçesi…

Ardından ilk gittiği bahçeyi de anlatır bize. Burası hem incesaz, hem cazbandın icra-yı ahenk ettikleri bir yerdir (bir ihtimal Küçük Çiftlik Bahçesi…). Ama ilginçtir, incesaz tarafının tarifesi ayrı, cazbant ve alafranga müzik tarafının tarifesi ayrıdır. Üstelik incesaz tarafının fiyatı diğerinden bir buçuk misli fazladır. Hikmet Bey ekler: "Biz hâlâ alaturka musiki mi, alafranga musiki mi, diye münakaşa edip duralım. Gazino sahipleri kati neticeye varmışlar. Alaturka musikinin alafrangaya faik olduğunu kabul ederek tarifeyi bir buçuk misli arttırmışlar…" Ve yine ilginçtir ki incesaz bölümü hıncahınç dolu, cazbant kısmı ise tenhadır. Zaman zaman bu iki bölümün müzikleri birbirine karışmaktadır. Hüzünlü bir şarkıyı dinlerken, sol kulağınıza çarliston nağmeleri de dolmaktadır. Yazarımız bize incesazın sanatını nasıl icra ettiğini de anlatır elbette:

> İncesaz heyeti için kürsü ile sahne arası tahtadan bir yer yapmışlar… Hanende ile sazende hanımların hepsi de al, koyu kırmızı, düz kanarya sarısı gibi fevkalâde gözalıcı elbiseler giymişler… Hanendeler şarkı söylerken iskemlesinin üzerinde iki tarafa başlarını sallıyorlar, zaman zaman aşka gelip elleri ile de hareketler yapıyorlar.[9]

8. Hikmet Feridun [Es], "Bütün sazendeler şikayetçi: 'Kadınlar hanendeliğe başlayalı bize iş kalmadı...'" *Akşam* (19 Temmuz 1932).
9. Hikmet Feridun [Es], "İktisadî buhran çıktıktan sonra yaz bahçelerinde yeni bir âdet çıktı," *Akşam* (29 Temmuz 1933).

Gazinoları dolaşıyoruz

İstanbul'da Cumhuriyet'in ilk dönemleri alaturka müziğin dinlenebildiği mekânlar kışın Mulenruj, Londra Birahanesi; yazları ise Harbiye Belvü, Küçük Çiftlik, Büyükdere Beyazpark, Panorama, Sarayburnu, Çubuklu gibi gazinolardı. Sarayburnu Park Gazinosu'nu, Harbiye'deki (şimdi yerinde İstanbul Radyosu olan) Belvü Gazinosu'nu ve Beyoğlu'ndaki (yerinde Fitaş sinemaları olan) Mulenruj'u Dervişzade İbrahim Bey işletirdi.

Sarayburnu Park Gazinosu uzun yıllar Dervişzade İbrahim'in yönetiminde, alaturka musiki ağırlıklı olarak programlar yaptı. Hikmet Rıza Hanım, Bereli Kız, Servet Hanım bu mekânın ilanlarında karşımıza sık sık çıkan isimlerdi. Yine Dervişzade İbrahim Efendi'nin işlettiği Belvü Bahçesi'nin adına ise ilk kez 1931 yılının Mayıs ayında rastlıyoruz. Burada "memleketin tanınmış ve güzide sanatkârlarını biraraya toplayan" İstanbul Nağmeleri musiki heyeti sahne almaktadır. Heyette muganniye Mahmure Handan, Belkıs, Servet, Suzan hanımlarla Zeki, Selâhattin, Faruk, Hüsnü beyler yanısıra Kemanî Nobar, Piyanist Vesamet Hanım, Udî ve Bestekâr Selâhattin Bey (tanburuyla), Cümbüş ve Viyolonsel Cemal, Klarnet Bahri beylerden oluşmaktadır. Deniz Kızı Eftalya ve eşi Kemanî Sadi Bey'in sık sık burada sahne aldıklarını görürüz. Sonraki yıllarda Müzeyyen Senar ilk profesyonel sahne deneyimini burada yaşar.

İncesazdan solo konserlere geçiş de bu yıllarda yaygınlık kazanır. Müzeyyen Senar o günleri şöyle hatırlıyor:

> Dervişzade İbrahim Bey biraz kilolu ama yakışıklı bir adamdı. Yanlış hatırlamıyorsam gözleri de renkliydi. Ondan hoşlanmıştım. Sanki bende, çocuklarıyla çok ilgili tonton bir baba imajı bırakmıştı. Gazinoya hiç gitmemiştim o güne kadar. Hiçbir fikrim yoktu ama bana önerilen okuma şekli çok saçma gelmişti. O güne kadar başka sanatçılarla birlikte hiç okumamıştım. Fasıl nedir duymuştum ama başka hiçbir fikrim yoktu. Esasında itiraz etmemin nedeni buyudu… İçimden, başkalarından bana ne, radyodaki gibi sazlar çalar, ben çıkar okurum diye düşünmüştüm. (…) İstanbul'un birçok yerine ve özellikle Belvü Gazinosu'nun kapısına başım bereli büyük boy portrem asılmış ve altına koca koca harflerle "Müzeyyen Hanım Belvü'de" yazılmıştı. Program şöyle yapılmıştı. Önce, önde hanımların arkada beylerin oturduğu fasıl heyeti sahne alacaktı. Fasıla ise Birsen Hanım, Semiha Hanım ve Fikriye (Şakrakses) katılacaktı. Fasıl biterken, fasıla katılan her hanım şarkıcı birer solo eser okuyacaktı. Daha sonra çeşitli şakalar yapan ve o zaman 'komik' diye isimlendirilen biri sahneye çıkacak ve en sonunda saat 23.00'te solist olarak ben sahne alacaktım. İlk gecemi çok iyi hatırlıyorum. Önce mor elbisemi giymiştim. Saz arkadaşlarım arasında hocam Kemal Niyazi Bey, Cevdet Bey, Yorgo Bey, Nevres Bey, Nubar Bey, Necati Bey, Selahattin (Pınar) Bey ve klarnet Şeref Bey vardı. O zamanlar mikrofon yoktu. Salona doğrudan, mikrofonsuz okumak gerekiyordu. Gündüz yaptığımız provada, renkli bir makam olan kürdilihicazkârı seçmiştik. Çünkü keyifli ve şakrak makamdır.[10]

Cumhuriyet'in ilk dönemi gazinocularından Dervişzade İbrahim Bey. Mulenruj, Sarayburnu ve Belvü gazinolarını işletiyordu.

10. Radi Dikici, *Cumhuriyet'in Divası Müzeyyen Senar (Türk Musikisinin 75 Yıllık Hikâyesi)*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2011), 37.

1927 yılında verdiği bir ilan sayesinde kuruluşunu bu yıllara kadar uzatabildiğimiz Mulenruj ise tiyatro gösterileri ve konserler arasında gidip gelen programları ile döneminin gözde bir mekânı olarak karşımıza çıkar. Dervişzade İbrahim, yazın Belvü'de çalıştırdığı sanatçıları kışın da buraya getirmektedir. Listeye baktığımızda Deniz Kızı Eftalya, Safiye Ayla, Fikriye Hanım [Şakrakses], Sabriye Hanım, Seyyan Hanım gibi isimlerle karşılaşırız. Mekân yıllar içinde Kırmızı Değirmen, Lale, İstanbul ve son olarak da Çağlayan [ellili yıllarda ise Atlas Gazinosu] adını alacaktır.

1935 sonlarında Dervişzade İbrahim iflas eder ve bazı mekânlarını (Mulenruj ve Belvü) Faruk Bey devralarak işletmeye başlar. Mazhar Müfit, 1937 yılında "bu yaz İstanbul'da bellibaşlı, Taksim Bahçesi, Belvü ve Panorama'da olmak üzere üç saz heyeti vardı. Bu saz heyetlerini teşkil edenler, şüphesiz İstanbul'un en iyi hanende ve sazendeleridir." dedikten sonra bizlere Belvü Gazinosu'ndaki saz heyetini anlatır:

Bu heyet keman, kemençe, cümbüş, piyano, klarnet ile erkek kadın hanendelerden mürekkep. Evvela şunu söyliyeyim ki bu gibi yerlerde iyi bir fasıl dinleyebilmek için biraz erken gitmek lâzım, zira saat dokuzdan sonra saz heyeti kendi bildiğine değil, bazı okuyucu bayanların (hepsi değil) bilmediklerine tâbi olmak zaruretile acınacak bir hale düşerler. Bulunduğum zaman, hicazkâr faslı yapılıyordu. Peşrev tamam çalınmamakla beraber hanendeler usulünde okuyorlardı. İhtiyar olmadığını göstermek için Udî Abdi'nin bazan coşarak, fakat yerinde tiz çıkışları fazla revnak veriyordu. Sıra taksime geldi. Nobar tamamen seyrinde bir taksim yaptı. Malûmdur ki her makamın bir seyri, bir mebde ve bir intiha kararı vardır. Seyrini takip etmeyen, kararını bulamayan bir taksim başağrısından başka birşey değildir. Nobar'ın Eviç, Gerdaniye, Sünbüle, Muhayyer, Neva, Çargâh üzerinden muntazam bir seyir ile karara vâsıl olması üstâdane idi. Kemençeci Aleko, yayına hâkim, kemençesinden ruhumuzu titretecek nağmeler taşırır. Aleko isterse bu nağmeler ile dinleyenleri gaşyeder, istemezse aldırış etmez.

Bir bayram töreni sırasında çekilen bu fotoğrafta, İstiklal Caddesi'nin Taksim yönündeki girişinde, Mulenruj gazinosunun yeldeğirmenli tabelası gözükmekte.

1931 yılında Yeniköy gazinolarının genel görünüşü.

> Bir iki Kürdili Hüseynî nağmelerile taksime nihayet verir. Çünkü her sanatkâr gibi bu da dinlenmek ister. Hakkı vardır. Hülâsa faslın umumî heyeti ve nihayet saz semaisi de güzel ve yolunda idi. Sıra bayanlara geldi. Üçü de fena okuyorlardı. Ayda'nın taksimi, plâkvarî ve kopye de olsa, bayanlar arasında ender görüldüğünden dinleniyor ve alkışlanıyordu. Afitap, bir ustadan ders aldığı hissi verecek bir tarzda dürüst, usulünde okuyordu. Çalışırsa, derse devam ederse istikbalin iyi bir okuyucusu olur.[11]

Yine 1937 yılında *Yarımay* dergisinin muhabiri Dervişzade'nin mekânlarını devralan Niyazi Acun'a, gazinoculuğun gelir getiren bir iş olup olmadığını ve çekirdekten yetişmeyen birinin gazinocu olup olamayacağını da sorar:

> Gazinoculuk düşünüldüğü kadar gelirli bir iş değildir. Gerçi patronun eline gece hasılatı bir alay para düşer. Düşer ama, ertesi gün tediyat başladıktan sonra, belki cebinde bir lirası dahi kalmaz. Hatta bazı kereler de cebinden eklediği olur. Gazinocuların yüzünü güldüren günler şunlardır: Cumartesi, Pazar ve bayram günleri. Bu günlerde üç beş kazanırsanız ne alâ; yoksa sonu iflastır. Bilhassa bahçe mevsimi, hele İstanbul'un havasına hiç güven olmaz. İki sene evvel hatırlar mısınız, o sezon plaj ve bahçe sahipleri ziyan ettiler. Yazın çok yağmur yağmıştı. Yazın dört hafta pazarları yağmur yağdı mı, bu, bahçe sahiplerinin zarar etmesi için en mühim amildir.

Niyazi Acun Faruk Bey'den dünün gazino müşterileriyle bugünküleri karşılaştırmasını isteyince şöyle bir cevap alır:

> Eskiden halk musikiyi daha candan dinliyordu. Fakat o zaman gazinocuları düşündüren, hatta işlerini bozan meyhane kabadayıları çok fazla idi. Onların yüzünden gazino işletmek kadar tehlikeli bir iş yoktu. Mübarek şişede durduğu gibi rahat durmaz. Kafaları bir kere tuttu mu, sağa sola küfür savururlar, sataşırlar, gürültü, kavga… derken tabancayı çekerler ve adam vururlardı. İstibdatın kanlı eli böyle fenalara uzanmadığından bu gibi cahil serseriler, umumi yerlerin istirahatını bozuyorlardı. Bu şerirlerden korkan artistler sahneye çıkmazlardı. Gazinoya böyle bir şirret gelince halk korkar, artist korkar ve bu sebeple saz dururdu. Halbuki şimdi

11. Mazhar Müfit, "Bizde saz heyetleri ve incesazlar," *Tan* (27 Teşrinievvel 1937).

> Cumhuriyet hükümetimizin polisi bu gibi kabadayıların köküne kibrit suyu ekti. Halk da bu sayede onların cismini değil ismini bile duymaz oldu. Cumhuriyet hükümetimizin sayesinde her şeyimiz gibi gazinoculuk da Avrupai bir şekle girmiştir.

Acun konuyu değiştirip, artistler bahsine geçer. Faruk Bey büyük bir yarasına bıçak vurulmuş gibi cevaplar: "Onu hiç sormayın, eski artistlerimiz arasında böyle kaprisçiler yoktu. Şimdi Avrupa artistlerini takliden, artistlerimiz de kaprisçi oldu." Peki, "Bizde ses artisti yetişmemesine ne dersiniz?" sorusuna ise şöyle cevap veriyor:

> Musiki artisti, devamlı, uzun seneler çalışılırsa yetişir, sesi güzel olanlar bu mesleğe heves ediyor, fakat fazla çalışmaya tahammül edemiyor. Bu yüzden memlekette hakiki ses artisti yetişmiyor. Onların hevesi bu bakımdan "iki ay çalışayım, yorulmadan üçüncü ayda bir yıldız olayım," sevdasıdır. Buna da bittabi imkan yoktur. Bana, her gün birçok müracaat edenler var. Geçen gün söylemek lazım gelirse güzel kızlar. "Hem güzeliz ve hem de sesimiz güzel, bizi alınız" dediler. Onların müracaatı hoşuma gitti. Sesleri hakikaten de güzel ise piyangoyu kazandık. Peki dedim ve seslerini dinledim. Sesleri söyledikleri kadar güzel, amma usul yok, mahalle karıları gibi kulaktan dolma okuyorlar; nota bilerek değil. Musiki tahsili görmediklerinden bu kuvvetli elemanları alamadım. Bu bayanların benim için ne söylediklerini tahmin edersiniz? "Sesten anlamıyor" demişler.[12]

Boğaziçi'nde bir gazino

Boğaziçi'ndeki Çubuklu Bahçesi ise dar gelirli ailelerin çok sık gittiği gazinolardan biridir. 1930 yılına ait bir ilanda "Darüttalim-i Musiki Heyeti'nin her cuma günü Çubuklu'da terennümü saz olmakta" bilgisi yer alıyor. Ama esas, 1933 yılında Çubuklu'ya kadar ulaşan bir sahil yolu yapılmasından sonra Çubuklu Bahçesi daha kolay ulaşılabilen bir yer olarak karşımıza çıkar. Ne çare ki hâlâ gerekli asgari konforu haiz değildir. Bir okuyucu mektubundan tuvalet bile olmadığını, insanların ihtiyaçlarını dağa çıkarak giderdiğini öğreniriz. 1935 yazından itibaren Çubuklu Bahçesi'nin programları zenginleşir. Temmuz ayında her pazar Columbia plakları baş artisti Bayan Behice'nin iştirakile Darüttalim-i Musiki muallimi Udî Fahri ve arkadaşlarını dinleriz. "Çay kahve 15, rakı şişe 50 kuruştur." Aynı yılın 30 Ağustos gecesi burada bir sünnet düğünü düzenlenir.

1936 yazında Çubuklu Bahçesi erkenden devreye girer. 28 Nisan'da verilen ilanda "Mektep, parti ve ailelerin seçeceği yegane mesire yeridir." dendikten sonra bahçenin içinde Çubuklu ve Göztepe memba sularının parasız olarak aktığı da hatırlatılmaktadır. Programlar ise pek yakında başlayacaktır. Haziran ayında her pazar Leman Ekrem iştirakiyle "Türkiye'nin tanınmış hanende ve sazendelerinden müteşekkil ince saz: Bayan Nefise, Muzaffer, Medihe, Radife tarafından Anadolu şarkıları ve yeni şarkılar" programda yer alır. İsteyenler yemeklerini de beraberlerinde getirebilirler. Ama içeceklerini değil!

1937 yazında bahçe bu kez Çubuklu Hasan Bey Gazinosu adıyla 30 Mayıs Pazar günü açılır. Burada her pazar Sahibinin Sesi baş okuyucusu Bayan Fikriye Şakrak[ses] sahne almaktadır. İlanın altında Şirket-i Hayriye'nin Çubuklu seferlerinde %30 tenzilat yaptığı da belirtilmektedir. 1938 yazında ise Hasan Bey'in adı açılış ilanında geçmiyor: "Meşhur Çubuklu Gazinosu 15 Mayıs Pazar günü Kemani Sadi Bey idaresinde bir saz heyeti ile açılıyor." Ama bir diğer ilanda "Meşhur Çubuklu Hasan Bey suyu sayın müşterilerimize parasız verilir." ibaresi de var. 5 Haziran Pazar günü ise bir gala hazırlanıyor. "Boğazın en zengin korusunda yapılacak bu galaya memleketin en güzel sesli sanatkârı bayan Safiye [Ayla] da katılacaktır." Gün içinde Şirket-i Hayriye çeşitli iskelelerden Çubuklu'ya ve Çubuklu'dan da başka iskelelere gece yarısına kadar tarife dışı seferler yapar. Safiye Ayla'nın programları temmuz ortasına kadar, takip eden pazar günleri de sürer. Ağustos ortasında ise pazar programlarını Hamiyet [Yüceses] üstlenir. Eylül ayında da devreye Bayan Mualla girer.

12. Niyazi Acun, "İstanbulun neşesini kimler temin ediyor?" *Yarımay* 67 (1 Kasım 1937).

Akşam gazetesinin yazdığına göre o yıl Çubuklu çok rağbettedir:

> Pazar günleri halk akın akın oraya gidiyor. Boğazın iyi ve soğuk suyu bol diğer yerlerine de rağbet az değil. Meselâ Hünkâr suyu ve Çırçır bu meyandadır. Fakat Çubuklu bu yaz rekor kırıyor. Pazar günleri vapur dolusu halkın korulukta boş yer bulamayarak geri dönmeye mecbur kalması da gösteriyor ki, halk nezih eğlenceyi daima tercih ediyor.[13]

Çubuklu Gazinosu'nda 1939 sezonu 21 Mayıs günü Bayan Mualla [Gökçay] ve Kemanî Sadi ile açılır. Mualla Hanım'ın her pazar gerçekleştirdiği programlar temmuz sonuna kadar sürer. Ama 30 Temmuz Pazar günü ek olarak Hafız Burhan riyasetindeki değerli Saz Birliği arasında bayan Afitap, Nevzat Altınok, üstad Müşerref tarafından nadide şarkılar söyleneceğini, ayrıca Hafız Burhan tarafından "Aşkın Gözyaşları" parçasının da icra edileceğini öğreniriz. Mekânın müsteciri (kiracısı) ise Mustafa Cebeci'dir. 1940 yazında artık bahçede saz bulunmayacağı, sadece yemek için gelinebileceği duyurulur. Ne de olsa savaş yılları başlamıştır…

Küçük Çiftlik Parkı

Kolaylıkla görüleceği gibi incesazın yerini "solist" almaktadır artık. Gazinoların müşterileri hangi şarkıcının sahne aldığını ilanlardan öğrenerek gidecekleri mekânı seçmektedirler. Cumhuriyet'in ilk döneminin en parlak mekânlarından olan Küçük Çiftlik Parkı ile ilgili ilk ilan 1930 yılının 7 Mayıs'ında *Akşam*'da ve 8 Mayıs'ında *Cumhuriyet* gazetesinde karşımıza çıkar: "İstanbul'un en nezih ve kibar aile mecmaı / Küçük Çiftlik Parkı /Bayramın birinci gününden itibaren her gün saat ikiden gece yarısına Halk Musikisi Saz heyeti ve ayrıca mükemmel cazbant dahi icrayı ahenk edecektir." 1930 yılında burada saz heyetinin düzenli çalması dışında Muhlis Sabahaddin Bey Gecesi, Sahibinin Sesi başmuganniyesi Fikriye [Şakrakses] Hanım'ın konseri de yer alır. 1931 yazı, mekân, nisan ayı sonunda "bayramın ilk gününden itibaren" açılır. İşletmeci Ziver Bey, müdürü ise kayınbiraderi Ekrem Bey'dir. Ziver Bey aynı zamanda Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki Londra Birahanesi'ni işletmektedir. Safiye Ayla 1931 yazında burada sahneye çıkar. O dönemi anılarında şöyle anlatıyor: "Her yerde plaklarım çalınıyor, sesim, gramofonlardan sokaklara taşıyordu. İki gazinoda birden çalışıyordum: Küçük Çiftlik ve Mulen Ruj. Günde beş lira alıyordum Mulen Ruj'dan. Ayda yüz elli lira! Benim için büyük bir paraydı bu."[14] Safiye Ayla, burada çalıştığı bu ilk dönemde bahçenin içinde bulunan köşklerden birinde kalmaktadır. "Sık sık ortadan kaybolduğum için gazinonun sahibi Ziver Bey, göz önünde olayım diye böyle bir çözüm bulmuştu." diye açıklar bu durumu. Ayla anılarında Atatürk'ün Şişli'deki evine ilk gidişi için daveti de burada aldığını anlatır:

> Mulenruj'dan sonra Küçük Çiftlik Parkı'na geçtim. Patronumuz Ziver Bey'di. O yıl kanlı dizanteri geçirdim. Patron göz önünde olayım diye beni parkın içindeki vaktiyle şehzadelerin kaldığı bir köşke yerleştirdi. Eşini de başıma nöbetçi dikti, çünkü benim fena halde kaçma huyum vardı. Hiçbir şey dinlemez haftalığımı alınca kiramı ödediğim gibi vınnn ortadan toz olurdum. Bir akşam programım bittikten sonra herkes çevreme toplandı, kaçmayayım diye oyalıyorlar. Ziver Bey telaşla geldi. Başyaver Rusuhi Bey'in kapıda beklediğini, beni Mustafa Kemal'in emrettiğini bildirdi.

Safiye Ayla böylece "Şişli'de vali yardımcısı Nuri Bey'in evine" geldiğini ve Mustafa Kemal'i ilk kez burada gördüğünü anlatır.[15]

Altay Gündüz de anılarında otuzlu yıllarda, ailesinin Tophane'deki hanlarındaki kiracılardan birinin Küçük Çiftlik Gazinosu müsteciri Ziver Bey olduğunu söyler ve onu şöyle tarif eder: "Tıknaz, şişmanca, yüzünden kan damlayan bir Çerkez." Ardından 1935 yılının ılık bir bahar akşamı büyükbabası ve büyükannesiyle bir taksiye binerek Küçük Çiftlik Gazinosu'na Safiye Ayla'yı dinlemeye gittiklerini hatırlar:

13. Necmi Arkmen, "Bu sene Boğaziçine daha fazla rağbet var," *Akşam* (28 Haziran 1938).
14. Necati Güngör, *Safiye Ayla'nın Anıları* (İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006), 14.
15. Nalan Seçkin, "Safiye Ayla, Yetimhanede doğan efsane," (seri yazı) *Milliyet* (18 Ocak 1998).

Küçük Çiftlik Bahçesi'nin sahnesinde Perihan Altındağ Sözeri.

Gazino'ya, parkın girişine göre sağ yanında kalan, hafif eğimli bir yokuştan çıkılarak ulaşılıyordu. Yokuşun başladığı yerde solda, elinde meşale tutan bir zenci çocuk heykeli gördüm. Meşalenin ucunda, solgun ışığıyla yolu aydınlatan, alev biçiminde beyaz opalin bir lamba vardı. Yokuşun sonuna eriştiğimiz zaman, bizi uzaktan gören Ziver Bey ve eşi Hamiyet Hanım yanımıza geldiler. Hoş geldiniz, diyerek hatırımızı sordular; büyükannemin elini öptüler ve büyükbabamla tokalaştılar. Başımı okşadılar. Ziver Bey masamızın yerini gösterdi ve izin isteyip ayrıldı. Büyükbabamın kiralarını tahsil ettiği işyerlerinde yemek yemediğini bildikleri için, biraz sonra büyükbabamla büyükanneme kahve ve su, bana da limonata geldi. Bardağın üzerine, sigara inceliğinde bir kılıf içinde gerçek bir nakış yapıştırılmıştı.

Bu açık hava gazinosunun yerleşim alanı bir setle iki bölüme ayrılmış ve bu bölümlere masalar yerleştirilmişti. Sahne, setin alt bölümündeki masaların biraz önünde ve ortadaydı. Setin üstünde ve sahnenin karşısında oturuyorduk. Biraz sonra saz heyeti çaldığı parçayı bitirdi. Biraz alkış koptu, sahneye Safiye Hanım çıkmıştı. Selam verip saz heyetinin önündeki sandalyeye oturdu. Sazlar çalmaya başladıktan sonra da art arda şarkılarını söyledi. Çok zayıf, siyah saçlı, esmer, çehre züğürdü bir hanımdı Safiye Ayla. Plaklarının tümü vardı evimizde o zamanlar.[16]

1935 yılında ise gazetelerde çıkan ilanlardan Küçük Çiftlik'in artık Hasan Tanrıverdi idaresinde olduğunu öğreniriz. Naci Sadullah'ın yaptığı bir röportajda Hasan Tanrıverdi bu işe nasıl başladığını anlatır. Tanrıverdi cebinde beş para olmadan bir konser vermeleri için Deniz Kızı Eftalya ile Münir Nurettin'i ikna etmiştir. Bunun nasıl gerçekleştiğini röportajdan aynen aktarıyorum:

Aklıma gelen çarelerin tatbikine hangisinden başlayayım? O sırada Belvü Bahçesi'nde Safiye okuyordu. Deniz Kızı Eftalya ve Münir Nurettin düşündüm ki bir yerde çalışmıyorlardı. Münir Nurettin konserler vermeyi mutad edindiği için bu vaziyetten müteessir değildir. Fakat Deniz Kızı Eftalya'nın kendisini çalışmaya davet edecek bir bahçe beklemekte olması da tabiidir. Deniz Kızı Eftalya'nın evine gittim ve kendisine "Madam," dedim, işte Küçük

16. Altay Gündüz, *Geçmişe Yolculuk* (İstanbul: YKY, 2010), 171-172.

> Çiftlik parkının "ünvan tezkeresi"... Sanatkâr Münir Nurettin'le ve onun seçtiği mükellef, mükemmel bir saz heyetiyle de anlaştım. Ortalığı yakıp yıkacağız. Sen de bizimle çalışmak istemez misin?
> Eftalya'nın bu teklifi, kalbine çarpıntı veren bir sevinçle karşıladığı aşikardı; çünkü o bu suretle, hem İstanbul'un en güzel, en çok sevilen yerinde okumuş oluyor, hem de Münir Nurettin'in ve onun tarafından seçilen müstesna bir saz heyetinin yardımile, Safiye [Ayla] gibi bir rakibeye yaman bir darbe vurmuş oluyordu. Buna rağmen kurnaz kadın benden 1000 lira avans istemez mi?

Hasan Tanrıverdi'nin cebinde beş kuruşu yoktur. Hemen yalanlarına başlar:

> Madam, Çiftliği kiralamak için tam 10.000 lira verdim. Şu para düşkünü Münir Nurettin'i angaje edebilmek için 3000 lira avans ödedim. Bahçeyi sizin şerefinizle mütenasip hale sokmak için tam 2000 lira harcadım. Reklam için, saz heyeti için harcadığım paralar da cabadır. Ve unutmayın ki ben bütün bu fedakarlıkları, kâr için, para pul için yapmıyorum. Beni bütün bu fedakârlıklara sevkeden şey sadece musiki sanatına karşı duyduğum aşktır. Milli musiki, milli sanat. İşte benim davam... Ben bu kadar mukaddes duygularla davranırken, sizler de benden katlanamayacağım derecede büyük fedakârlıklar istemezsiniz sanırım. Onun için lütfen istirhamımı kabul buyurun.

Bu veciz sözler karşısında Madam Eftalya'nın gözleri yaşarır ve kararlı bir edayla ayağa kalkarak: "Peki, der, sizinle, sizin gibi memleket musikisine ve milli sanata hiç bir kâr beklemeden ve fisebilullah hizmette bulunmak isteyen bir adamla avans istemeden çalışacağım."

Hasan Tanrıverdi hemen *Cumhuriyet* ve *Tan* gazetelerine birer ilan vererek Küçük Çiftlik Parkı'nın açılacağını ve Deniz Kızı Eftalya ve saz heyetinin burada çalışacağını duyurur. Sonra çıkan ilanı cebine koyarak Münir Nurettin'in kapısını çalar. Parkı kiraladığını, Deniz Kızı Eftalya ile angajman yaptığını gazeteyi göstererek anlatır. Ardından ekler: "Fakat biz istiyoruz ki, bu yaz karşımızda kimse dayanamasın. Bu itibarla sizin de gelip bizimle çalışmanızı istirham ediyoruz." Ama Münir Nurettin de 2000 lira avans istemez mi? Hasan artık alıştığı sözleri art arda (şu para düşkünü Deniz Kızı Eftalya'ya 3000 lira avans verdiğini ekleyerek elbette) tekrarlar. Ve sonunda onun da olurunu alır.[17]

Bahçe, 27 Haziran 1935 Perşembe günü Münir Nurettin ve Deniz Kızı Eftalya (ilanlarda Eftalya Sadi diye yazmaktadır) konseriyle açılır. Güçlü bir saz heyeti, sanatçılara eşlik eder. Tanburî Refik, Ruşen Ferit, Eftalya'nın eşi Kemanî Sadi ve Kanunî Artaki bunlar arasındadır. İlana göre tramvaylar parkın kapısına kadar gelmektedirler. Ayrıca tesiste "Türkiye'nin hiçbir yerinde bulunmayan dans ve patinaj yeri" de vardır.

Bu konserler neredeyse tüm yaz sürer. Temmuz ayında ilanlarda hâlâ Münir Nurettin-Eftalya Sadi-Tanburî Refik üçlüsü yer almaktadır. Bu sanatçılar perşembe, cuma, cumartesi ve pazar günleri bir arada program yapmaktadırlar. Diğer günlerde ise "bayan ve baylardan mürekkep güzel bir musiki heyeti" çalmakta, ilave olarak "Bayan Leyla ile Azerbaycan Saz Heyeti her akşam" onlara katılmaktadır. 27 Temmuz 1935 günü gazetelerde çıkan bir ilan Münir Nurettin ve arkadaşlarının "Çiftlik Parkıyla alakalarını kestiklerini" haber verir. Üstadımız bu geceden itibaren artık Panorama Bahçesi'nde seanslarına başlayacaktır. Ama Deniz Kızı Eftalya bahçe ile igisini kesmemiştir. 9 Ağustos'ta Beşiktaşlı Udî Edib Gecesi'nde: Eftalya Sadi ve Arkadaşları/Bayan İrfan'dan mükemmel zeybek ve laz oyunları/Azerbaycan Orkestrası Leyla Hamid ve arkadaşları/Varyete numaraları/Havayen kitar orkestrası ve tanınmış tenorlar yer almaktadır.

Savaş yıllarında gazinolar

Savaş yıllarında İstanbul'un gece hayatı canlılığından pek bir şey kaybetmez. Alaturka müziğin esas adresi olan gazinolar gayet iyi çalışmaktadır. Harbiye'de Belvü gazinosunda Hamiyet ve Suzan Yakar'ın yer aldığını görüyoruz. Pa-

17. *Yeni Mecmua*, 4 Eylül 1941.

norama Bahçesi'nde ise "Kemani Sayim, Bayan Dürdane ve arkadaşları. Alaturka Musiki Heyeti. Ayrıca Oriental oyunları ve 7 kişilik Havayan Orkestrası" sahnededir. Kadıköy'de İnci Gazinosu'nda Hamiyet Yüceses ve Müzeyyen Senar konserleri yapılmaktadır. Bostancı Aile Gazinosu'nda Kanunî Ahmed Yatman idaresinde yapılan mehtap âleminin yıldızı Safiye Ayla'dır. Mulenruj'u Muhiddin Öztuna (Pepe Muhiddin) alıp yenilemiş ve adını İstanbul Gazinosu olarak değiştirmiştir. Açılışı Müzeyyen Senar'la yapar. Küçük Çiftlik Gazinosu'nda ise Münir Nurettin, Suzan Yakar, Hamiyet Yüceses, Safiye Ayla, Zehra Bilir gibi sanatçılar program yapmaktadırlar.

Bir ara üç dört assolist birden aynı gazinoda sahneye çıkmaya başlar. Zehra Bilir, Müzeyyen Senar, Hamiyet Yüceses ve Safiye Ayla! Zehra Bilir aralarında bir tek Safiye Ayla'nın "biraz huysuzluk" yaptığını anlatır:

> Bir gün Tepebaşı'nda okuyoruz. Safiye benden önce çıkmış. Uzattıkça uzattı programını. Nedenini de biliyorum. Ondan sonra çıkacağım için beni boş masalara okutmak istiyor. Çünkü o zamanlar 24.00'den sonra vasıta bulmak zordu İstanbul'da. Gece yarısı olunca müşterinin çoğu gazinoyu terk ederdi. Son vapur Kadıköy'e 24.00'de idi. Takıştık kendisiyle. Aynı şeyi Çiftesaraylar'da tekrarladı. Başka yerde de okuyacaktım. Zamanım daralıyordu. Kızıp gazino patronu Cemil'e gittim. Sahneye çıkamayacağımı söyledim. Patron, "Çıkma da göreyim, seni alnının ortasından vururum," demez mi? Korkudan çıktım. Daha sonra Müzeyyen'le anlaşmaya vardık. Safiye'nin olduğu yerde biz yoktuk.[18]

Salâh Birsel *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu* kitabında arkadaşlarıyla Tepebaşı Bahçesi'ne nasıl dadandıklarını anlatır. 100 kuruşa bir bira ısmarlayıp gece yarısına kadar burada keyif sürerler. Şöyle aktarır:

> Demir parmaklıklı kapıdan girince sağda, dipte bir sahne vardır. Erken saatlerde burada bir fasıl topluluğu bulunur ve size alaturkanın en pejmürde şarkılarını dinletirler. Saz takımında çokluk besteci Salahattin Pınar da yer alır. O kekre sesiyle "Beni alın koynunuza hatıralar" türünden kendi bestelerini okur. Şarkıcılar arasında Radife Neydik, İnci İzmirli çok alkış alır. Bunlardan sonra sıra Zehra Bilir'e gelir. O halk türküleri söyleyecektir. En pahalı kumaştan dikilmiş köylü giysileri içinde türküsünü çığırırken sağ elindeki mendili de havada döndürür. Zehra Bilir'den sonra sıra Hamiyet Yüceses'indir. Hamiyet'in en çok alkış alan şarkısı da: "Bakmıyor çeşmi-siyah feryade/Yetiş ey gamze yetiş imdade" diye sürüp gidendir.[19]

Zehra Bilir'in Sahibinin Sesi'nde doldurduğu plakların tanıtım kartı.

18. Ergün Arpaçay, "40 yıl önceki gece hayatımız," (tefrika no: 5), *Milliyet* (12 Ocak 1993).
19. Salâh Birsel, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu* (İstanbul: Sander Yayınları, 1976), 66.

1946 yılında Tepebaşı Cumhuriyet Gazinosu sahnesinde sazende ve hanendeler.

Hasan Şeremet tarafından işletilen Novotni, bir ara (Perihan Salonu'na nazire olarak) Safiye Ayla'nın adını alır ve Safiye Salonu diye adlandırılır. Onun sahneye çıktığı dönemi Sait Kesler şöyle aktarır: "Halk Safiye'yi seviyor, sahne çiçeklerle doluyor, salon alkıştan yıkılıyor ve birbirini takip eden takdirkâr ısrarlarla Safiye'nin şarkılarına devam etmesi isteniyordu. Bir şarkı, bir daha, bir daha ve nihayet vakit geçmeye başlıyor. Safiye halkın arzusuna rağmen sahneden çekiliyor ve salon boşalıyor."[20]

İstanbul cihetinde ise Cemil Bey'in işlettiği Çiftesaraylar Gazinosu beğeni toplamaktadır. Doğan Hızlan, "İstanbul Erkek Lisesi'nin ek binasının yükseldiği yerde, içkisiz Çiftesaraylar Gazinosu vardı," diye başlar anlatmaya:

> Kocaman bir bahçeye sıkıştırılmış tahta iskemleler, güneşi kesen branda tenteler, uzaktan burayı bir panayır görünümüne büründürürdü. İstanbul halkı, gelirine göre sanki ikiye bölünmüştü. Beyoğlu ve Boğaziçi sakinleri Küçük Çiftlik Parkı'na, Eminönü'nden Surlar'a doğru uzayan çizgide yaşayanlar da Çiftesaraylar'a gelirdi. (…) Çiftesaraylar bahçesinin yolunu kolay bulurdunuz, eğer bir kez bu gazinoya uğramışsanız, programın neresinde olduğunu, kimin söylediğini hemen anlardınız. Sıcak yaz öğlesinin uyuşuk sessizliğinin Mustafa Çağlar'ın tiz sesiyle söylediği "Allah Allah deyip geçer Genç Osman," şarkısı bozardı. Uzaktan kulağınıza gelen ezgiler kesilip de, birdenbire bir korodan "Allah" diye bir ses duyduysanız Safiye Ayla, Sadettin Kaynak'ın "Çile Bülbülüm Çile" şarkısını söylüyordu. Şarkının bir yerinde de dinleyiciler koro görevini üstlenirlerdi. (…) Çiftesaraylar Bahçesi'nin en renkli kişisi kudümzen Hasan Tahsin Parsadan'dı. Sivri sakallı, sahnenin sağında oturan Parsadan ritm ustasıydı.[21]

Cem Atabeyoğlu da burada eskiden çifte saraylar bulunduğunu, arsanın da bu adla anıldığını belirtir. En az 2000-2500 kişi alan bahçe, kapısından girildikten sonra aşağıya doğru dört kademeden oluşurdu. En altta sahneye doğru masalar vardır, buranın müdavimleri daha hava kararmadan gelirlerdi. Diğer katlarda ise masalar yoktu, yalnızca iskemleler bulunurdu.

> Çok kimse yemekleriyle gelirlerdi buraya. Evden yemek getirmek serbestti. Kapıdan belirli ve çok ucuz bir duhuliye ödenerek içeri girilirdi. İçeride çay, kahve ve gazoz servisi vardı sadece. Bu da mecburî değildi. Tamamen serbestti. Yaz akşamları aileleriyle gelirdi çevre sakinleri. Hatta Beyazıt, Laleli

20. Sait Kesler, "Safiye Salonu'nda neler gördüm?" *Tan* (1 Kasım 1943).

21. Doğan Hızlan, "Bahçe sazları sessiz şimdi…" *Hürriyet Pazar* (15 Haziran 1986).

ve Aksaray'a kadar uzanan geniş bir çevresi vardı bu bahçenin. Aileler için ayrı bölümler, bekarlar için ayrı bölümler vardı bahçede. Yaz aylarında hemen her akşam program olurdu. Cumartesi geceleri ise sabaha kadar sürerdi program.

Bahçenin işletmecisi Cemil Bey'i herkesin sevip saydığını söyleyen Cem Atabeyoğlu, devam eder:

Bu bahçede Cemil Bey'in görülmeyen fakat hissedilen otoritesi dikkat çekerdi. Alkollü birisi kapıdan içeri giremezdi. Zaten bunu fark eden gişeci ona bilet vermezdi. İçeride havayı bozacak harekette bulunan birisi çıkarsa, kaşla göz arasında ayakları yere basmadan dört kat bahçeden çıkarılır ve kapının önüne konurdu. Bu konuda gerçekten becerikli adamları vardı Cemil Bey'in…[22]

Bahçekapı Bursa Kıraathanesi ise eski usül faslı "içkisiz" icra ettiğini ilanlarda duyuruyordu. Assolist olarak Mefharet Yıldırım ve Ahmed Üstün'ün yer aldığı programda, fasıl okuyucuları Yahya Kıraç, İbrahim Tuğberk, Hayrullah Sesigür ve Nurhayat Türeyen; saz heyeti ise klarnet Şükrü Tunar, kemanlar Saim Özsoy ve Ali Demir, kanun İsmail Tezelli, cümbüş Cemal Cümbüş, ud Hırant, ikinci klarnet Mehmet Ayar, piyano Mustafa Demir, darbuka Ali Kocadinç olarak yer alıyordu. Ayrıca ilanın en altında "okuyanlar" Şükran Özer, Nurhayat Türeyen ve Abdullah Yüce'nin isimleri bulunuyordu.[23]

Öte yandan 1940'lardan itibaren gazinolar ve bahçelerde "yeni moda" eğilimlerin öne çıkmaya başladığını görürüz. Bunların başında "alaturka revüler" gelmektedir. Belirli bir senaryo ve mizansen içinde, danslar ve gösterişli dekorlar kullanılarak hazırlanan bu revüler, farklı bir sahne anlayışının piyasaya egemen olmaya başladığını gösterir. Mualla Gökçay'ın çoğunun müzikleri Muhlis Sabahaddin Ezgi imzasını taşıyan "Boğaziçinde Bir Mehtap Rüyası", "Lale Devri", "Dün, Bugün, Yarın" revüleri bu eğilimin ilk prodüksiyonlarıdır. Safiye Ayla da "Bakireler Ayini", "Bir Mehtap Gecesi" ile onu takip eder. Ardı ardına gelen diğer revüler "İstanbul Yıldızları", "Çingene Aşkı", "Şark Rüyası", "Efenin Aşkı" adlarını taşırlar. Bu tip revülerin zirvesini ise (yarı alafranga, yarı alaturka bir kimlik taşıyan) Alabanda teşkil eder. Metni Ekrem Reşit Bey yazmış, kardeşi Cemal Reşit Rey de bestelemiştir. Türk musikisi kısımları ise Sadettin Kaynak tarafından bestelenmiştir. Safiye Ayla ve Muammer Karaca başrolleri üstlenirler. Alabanda ilk olarak 22 Haziran 1942 Pazartesi akşamı büyük bir kalabalık ve seçkin konuklar önünde oynanır. Revü Tepebaşı Belediye Bahçesi'nde tam 99 temsil verir. Bu o dönem için bir rekordur.

Salaş gazinolar diyarı: Yenikapı

Geniş halk kesimlerinin alaturka müzik dinlemek için gittiği bir diğer bölge ise Yenikapı sahilleridir. Eskilerden bir gazeteci, Orhan Şıpka, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde bu sahili şöyle anlatır:

Yenikapı, bir koy teşkil eden denizi ile şirin bir manzaraya malikti. İçkisiz gazinolar demiryolu altındaki şerit gibi uzanan kara parçası üzerinde sıralanmış, aileler için hiç de fena olmayan üzeri tente ile kapatılmış küçük birer dinlenme yerleri idi. İçkili gazinolar ise Yenikapı tren köprüsünden geçen doğru yol üzerinde idi. Yolun tam karşısına gelen iki gazino daha eski Sandıkburnu gazinolarının bir devamı olarak akşamcı müşterilerin ziyaretlerini beklerlerdi. Deniz üzerindeki bu gazinolarda çeşitli rakılar içilir. Müşterinin isteğine göre mesela Stafilina, Keyif, Üzümkızı, Bahçe, Fertek, Baküs, Zarakosta rakıları ufak tabaklara dizilmiş mezelerle beraber sunulurdu.

Ardından buranın müzikle nasıl tanıştığını da anlatıyor:

Yenikapı'da ilk saz 1936'da şimdiki Sandıkburnu gazinolarının sağında yeni açılmış sahil aile gazinosunda çalmaya başlamıştı. Öteden beriden derlenip teşkil edilen saz heyetinde bu hayata yeni atılmış kadın hanendeler meyanında yanık sesi ve ince yapısı ile Kemal

22. Cem Atabeyoğlu, *Bir İstanbul Vardı* (İstanbul: Kelebek Yayınları, 2002), 134-35.
23. *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1951.

isminde bir genç de dinleyicileri kendine bağlamıştı. O zamanın gazino hanendesi Kemal Gürses, bugün Konservatuvarın Türk musikisi hocası olarak vazife görmektedir. Muhitin yegane sazlı ve içkisiz yeri olduğu için bu gazinoya rağbet fazla idi. Her akşam hıncahınç dolardı. Sazın Yenikapı'ya geldiğini gören diğer gazinolar da aynı şeyi taklide başladılar ve zamanla buralar piyasanın ve şimdi radyoda okumakta olan ses sanatkârları ile sazendelerinin ekserisi Beyoğlu seanslarından sonra gelip çalarlar ve söylerlerdi.[24]

Aynı bölgeleri anlatan Cemal Refik, "Kır gazinoları faaliyete geçti mi, deniz kıyılarında adım atacak boş yer kalmıyor." diyor:

Etrafı çıtalarla çevriliyor, köşeye enkaz tahtalarından bir salaş çatılıyor; beş altı kırık masa, sekiz on çarpık sandalye, yol üstündeki köşe direğinin tepesine de cırlak bir hoparlör yerleştirdin mi, al sana mükemmel bir gazino! Çay, kahve, gazoz, limonata, şarap, bira, rakı… İç içebildiğin kadar. (…) Deniz kıyılarını şehir dışı kırlarını boydan boya kaplayan yazlık gazinoların hepsi saz ve ses üstadlarile (!) tıklım tıklım dolu. İkindiden sonra tahta salaşlarda tıngırtılar, zımbırtılar, cazırtılar, vızıltılar başlar. Geride saz üstadları uzunca bir akort faslına dalarken, sahnenin ön tarafına dizilen sandalyelere de ses artistleri oturur. Oturuşlarında bile kendilerine mahsus bir sanatkâr edası vardır! Pozları hiç değişmez. Kollarını dizlerinin üstüne uzatırlar, ellerindeki minimini mendilleri mütemadiyen mıncıklayarak baygın bakışlarla kâh karşılarındaki müşteri kalabalığını, kâh birbirlerini süze süze gerdan kırarlar. Hele o alacalı bulacalı entarilerinin kısacık eteklerini sık sık dizlerine doğru çekerek kaba etlerini pire ısırmış gibi tepine tepine etek uçlarını kalçalarının altına yerleştirmeleri müşterilerin gözlerini mıknatıslar, masalardan inceli kalınlı ahlar, oflar duyulur.[25]

Cemal Refik, bir başka yazısında da Tepebaşı civarındaki sazlı bahçeleri anlatır:

İçerisi gibi dışarısı da saz meraklılarile dolu. Masa başlarında oturanlar eğlence sonunda hesap pusulalarının yekûn hanesini düşünerek lokmalar boğazlarına düğümlene düğümlene yutkunurken, dışardaki bedavacılar ceplerine kabak çekirdeği, Şam fıstığı, sakız leblebisi doldurup, duvarların kenarına sıralanıyorlar. Asıl keyif onlarda. Hesap pusulası, kazıklanmak endişesi yok. Fıstıklarını leblebilerini tatlı tatlı yiyorlar, hanendeleri de, sazendeleri de rahat rahat dinliyorlar.[26]

Fikret Adil ise "Yenikapı, Eski Alem" başlığıyla, "modern bir Ramazan gecesi"ni anlatıyor:

Biraz hava almak ümidiyle, o müthiş sıcaklarda, akşam üstü Yenikapı'ya gittim. Burada odun yığınları, tren düdükleri, toz toprak arasında bir sürü kahvemsi gazino, gazinomsu tiyatro, tiyatromsu meyhane ve meyhanemsi varyeteler var. Gayet tabii bir de aile gazinosu. Her taraf tıklım tıklım dolu. Sokak ismi verilen yer, panayır yeri gibi! Kabak çekirdeği, leblebi, hıyar, domates, kavun, karpuz, jilet, tarak, çorap, ağızlık, naylon kemer, niyet ve daha akla hayale gelmeyen bir sürü şey satanlar etrafınızı alıyor. Bütün gazinolar duyulsun ve komşunun sazını bastırsın diye, hoparlörlerini son haddine kadar açmışlar, kulakları sağır eden sözüm ona bir musiki gürültüsü. Alaturka bir şarkıya, tiyatronun mızıkasının davulu hakim oluyor; ona da bir cazbandın saksafonu. (…) Duvar ilanları "Üç sanatkâr bir arada" diye Müzeyyen Senar, Zehra Bilir ve Perihan Altındağ'ın bu gazinolardan birinde okuyacaklarını söylüyor. Giriyoruz. Saat 22. Fakat sahnede bir şişman bayan, elinde mendilini kıvırarak bir şarkı söylüyor. Bu şarkının bilhassa şivesini hatırlıyorum. Evet, vaktiyle bir Suzan Yakar vardı. Şimdi onun şarkılarını başkaları okuyor. Fakat onun gibi muvaffak olamıyorlar. O da muvaffak olduğu bu sahayı bırakmış, muvaffak olamadığı bir sahada, film yıldızı olmaya çalışıyor. Ama bu üç sanatkâr nerelerde? Tuhaf şey. Gözlerimin önüne, gazetelerin ilan sayfaları geliyor, üç sanatkârın başka yerlerde okuyacakları yazılı. Bu işte bir sır var. Basit bir sır. Şimdi sürat asrındayız. Bir sanatkâr, aynı akşamda iki, üç muhtelif yerde okuyabiliyor. Amma saat kaçta? Hayranları

24. Orhan Şıpka, "Yenikapı sahilinin bugünkü hali," *Akşam* (4 Haziran 1956).

25. Cemal Refik, "Yaz eğlencesi," *Akşam* (12 Haziran 1946). Cemal Refik aynı mealde bir yazıyı yine *Akşam* gazetesinde 3 Haziran 1940 tarihinde "Gazinolar faaliyette" başlığıyla kaleme almıştı. Bu iki yazının kimi bölümleri satır satır aynı! Yani durum o zamandan bu zamana değişmemiş belli ki...

26. Cemal Refik, "Sazlı bahçeler," *Akşam* (10 Haziran 1947).

Sabite Tur Gülerman bir gazino sahnesinde.

onları ne zaman, nerede bulabilecekler? İşte gazinoların sırrı. Onlar gelene kadar oturup bekleyeceksiniz ve beklerken boş duracak değilsiniz ya… Bir parça içeceksiniz, gürültüden, içkiden mankafa olacaksınız ve artık sahiden bir sanat alemi (!) yaşadığınızı, bir musiki ziyafetinde bulunduğunuza kanaat getireceksiniz. (…) Etrafıma bakınıyorum. Ekseriyet esnaf, işçi ve Beyoğlu'nu, mühim, erişilmesi güç bir yer sanarak, kıyıdan kıyıdan dolaşan taşralılar. Bir sürü de çocuk. Haniya, şu, sinema ve tiyatro kapılarındaki ilânlara göre "içeriye alınmaları yasak" yaşta çocuklar. Aileler ile beraber gelmişler, babalarının analarının nasıl sarhoş olduklarını ve arada sırada yan masalardaki münakaşaları seyrediyorlar, dinliyorlar, hayatı öğreniyorlar! Ortada bir şipşakçı dolaşıyor ve fotoğraflar çekiyor. Bu resimler aile albümlerine girecek, komşulara nisbet olsun diye gösterilecek. Sayısız miktarda kedi, masa altlarında kavga halinde. Garsonlar tekmeliyor, "A… günah ayol!" diye yufka yürekli tazeler kedilere sahabet ediyorlar. Fındıkçı olduklarını söyledikleri fıstıkçı kızlar, masanıza badem getirip bırakıyorlar ve kalkıp giderken geliyor, birer papelinizi alıyorlar.

Dışarıda, denizde, sandallardan anafor saz dinleyenler var. Velhasıl bir alem… Üç güzeller henüz yok. Bekliyelim. Saat 23'e geliyor. (…) Hava gittikçe ağırlaşıyor, işte önümüzdeki şişe de bitti. Bir arada olan üç sanatkâr henüz görünmüyor, haydi kalkınız, gidelim, evde eğer su varsa, bir duş yapar, yatarız.

Fikret Adil, Yenikapı Çakır Gazinosu'nun sahibini de tanıtır bize:

Kovboy filmlerindeki "şerif"leri andıran tipi ile Çakır gelip bizi selamladı. Her masanın yanından geçerken selam veren veya alan Çakır çok sevilen bir adam. Bir siyaset adamı olsam onu muhakkak partime almak isterdim, böylece kendime bir hayli oy temin etmiş olurdum. Hoş, Çakır kendi hesabına Yenikapı'da başlı başına bir parti de kurmuş. Bir zevk partisi. Beyoğlu'nun tanınmış bütün sazende ve hanendelerinin hemen hepsi orada toplanmış.

Programda Suzan Yakar vardır. Onu da şöyle anlatır Adil:

Ortalıkta bir kaynaşma var. Bütün mikrofonlar hep birden bağırıyor. Arslan geliyor, arslan… Memleketimizin biricik halk şarkıları okuyucusu Arslan Suzan! Alkışlar, yaşalar ve halk arasından var ol sesleri… Bakıyorum, bu gelen bir arslan değil. Fakat ondan daha az tehlikeli olmayan bir siyah pars! Bu, Suzan Yakar'dır. Siyahlar giyinmiş; kaşlar, gözler, saçlar siyah. Beyaz olarak dişleri, kırmızı olarak dudakları ve elinde tuttuğu mendil. Ve adeta davudi sesile fiyakalı edalarla başlıyor şarkısını okumaya. Bir, iki, on iki…. Yirmi iki, yirmi dört şarkı… Çakırın Gazinosu nerede ise yıkılacak. Dişi Pars sahneye daha çıkarken onu alkışlayanlar arasında birçok kimseler trenlerini, son vapurlarını kaçırmışlardır.[27]

Yenikapı sahil gazinoları 1950'li yıllarda kaybolmaya başladı. Sahil doldurulmuş; atölyeler,

27. *Aydede*, 17 Temmuz 1948.

Fotoğraf: Cengiz Kahraman Arşivi

1940'lı yıllarda Sarayburnu Park Gazinosu'nun girişinde bir hatıra fotoğrafı. Afişte Zehra Bilir ve Hamiyet Yüceses isimleri dikkat çekmekte.

kum depoları, kiremit yığınları tüm alanları kaplamıştı. *Akşam* gazetesi muhabiri tren yolu altında bir gazino kaldığını, onun da denizden 200 metre geride olduğunu belirtir ve ekler: "Eskiden kahkahalarla inleyen bu küçük koy, şimdi sakinleri göçetmiş bir sessizlik içinde."[28]

Rumca müziklerin adresi ise Bomonti Bira Bahçesi'dir. Burada 1950'li yıllarda "laterna müziğinin sesini duyan yaşlı Rum palikaryaları laternanın çıkardığı nağmelerin ritmlerine uyarak omuz omuza verip horon teperler, Rumca aşk şarkıları söylerler ve bahçedeki müşteriler de onlara uyar, koca bira bahçesi âdeta bayram yerine dönerdi."[29]

Ellili yıllarda yazlık bahçeler en görkemli dönemlerini yaşıyorlardı. Baki Süha Ediboğlu o yıllarda kaleme aldığı bir yazıda o yılların bahçelerini tanıtır: "İstanbul'un birçok güzel ve sakin köşelerinde çalgılı yaz bahçeleri açıldı. Türk musikisinin güzel sesli sanatkârları, üstat sazendeleri akşamın alaca karanlığından başlayıp gece yarısına kadar fasıllar, sololar yaparak halkımızı eğlendirmeye çalışıyorlar." Günün iş yorgunluğunu geride bırakıp "elini yüzünü yıkamış, saçlarını taramış, üstüne temiz elbisesini giymiş" iş adamlarının çoluğu çocuğu ile kafa dinleyeceği, bu arada birkaç kadeh parlatacağı mekânlardır yaz bahçeleri.

Ediboğlu yazlık bahçelerin nasıl hazırlandığını da anlatır bize:

> Bahar ayları çıkıp da havalar iyiden iyiye ısınınca yaz bahçelerinde bir hazırlıktır başlıyor. Sandalyeler, parmaklıklar yeniden yağlı boyalarla cilâ ediliyor, çiçek tarhları tanzim ediliyor, masa örtüleri, koltuklar, sazende ve hanendelere mahsus şano yeniden onarılıyor. Bu arada gazino işletenler, piyasanın en güzide, en çok sevilen ses ve saz sanatkârlarını angaje etmekle meşguldürler. Kendi loncasında, kendine göre münakaşalara, dedikodulara, rekabetlere yol açan bu "sanatkâr angaje etmek" işi de bittikten sonra yaz bahçelerini idare eden patronlar, müşterilerini memnun etmek için akla gelen, gelmeyen hertürlü tedbire baş vururlar. Sanatkârları da itibar ve şöhretlerini zinde tutmak, bol bol alkış toplamak için en güzel, en orijinal tuvaletler içinde, en güzel şarkılarını söyleyerek yaz bahçelerini çın çın çınlatırlar.[30]

Gazino kültürünün bambaşka bir hüviyete dönüşeceği yıllar yaklaşmaktadır. Bu son dö-

28. Orhan Şıpka, agm.

29. Levon Panos Dabağyan, *Zaman Tünelinde Şehr-i İstanbul'un Seyir Defteri* (İstanbul: Karadağ Yayınları, 2006), 445-47.

30. Baki Süha Ediboğlu, "Yazlık bahçeler," *20. Asır* (25 Haziran 1953).

nemlerin bir tanığı da *Akbaba* dergisinin sahibi Yusuf Ziya Ortaç'tır. Ortaç, 1957 yazında Boğaz kıyısında bir bahçeye gider. En az iki bin kişi bahçeyi silme doldurmuştur. Daha kapıdan girerken şaşkınlığı başlar. Önceden ayırttığı masaya güç bela varabilir. "Kadın, erkek, genç, ihtiyar, orta halli bir halk yığını… Her masa bir ziyafet sofrasıydı. Rakısıyla, birasıyle, kavunu, karpuzu, cacığı, çirozu ve balığından muska böreğine kadar sıcak mezeleriyle…" Bu sofra öyle pek de kolay kurulmuyordu elbette. Ortaç'ın yazdığına göre dört kişilik bir içki sofrasının hesabı yüz elli lirayı aşmaktadır. Üstad, "Demek, şu beş on yıl içinde çok kazanan, kolay harcayan ve efendice eğlenen bir sınıf yetişmiş" olduğu kanaattindedir. Peki sahnede ne vardı?

> Artık, bu içkili saz bahçesinde eski meyhane sululukları da yoktu: En hicranlı gönül şarkılarını, en oynak halk türkülerini, karanlıkta bir tek sarhoş nârâsı yalpalamadan dinledik. Ama, durgunlaşan, kibarlaşan müşteri çoğunluğunun tam tersine, sahne cıvımış, sahne şımarmış, sahne terbiyesini kaybetmişti! (...) Güneş yanığı o sırtının etleri üstünde bal rengi saçları dalgalanan alımlı çalımlı bir ses sanatkârı, baharda çayıra salıverilmiş bir kısrak neşesiyle âşinalara gözler süzüldü, gülücükler dağıttı ve haksız kazancının cesaretile, çok şatafatlı, çok pahalı ve çok zevksiz tuvaletinin içinde gururlanarak teklifsiz şakalar yaptı! Sesler mi?.. Haaa, az daha unutuyordum… Ama mikrofon icat edildikten sonra sese hacet kalmamıştı ki![31]

Peki Türk musikisinin gazinolardaki söz konusu evrimi hayırlı mı olmuştu, yoksa zararlı mı? Eskilerden bir isim, Refik Fersan 1951 yılında "Sazendeleri nasıl buluyorsunuz?" sorusu yöneltilince şöyle cevaplamıştı:

> Bugünkü sazendeler, çok egzersiz yaptıkları için, eski devrin sazendelerine nazaran teknik bakımdan bir hayli ileri durumdadırlar. Fakat bu sazendelerin zevk-i musikileri, eskilerle mukayese edilemeyecek kadar basittir. Eskiden musiki aşkı diye bir şey mevcuttu. Bu musiki aşkı, eski devrin kibarlığını ifade ediyordu. Bugün ise musiki aşkının yerini para ve şöhret aşkı almıştır.[32]

Giderek daha "piyasa" bir kimlik kazansa da, Cumhuriyet'in ilk otuz yılında İstanbul gazinolarında karşımıza çıkan alaturka müzik yaşamı kendi içinde, bugün özlemle baktığımız güzellikler taşır.

Burhan Arpad, Cumhuriyet'in bu döneminde faaliyet gösteren yazlık bahçeleri sıralarken, bunların halk tipi eğlencenin ana mekânları olduğunun altını çizmeyi de unutmaz:

> İstanbul yakasında yaşayan dar ve orta gelirlilerin dinlenme günleri, ya da akşamları gidecekleri keseye uygun yerler pek çoktu. Yenikapı'dan Samatya ve daha ötelerde kıyıda, deniz üzerinde çay bahçeleri ve içkili yerlere herkes kolayca para bulabilirdi.

Arpad, para durumu biraz daha uygun olanların ise Atatürk'ün de arada sırada uğradığı Sarayburnu Gazinosu'nda Safiye Ayla'yı dinleyebileceklerini hatırlatır. Beyoğlu yakasında da ucuz eğlence için birçok imkân vardır. Novotni Bahçesi, Tepebaşı Bahçesi, Taksim Belediye Bahçesi, Panorama, Belvü gerçek halk bahçeleri olarak hizmet verirlerdi. "Bahçelerin giriş yolunda küçük küçük barakalarda çirozdan başlayarak her çeşit mezelik satılırdı. Aile başı o barakalardan kesesine göre alışveriş yapar, sonra bir masa seçip biraları ısmarlardı." Yine Beyoğlu yakasında bulunan Küçük Çiftlik Parkı ise "Belki biraz daha pahalı, ama yine de bir halk bahçesi niteliğindeydi. Ne fiks menü için yüzlerce lira ödenirdi, ne de binlerce lira gerekirdi. Beş on lira, pek çok yirmi otuz lira bir ailenin sazlı varyeteli programı izlemesine yeterdi." Bütün bunlar yetmezse bir bardak çay, ya da bir gazoz içerek girebileceğiniz Salacak, Küçüksu, Altınkum, Sütlüce vb. plaj ve gazinoları vardı. Arpad hızını alamaz, Anadolu yakasına geçer, buradaki bahçe ve gazinoları da listesine ekler. Elbette Sarıyer'deki, Beykoz'daki "sular"ı da ihmal etmez. Ve yitip giden bu geleneğin arkasından gözyaşları döker…[33]

31. Yusuf Ziya Ortaç, "Alaturka saz!" *Akbaba* 282, c. 11 (8 Ağustos 1957).
32. B. Kayserilioğlu, "Musikimizin iki üstadı: Refik-Fahire Fersan," *Radyo Magazin* 12 (17 Şubat 1951).
33. Burhan Arpad, "Yakın geçmişten panorama," *Cumhuriyet* (20 Mart 1979).

Arşivden Musiki Belgeleri

Müzisyenler Jurnalleniyor

Hikmet TOKER

Bu sayımızda Cumhuriyet'in de önemli bir döneminde görülen, devlete bağlı olarak çalışan müzisyenlerin görev yeri dışında müzik yapmasının yasak olmasına dair, Sultan Abdülhamid döneminden bir belgeyi sunuyoruz. Bu belgenin Sultan Abdülhamid döneminde yazılan jurnallerden biri olduğu görülmektedir. Bu yüzden mezkûr belgeyi sunmadan evvel jurnallerden kısaca bahsedecek, Musika-i Hümayunda uzun yıllar bir sorun olarak dikkat çeken personel çalışma prensipleri ve kalitesi fenomenleri üzerinde duracağız.

Jurnaller Hakkında

Kanun-ı Esasi'nin lağvedilmesinin ardından Sultan II. Abdülhamid'in, devletin yönetimini Yıldız Sarayı'na taşıdığı ve tüm imparatorluğu buradan yönetmeye çalıştığı bilinmektedir. Bunun yanında Sultan Abdülhamid'in kendisine karşı oluşabilecek örgütlenmeleri önlemek amacıyla oldukça büyük bir hafiye teşkilatı kurduğu, başta hanedan mensupları olmak üzere devlet erkânından birçok kişiyi izlettiği bilinmektedir.[1] Yıldız Sarayı'na gerek bu hafiyelerden gerekse herhangi bir görevdeki devlet memurları tarafından jurnaller gönderilmesi de bu döneme rastlamaktadır.

Genel olarak jurnaller, sultanın bilmesi gereken konularda yazılmış notlar olarak tanımlanabilir. Mezkûr dönemde devlet ricalinden birçok kişinin birbirleri hakkında jurnaller yazdığı bilinmektedir. Ancak bunların çok kısıtlı bir bölümü günümüze ulaşabilmiştir zira başta Abdülhamid'i tahttan indirenler olmak üzere pek çok askerî ve sivil yetkili, yazdıkları jurnallerin ortaya çıkmasını istemediğinden, Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından bunların çok önemli bir kısmı şu anda İstanbul Üniversitesi olan seraskerlik binası önüne getirilerek yakılmıştır.[2]

Yayımladığımız belge, günümüze çok az bir kısmı ulaşan jurnallerden biri olmasının yanı sıra müzisyenler hakkında yazılmış olması hasebiyle oldukça önemlidir. Bu belge "Abd-i Memlukleri Kadri" imzasını taşımaktadır. Abdülhamid dönemine ait, Faiz Demiroğlu tarafından yayımlanan jurnallerin birinde de aynı imza yer almaktadır. Ancak, mezkûr Kadri'nin kimliği hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

Jurnalde iki Musika mensubunun adı geçmektedir. Bunların ilki Zati Bey'dir. Bu kişi çok yüksek bir ihtimalle ilerleyen dönemde Musika-i Hümayun sermuallimi olacak olan Zati Arca'dır. Ali Bey'in kimliği hakkında ise herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. Zati ve Ali Beylerin kayıklarının o dönemde şehzade olan Sultan V. Mehmed Reşad'ın konağının önünde devrildiğinin tespit edilmesi gayet normaldir. Zira bu konak Abdülhamid döneminde ciddi manada izlenmiş ve Reşat Efendi'nin yaptığı her hareket jurnallerle sultana aktarılmıştır. Belgede geçen diğer bir husus da Sazendegân-ı Hassa mensuplarının kurumları dışında icra-yı sanat etmelerinin sakıncalı olduğudur. Bu konu yazımızın ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır.

Dönem Müzik Topluluklarında Personel Kalitesi ve Kurum Dışında İcra-yı Sanat Edilmesi

Osmanlı sarayında müzik topluluklarının Musika-i Hümayun çatısı altına toplanmasının ardından, personelin icra kabiliyeti, mesleğe kabul

1. Faiz Demiroğlu, *Abdülhamid'e Verilen Jurnaller* (İstanbul: Tarih Kütüphanesi Yayınları, 1955), 7-8.
2. Demiroğlu, *a.g.e.*, 9.

ve çalışma şartları hususlarında bazı sorunların olduğunu kaynaklardan görmek mümkündür.

Kaynaklarda sıklıkla rastlanılan bir husus, personel sayısının fazlalığına rağmen icra yapabilecek kabiliyette insan sayısının son derece az olmasıdır. Gazimihal, *Türk Askeri Muzıkaları Tarihi* adlı eserinde mızıkada bulunan insan sayısının son derece fazla olmasına rağmen icra kabiliyetini haiz olanların sayısının son derece az olduğunu vurgulamaktadır.[3]

Kurum tarihinin önemli bir bölümünde bu kuruma girmenin belli şartlara bağlı olmaktan çok, çeşitli referans ve iltimaslara bağlı olduğunu görmek mümkündür. Bu durum şüphesiz ki Gazimihal tarafından beyan edilen durumun en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Arşiv vesikaları arasında yer alan bir belge, Musikaya kabulün çeşitli referanslarla olduğunu göstermektedir. Mezkûr belgede valide sultanın referansı ile bir kişinin Musika-i Hümayuna alınması istendiği belirtilmekle beraber personel sayısının haddinden fazla olması hasebiyle bu isteğin yerine getirilmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. (BOA, HH. VRK. 116/61)

Personel sayısının fazlalığı nedeniyle bazı sultanlar döneminde tensikata gidildiği görülmektedir. Örneğin Sultan Abdülaziz'in saltanatı sırasında Musika mevcudunda dikkat çekici oranda tensikat yapılması hususunda karar alındığını, dönem Musikasına ait bir mevcudat defterinden görmekteyiz.[4]

Ancak personelle ilgili bu sıkıntıların Musikaya bağlı olarak çalışan sazendegân mensuplarının icra kabiliyetlerinde de görüldüğünü söylemenin son derece zor olduğunu belirtmek gerekir. Zira dönem sazendegânı personel sayısının son derece kısıtlı olmasına karşın personelin büyük oranda Türk müzik tarihinde önemli mevkie sahip kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi sazendegân üyelerinin pek çoğu devrin önemli müzisyenlerindendi ve icra kabiliyetleri Batı müziği orkestrasına göre oldukça yüksekti. Bu sebeple pek çok sazendegân üyesinin saray dışında icra-yı sanat ettiğine dair bilgilere ulaşmak mümkündür. İlerleyen süreçlerde bir sıkıntı olarak görülen bu durumun nizamnameler ile de düzeltilmeye çalışıldığını görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yayımlanmış "Musika-i Hümayun Nizamnamesi" bulunmaktadır. Bunlardan 1918 tarihinde yayımlanan ikinci nizamnamenin 30. maddesinde kurum personelinin ancak izinle uygun olan konserlerde bulunabilecekleri belirtilmektedir:

> Mûsika-i Hümâyun ve İnce Saz Takımına mensub efendiler san'at ve haysiyetlerine ve vazifelerine halel getirmemek ve kumandanlıktan me'zuniyet almak [izin almak] şartları ile haricde sivil olarak konser i'ta ve konserlere iştirak ve tedrîsat icrâ edebilirler.[5]

Devlete bağlı müzik kurumlarının personelinin kurum dışında müzik yapabilmelerine dair kısıtlamalar, Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilmesinin ardından Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüş; müzik kurumlarında çalışanların kurum dışında çalışabilmeleri çeşitli şartlara bağlanmıştır.

Devlet Klasik Türk Müziği Korosunun 1975 yılında yayımlanan yönetmeliğinin 39. maddesi, sanatçıların kurum dışında çalışmalarına kısıtlamalar getirmektedir. Bu madde, Musika-i Hümayun nizamnamesinde dışarıda icranın kısıtlaması ile ilgili metin içinde verdiğimiz maddeye son derece yakın bir mantaliteyi havidir:

> Devlet Klâsik Türk Müziği Korosu üye ve mensupları kurumun şerefini ve sanat itibarını küçük düşürecek hâl ve hareketlerde bulunamazlar. Gece kulüpleri, pavyon, gazino, bar, sirk ve sair eğlence yerlerinde çalışamazlar.[6]

Aynı kuruma ait diğer bir yönetmeliğin 25 B-b maddesinde yukarıda belirtilen fiileri işleyen personel hakkında ücret kesme cezası uygulanacağına dair bir ibare yer almaktadır.[7]

3. Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türk Askeri Muzıkaları Tarihi* (İstanbul: Maarif Basımevi, 1955), 90.
4. Hikmet Toker, *Elhan-ı Aziz* (İstanbul: Milli Saraylar, 2016), 274.
5. Hikmet Toker, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yayınlanmış İki Musika-i Hümâyûn Nizamnamesi," *Akademik Bakış* 48 (Nisan 2015): 623.
6. "Devlet Türk Müziği Korosu Yönetmeliği," *T.C. Resmî Gazete* (14 Kasım 1975): 2.
7. "Devlet Klasik Türk Müziği Korosu Yönetmeliği," *T.C. Resmî Gazete* (22 Mart 1985): 19.

2006 yılında yayımlanan Devlet Koroları ve Toplulukları yönetmeliğinde ise benzer bir maddenin yer almadığı görülmektedir.

Yayımladığımız bu belge, mezkûr durumun Osmanlı dönemindeki varlığını göstermesi açısından son derece dikkate şayandır. Zira bu durum Osmanlı dönemi müzik kurumsal yapısında süreklilik olduğunu da gözler önüne sermektedir. Ayrıca müzisyenler hakkında yazılmış, bilinen tek jurnal olması bu evrakın diğer bir dikkat çekici yanıdır.

Kaynaklar

Demiroğlu, Faiz. *Abdülhamid'e Verilen Jurnaller*. İstanbul: Tarih Kütüphanesi Yayınları, 1955.

"Devlet Klasik Türk Müziği Korosu Yönetmeliği." *T.C. Resmî Gazete* (22 Mart 1985): 18-23.

"Devlet Türk Müziği Korosu Yönetmeliği." *T.C. Resmî Gazete* (14 Kasım 1975): 1-3.

Gazimihal, Mahmut Ragıp. *Türk Askeri Muzıkaları Tarihi*. İstanbul: Maarif Basımevi, 1955.

Toker, Hikmet. *Elhan-ı Aziz*. İstanbul: Milli Saraylar, 2016.

Toker, Hikmet. "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yayınlanmış İki Musika-i Hümâyûn Nizamnamesi." *Akademik Bakış* 48 (Nisan 2015): 610-632.

BOA, HH. VRK. 116/61

BOA, YEE, 15/201

7902

1 Musika-i Hümayunları mürettebatı daima irade-i şahanelerine intizaren kışlada mevcud bulunmaları 2 lazım gelir iken her birisi vakitli vakitsiz istedikleri mahallere gidip dolaşmakta olup 3 hatta geçen cuma akşamı balık tutmak için leylen Reşat Efendi dairesi önünde Zati 4 ve Ali Beylerle birkaç refikleri dolaştıkları sırada râkip oldukları sandal devrilerek 5 boğulmak derecelerinde iken "İstanbul" vapur-ı hümayunlarından filika indirilerek 6 tahlis ve jurnalleriyle beraber Süleyman Paşa'ya teslim olunmuş iken müşarunleyh işi mahz tuttuğu 7 ve hâlbuki leylen Reşad Efendi dairesi pişgâhında böyle balık tutmak bahanesiyle dolaşmaları 8 mahzurdan salim olmadığı gibi hanende ve sazendelerin bir kısmı dahi kübera ve Mısırlıların 9 konaklarına devam ile muvazzaf olarak maaş dahi almakta bulunduklarından ve zat-ı hümayun-ı mülûkânelerine 10 mahsus oyuncu ve hanende ve sazendelerin ötekine berikine intisabla maaş 11 almaları kezalik mahzurdan salim görülemeyecek hâlâttan bulunduğundan beray-ı malumat arzına 12 cüret kılındı ferman.

24 Teşrin-i Sani 308
Abd-i Memlukleri Kadri

BOA, YEE, 15/201

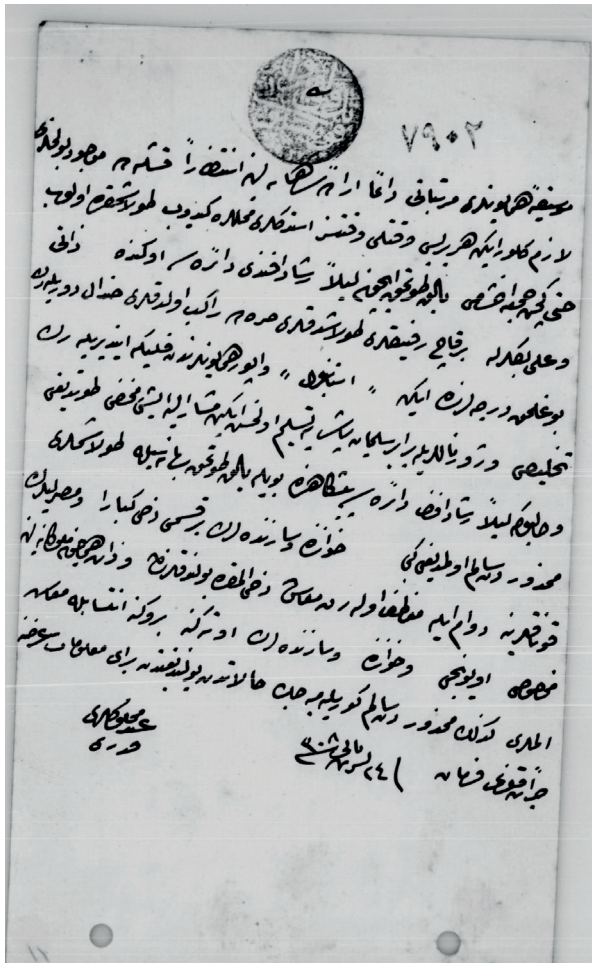

Arel Arşivinden

Zühdü Rıza'dan Arel'e Mektuplar

Hulusi ÖZBAY

Hüseyin Sadettin Arel'e ait evrak içerisinde yer alan mektuplaşmalardan anlaşılıyor ki Arel'in 1943 yılında İstanbul Belediye Konservatuvarı reisliğine getirilişi birçok musikişinas tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu mektupların ekserisi Hüseyin Sadettin Bey'in muhitindeki saygınlığını kanıtlayan birbirinden latif tebrik cümleleriyle birlikte farklı "istek"leri de içermektedir.

M. Ragıp Gazimihal, Haziran 1943'te Arel'e gönderdiği mektupta "Himmetlerinizden bu müessesenin çok istifâde edeceği şüphesizdir." diyerek "arz-ı tebrikat" ettikten sonra "artık İstanbul Konservatuvarında da ilâveten hizmet etmeyi arzu etmekteyim" demektedir.[1]

Bestekâr Edgar Manas ise Kasım 1943 tarihli mektubunda Arel'in tayinini memnuniyetle haber aldığını ve candan tebrik ettiğini belirtmesinin ardından kendisinde tanınmış kompozitörlerin "kıymetli ve yepyeni" partisyonları ve kitapları olduğunu, bunları konservatuvar kütüphanesi için satmak istediğini zira sıkıntıda olduğunu söylemektedir.[2] Bunun yanında bir önceki sayıda Zeki Ârif Bey'in Arel'i vazifeye gelişi dolayısıyla tebrik ettiği ve sonrasında da zor durumda olan Kemanî Seyyid Abdülkadir Bey'in konservatuvar dâhilinde bir vazifeye getirilip getirilemeyeceğini sorduğu bir belge yayımlamıştık.[3]

Bu sayıda da *Asrî Kemençe* müellifi Zühdü Rıza Tinel'in yukarıda bahsi geçen mektuplarla aynı "iklim"de yazılmış olan iki mektubunu yayımlıyoruz. Edirnekapı Sıhhat Merkezinde vazifeli Dr. Zühdü Rıza, 15 Mayıs 1943 tarihli ilk mektubunda konservatuvar idaresinin Arel'e verildiği haberini Udî Sedat [Öztoprak]'tan aldığını ve Arel'in "musiki işi"ni üstüne almasından memnun olduğunu belirtmiştir.[4] Feneryolu'nda ikamet ettiğini ve orada refikasıyla asude bir hayatı olduğunu ifade eden Tinel, "Hafif işleriniz olursa seve seve görmeye hazırım." diyerek konservatuvarda vazife almaya hazır olduğunu da eklemiştir.[5]

Mektubun ikinci konusu ise bestekâr ve Udî Sedat Öztoprak'la alakalıdır.[6] Mektupta yazılanlara göre, karısı ile birlikte Zühdü Rıza'yı ziyarete gelip Arel'in konservatuvarın başına geçtiğini haber veren Sedat Bey, iki yıl önce görev aldığı konservatuvardan ayrıldığını,[7] "âilece aç" kaldıklarını söylemiş ve Zühdü Rıza'dan, dolayısıyla da Arel'den "iltimas" istemiştir.

Aradan henüz bir ay dahi geçmeden Zühdü Rıza Bey, 7 Haziran 1943'te Sadettin Arel'e bir mektup daha yazmıştır. Mektup, üç bölüm/maddeden oluşmaktadır.[8] Bu belgede de Udî Sedat Bey'le ilgili meselenin devam ettiği an-

1. Ar. E-37/50, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

2. Ar. E-37/37-1, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

3. Bkz. Hulusi Özbay, "Zeki Ârif'ten Arel'e Mektup," *Darülelhan Mecmuası* 10 (Güz 2018): 29-33.

4. Ar. E-37/52, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

5. H. Sadettin Bey'in 9 Haziran 1943 tarihinde Ragıp Gazimihal'e gönderdiği cevap mektubundan anlaşılmaktadır ki Zühdü Rıza'nın mektuplarını gönderdiği tarihlerde Arel, reisliğe tayin edilmiş fakat bütçe onaylanmadığı için henüz işe başlamamıştır. Bkz. Ar. E-37/50-1, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

6. Udî Sedat Bey'in vefat tarihini İbnülemin, Öztuna ve Rona eserlerinde 1942 olarak kaydederken Nazmi Özalp 1947 olarak kaydetmiştir. Yayımlanan bu mektuplar da Öztoprak'ın 1942 sonrası hayatta olduğuna işaret etmektedir.

7. Hayri Yenigün'ün, *Musiki Mecmuası*'nın 248. sayısındaki "Sedat Öztoprak" başlıklı yazısından öğrenilene göre Udî Sedat Bey bütün ısrarlara rağmen istifa etmiştir.

8. Ar. E-31/6-1, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

laşılmaktadır. Sedat Bey'in bu süre zarfında Arel'i ziyaret ettiği ve pek de müspet bir cevap almadığı anlaşılıyor.[9] Zühdü Rıza ise Arel'den en azından "kitabına uygun bir şey yapıncaya kadar" "piyasadaki sazcılar heyetinden" Udî Sedat Bey'in eserlerinden oluşan bir yardım konseri düzenlemesini rica etmiştir. Bunun yanında Arel'e, iki sene önce konservatuvarın alaturka kısmından "asabî durumunun bozukluğundan" dolayı ayrıldığına hükmettiği Sedat Bey'in eğer ihtiyaç varsa, hatta "iyileştiğine dâir bir hekim raporuyla" tekrar işine devam edebileceğini hatırlatmaktadır.[10]

Mektubun ikinci maddesi, Tinel'in dönemin İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'la görüşmesinden bahsetmektedir. Belgede aktarılana göre Vali Kırdar, Edirnekapı'daki Sıhhat Merkezini ziyarete geldiğinde Zühdü Bey, Arel gibi "mümtaz bir şahsiyet"i konservatuvar idaresine getirdiği için Kırdar'a "millî bir şükran"la karşılanacak "hayırlı" bir iş yaptığını söylemiştir. Lütfi Kırdar da Arel'e güvendiğini ve onu desteklediğini "Ne istediyse ve isteyecekse vermeyi kabul ettik." sözleriyle belirterek cevap vermiştir.

Mektubun son kısmı ise Zühdü Rıza'nın 1926'da yazdığı *Asrî Kemençe* ile ilgilidir.[11] Zühdü Rıza, Arel'den feyzaldığı zamanlarda yazdığını belirttiği bu eserini geçen onca zamandan sonra birtakım geliştirmelerle Konservatuvar tarafından tekrar yayımlanmasını istemektedir.[12] Tinel, yayımlanacak olursa eserin "ötesini beri" ederek kemençe fotoğrafları ve Arel'in kemençe kuarteti için hazırladığı eserlerden birini de esere dâhil etmek istediğini, gerekirse zamanın Türkçesiyle eserin yeniden yazılabileceğini de ilave etmiştir.

BİRİNCİ MEKTUP

Öğlenden evvel Sıhhat Merkezi telefon 20926 *15.V.43*

Çok sevgili muhterem hocam ve kardeşim Hüseyin Sadeddin Beyefendi'ye,

Konservatuvarın teşkilat idâresini vâli size vermiş olduğunu Udî Sedad'dan bugün öğrendim. Kendisi karısı ile geldi. İki sene evvel çıktım. Şimdi âilece aç kaldık. Yine teşkilat yapılıyormuş ve Hüseyin Sadeddin Bey bu işi teşkilatlandırdığını Konservatuvar müdürü Ziyâ Bey söylemiş. Nihâyet size nazım geçer diye de bizden iltimas istemeye gelmiş.

Size olan sevgime hürmeten keyfiyeti olduğu gibi arz ediyorum. İşin gereğine göre kendisine cevap verileceği tabiidir. Ben çok âsûde ve rahat Feneryolu'ndayım. … Feneryolu'nda.

Oranın havası bana çok iyi geldi. Kalbim ve midem çok rahattır. Zâten Allâh râzı olsun refikam da bana çocuğu gibi bakıyor ve her gün Sıhhat Merkezine öğleye kadar geliyorum. İşimi görüyor ve saat 1.20 geçe vapuruyla Feneryolu'na gidiyorum. Âsûde bahçe ile, eserlerimle, yazılarımla meşgulüm. Her zaman ruhumda ve gönlümdesiniz. Maddî hasrete omuz verenlerdenim. Musiki işini üzerinize aldığınıza sevindim. Bana hafif işleriniz olursa seve seve görmeye hazırım. Candan sevgiler. Doktor Subhi hocamıza da hürmetler.

Dr. Z. Tinel

9. Yazım sürecinde ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Udî Sedat Bey, 1943 sonrası Darülelhan'da herhangi bir vazifeye getirilmemiştir. Nazmi Özalp, Udî Sedat Bey'in ömrünün son demlerini geçirdiği Darülaceze'den evvel İstanbul Mezbahasında bir göreve yerleştirildiğine fakat burada çalışmadığına değinmiştir. Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, c. II (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000), 219.

10. Udî Sedat Bey'den bahseden neredeyse her kaynak, onun asabi ve aceleci bir ruh hâli olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin Bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Hoş Sada* (İstanbul, İş Bankası Yayınları, 1958), 261.

11. Zühdü Rıza'nın İÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Arel Arşivi'nde bulunan el yazması hâlindeki *Asrî Kemençe* isimli eseri, Dr. Ayhan Sarı tarafından günümüz alfabesi ve diline çevrilerek yayımlanmıştır. Bkz. Dr. Zühdü Rıza Tinel, *Asrî Kemençe*, Haz. Dr. Ayhan Sarı (İstanbul: İTÜ TMDK Yayınları, 2010).

12. Eserin Konservatuvarca tekrar yayımlandığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Ankara Birinci Sıhhat Merkezi Telefon
20926

15.V.43

Hocam Süleyman Bey Efendi Hazretleri

Fransızca tercümeleri ilave edilmiş olan eserinizi aldım. Bugünden itibaren okumaya başlayacağım. Bu eserin ilk cildini Şeyh Abdülhalim Efendi'ye takdim etmiştim. Bu tercümeleri de Abdülhalim Efendi'ye takdim edeceğim. Bu hususta sizden müsaade istiyorum.

Bu eserinizi okuduktan sonra size mufassal bir mektup yazacağım. Bu mektubumda sadece bir iki cümle ile eserinizi tebrik ediyorum.

Hocam Süleyman Bey Efendi Hazretleri'ne hürmetlerimi arz ederim.

Dr. Z. Ünal

E-37/52

İKİNCİ MEKTUP

Doktor Zühdü R. Tinel *7. VI. 1943*
Edirnekapı Sıhhat Merkezi
Telefon: öğl. evv. 20926

Kıymetli, sevgili hocam kardeşim Hüseyin Sadeddin Beyefendi,

1- Bu Udî Sedad bana dert oldu. Dün yine bana geldi. Sizinle görüştüğünü anlattı. İfâdeden anlaşılıyor ki: "Ben açım, bunlar muâmeleden teşkilatdan dem vuruyorlar" demek istiyordu. Ben neticeyi hakkında hayırlısı olmak üzere alacağını, sizinle kararlaşan günlerde haber alması gerek olduğunu söyledim. Ve nihâyet "Doktor bugün açız âilece…" dedi.

Kardeşim, benim hatırıma şöyle bir şey geldi. Alaturka saz heyetindeki arkadaşlardan birine veya Ziyâ Bey'e: "Udî Sedad fakir ve aç kalmıştır hasta olduğu da anlaşılıyor. Biz onun hakkında kitaba uygun bir şey yapıncaya kadar piyasadaki sazcılar heyetine rica etseniz de Udî Sedad'ın eserlerinden müşekkel acele bir yardım konseri verseler… Veya vâli de iyi zâtdır ona söylense bu hasta arkadaş menfaatine konservatuvar alaturka saz heyeti tarafından bir müsâmere verilse…. Yine siz bilirsiniz…

Zâten bu zâtın alaturka kısmından ayrılması da asabî durumunun bozukluğundan ileri geldiğine hükmetmek kolaydır. Belki biraz iyileşmiştir diye bir hekim raporuyla size ihtiyaç varsa tekrar alınabilir diye de hatırıma geldi.

2- Geçen gün vâli bizim sıhhat merkezine geldi. Otomobile binerken kendisine: "Bunca hayırlı işleriniz arasında bence millî bir şükranla karşılanacak bir tânesi de ve bence çok önemlisi de Türk musikisini ileriye götürmek için bulduğunuz mümtaz bir şahsiyete idâreyi vermenizdir" dedim.

Cevap olarak "Evet, dedi, bu cihetten de çalışıyoruz. Hüseyin Sadeddin Bey'e bütün teslim olduk. Ne istediyse ne isteyecekse vermeyi kabul ettik. İnşallah iyi olacak." Ben de size, sıhhatinize ve saadetinize dua ediyorum. Elbette iyi olacak.

3- Bu mesâî kadrosuna dâhil olmasını özlediğim bir eserden bahsedeceğim. Sizden feyzaldığımız zamanlarda bir "Asrî Kemençe" diye bir eser yazmıştım. Bu eserin ötesini beri ederek ve sizin de himmetiniz olan "Kuvartet Kemençe Teşkilatı" hakkında çekilen teyp kemençe fotoğrafları ile bir de sizin kemençe kuvarteti için hazırladıklarınızdan bir eseri örnek olarak ilâveten basmak suretle târihçesini vesâir yaptığım sizden aldığım, kütüphânelerden derlediğim bilgilerle… Konservatuvar tarafından tab'ı iyi olur zannındayım. Eğer muvâfık olur derseniz eseri önce hâl-i hazırıyla size göndereyim. Eğer şimdiki Türkçe ağzıyla tekrar makine ile yazmak ve şurasına şöyle bir ilâve yapmak îcâp ederse ona göre hareket olunması tabii olur.

Ellerinizden öperim. Doktor Subhi Hocamızın kezâ ellerinden öperim.

Dr. Z. Tinel

Doktor
Zühdü R. Tinel
Edirne Kapı Sıhhat Merkezi
Telefon: öğl. evv. 20926

7. VI. 1943

8531

E-31/6-1

İstanbul'da Medfûn Musikişinaslara Dair - III

M. Burak ÇETİNTAŞ

İstanbul dergâhlarının son devirde ocaklığı vazifesini üstlenmiş Kadirî Asitanesi'nin 56 sene müddetle en uzun süre postta kalmış şeyhi merhûm Mehmed Misbah Erkmenkul Efendi'ye (27.3.1931 - 5.5.2014) niyazdır.

İstanbul'daki Osmanlı devri müzik adamlarının izlerini bugünün modern şehrinde elden geldiği nisbette bulmaya gayret ediyoruz. Maalesef elimizde derli toplu bir kılavuz yok. Musikişinas ile alakalı kaynakların sayısı iki elin parmakları kadar. Bunlar içinde bu sanatkâr insanların ebedî uykularını uyudukları adreslere atıfta bulunan telif eser sayısı ise üç-beş adet ile sınırlı. Tabii çoğu 70-80 sene evvel kaleme alınmış bu kitaplarda gösterilen adresler de artık meydanda yok. Mezar yeri ya istimlak edilmiş, ya satılmış, yerinde bugün bir apartman var, ya yeni mezar yeri açmak için eski kabirler tahrip edilmiş ve mezar taşı bile korunmamış yahut zaten zamanında bir mezar yaptırılmadığı, en azından başucuna bir taş dikilmediği için kabir büsbütün kaybolmuş.

Bu yazı serisinde en azından yapmaya çabaladığım şey, son 25 senedir sahada tespit ettiğim musikişinasın mezar adreslerini kesinleştirmek, tam kitâbe metinlerini yayımlamak ve elbette birer fotoğrafını kullanmak. Bu fotoğrafların ayrıca kaynak teşkil etmesi lazım. Okunabilir olması son derece önemli. Böylelikle bir teselli buluyor, en azından taşlar yakın gelecekte kaybolursa yahut restorasyon adı altında okunamaz hâle getirilse dahi "Elimizde fotoğrafı var." diyebiliyoruz. Bestekârların vefat tarihlerini, medfenlerini ve kayıtlarda rastlanmayan resmî vazifelerini de bu sayede belgeliyoruz.

Yazı serisinin bu kısmında evvela, birkaç müzik büyüğünün; sahada çalışırken günlerce, haftalarca hatta bazısını birkaç sene boyunca aradığımız ancak bu konuda bir neticeye ulaşamadığımız muhtemel mezar yerlerinden bahsedilecek. Son devir, evet hem de son devir tekke müziğinin az sayıdaki önemli isminden birkaçının mezarını, defnedildikleri yer belli olsa dahi bütün gayretimize rağmen bulamadık. Mesela bunlardan biri, Şehremini'ndeki Remlî Tekkesi'nin son şeyhi Hafız Hüseyin Halis Efendi'nin kabridir. (**Resim 1**) İlahi mahfuzatıyla meşhur Halis Efendi 1919'da[1] vefat ederek tekkesinin haziresine defnedilmiş.[2] Ne var ki yakın zamana kadar birkaç tek katlı dükkân, yine bir iki gecekondunun işgal ettiği yeşillikler içindeki tekke arsası iki sene evvel tıp ile alakalı bir vakfa tahsis edildi ve vakfın ilk işi, yeni binasını inşa edebilmek için bu parazit yapıları yıkmak oldu. Bu yıkım aslında sevinilecek bir iş iken bizim mem-

Fotoğraf: Burak Çetintaş

Resim 1 | Şehremini'nde Yunus Emre Sokak ile Saray Meydanı Caddesi arasında kalan Remlî Tekkesi'nin arsasının işgalci binalar yıkıldıktan sonraki vaziyeti. Şeyh Hâlis Efendi'den başka daha pek çok tekke mensubu bu bahçede medfûndu. Mezarlarının ve mezar taşlarının akıbetini ise tuhaftır, kimse bilmiyor.

1. Tam tarihi, 7 Muharrem 1338.

2. Merhûm Şeyh Hüseyin Halis Efendi'nin kızı Zafer Hanım'ın oğlu, uzun seneler Beşiktaş'ta Şair Nedim Caddesi'ndeki dairesinde ikamet etmiş ve *Şehremini* isimli bir de kitap yazmış Muhsin Bahri Çelebi (d. 01.05.1926 - v. 02.07.2015) idi. Kendisini evinde müteaddit defa ziyaret ettiğimde bu bahsi de açmış, mezar yerini sormuştum. Tekkenin bahçesindeki mezarların ne olduğunu kendisi de bilmediğini hayıflanarak anlatmıştı. Halis Efendi için bkz. Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, c. II (İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1943), 660-661.

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

Resim 2 a-b | Yeniköy'deki Şeyh İsmail Efendi Tekkesi'nin yeri bugün arsadır. Sahanın değişik köşelerine dağılmış meşâyih ve diğer mezar taşları ise bakımsız ve sahipsiz hâlde. Tekkenin son şeyhi Mustafa Servet Bey'in mezar taşı da meydanda yok.

lekette pek meşhur olan "Gelen gideni aratır." sözü uyarınca insanın tüyleri diken diken oluyor. Yıkımın başladığını duyar duymaz sahayı ziyaret edip hafriyatla ilgilenenleri uyardım. "Burası tekke arsasıdır, bahçesinde aralarında şeyhlerin de bulunduğu birkaç mezar yeri de olacak. Mezar taşları ise kayıp, belki onlara da toprak altında yahut yıktığınız binaların temellerinde rastgelebilirsiniz." dememe rağmen hiçbir ihtimam göstermeden işlerini sürdürdüler. Tahminime göre tekkeden geriye kalan ve benim o günlerde görebildiğim tek iz koca bir mermer eşik basamağı idi. Hüseyin Halis Efendi'nin kabrini tespit etmek ise mümkün olamadı. En azından akıbetlerine dair birkaç satır bilgi, yahut elde bir fotoğrafı olsaydı… Şimdilik o da yok.

Bir diğer "yok" mezar da Yeniköy'deki İsmail Efendi Tekkesi'nin son şeyhlerinden Mustafa Servet Efendi'nin yine zaman içinde üst yapısı yok olmuş, ancak yeri hâlâ duran kabri. (**Resim 2 a-b**) Servet Efendi de hem sesinin güzelliği hem de çok eser bilmesiyle meşhurdu. 1915'te tekkenin şeyhliğine tayin olmuş, iki sene sonra da 76 yaşında vefat ederek hazireye defnedilmişti.[3] Ancak Yeniköy'de bugün arsa olarak duran tekke yerine birkaç defa gitmeme rağmen Servet Efendi'ye ait bir mezar taşı bulamadım. Birkaç ayrı bölümden oluşan hazirede bugün 30 kadar mezar taşı bulunuyor. Ayrıca mezarların üstüne çekilmiş otomobillerin arasında, tâc-ı şerifleri gözüken ve neredeyse tamamı toprağa gömülü hâlde olanlar da var. Kim bilir, belki de Şeyh Servet Efendi o taşlardan birinin altındadır.[4]

Yine izini bulamadığımız bir diğer sazende ve bestekâr ise Kemanî Ali Haydar Bey'dir. (**Resim 3**) Eski bir Üsküdarlı olan Haydar Bey'in konağı Nuhkuyusu Caddesi'nde imiş. Vefat ettiğinde hemen karşısında, senelerce karanlık servilerini hanesinin pencerelerinden seyrettiği uçsuz bucaksız Karacaahmet Kabristanı'na defnetmişler. Mezarının yerini biliyoruz; Çiçekçi'de Selimiye Tekkesi'nin yol aşırı karşısındaki mezarlık duvarının hizasında aile sofası var. Ancak Hay-

Fotoğraf: Burak Çetintaş

Resim 3 | Bestekâr Kemanî Ali Haydar Bey'in Karacaahmet Kabristanı'nın Çiçekçi mevkiindeki aile sofası bu hâlde. Sofa ve civarında Haydar Bey'in mezar taşına tesadüf edemedik.

3. Bu bilgileri İbnülemin ölünce *Hoş Sadâ*'nın ikinci kısmını tamamlayan Avni Aktuç'a veren, Servet Efendi'nin talebesi Kanunî Dürri Turan'dır. Dolayısıyla itibar etmek lazım geliyor. Bununla birlikte, İstanbul tekkeleri ile ilgili birkaç sene evvel çıkan bir kitapta yer alan "Yeniköy Tekkesi" kısmında, Mustafa Servet Efendi'den hiç bahis olmaması ayrıca ilginçtir. Bu kitaba göre tekkenin son şeyhi, posta 1916'da geçen ve 23 Mart 1953'te vefat eden Ahmet Niyazi Efendi'dir. Bkz. M. Şefik Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri* (İstanbul: IQ Yayınları, 2016), 716-717.

4. Ne acı ki diğer pek çok hazire gibi bu hazirenin de bir envanteri yapılmamış. Vakıflar arsa gibi görerek kiraya vermiş. Ancak bu mezar taşlarının sayımını yapmamış, onları fotoğraflamamış bile. Bir gece yok etseler, söküp götürseler, yatırıp düzleseler kimsenin ruhu duymayacak, dahası umurunda da olmayacak. Hatta bilgi almak için danıştığım mahalleli bir bey "Yahu senelerdir mezar seyrediyoruz, çoluk çocuk korkuyor. Şunları buradan yok etseler aslında ne güzel olacak" deyip beni kendime getirmişti.

dar Bey'in mezar taşı da tıpkı Yeniköylü Servet Bey'in taşı gibi ortalarda yok. Sofası şükür ki hâlâ boş ve aileden birkaç kişinin eski şâhideleri yarı bellerine kadar toprağa gömülü hâlde olsalar da yerli yerinde. Bize Haydar Bey'in burada medfûn olduğunu işaret eden bugüne yetişmiş yegâne iz ise damadı Mahmud Zeki Bey'in parmaklıklı mezarına asılmış mermer levhadır.[5] Bu kitâbede Haydar Bey'den "meşhur bestekâr" diye bahsedilmesi sevindirici bir ipucu... (**Resimler 4a-b**)

İzi ortadan kalkmış ama kendisi seneler sonra bir depo köşesinde meydana çıkanlar da elbette yok değil. Saray müziğinin 18. yüzyılda yaşamış mühim simalarından olduğunu düşündüğümüz ancak hakkında yazılı kaynaklarda bilgi bulamadığımız İsmail Efendi mesela, bunlardan biri. İsmail Efendi Şehremini'nde, Macuncu Kasım Camii'nin haziresine defnedilmiş. 1918'deki Sarıgüzel yangınında cami harap olup son izleri de birkaç sene sonra ortadan kalkınca, arsasının bir köşesinde toplaşmış mezarların akıbeti gündeme gelmiş.

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

Resim 4 a-b | Ali Haydar Bey'den kalan tek iz, damadı Mahmud Zeki Bey'in; kayınpederinin bestekârlığına atıf yapılmış mezar kitâbesidir.

Eski Eser Encümeni'nden bir heyet sahaya gidip araştırma yaptıktan sonra muhafazaya değer buldukları birkaç mezar taşı ile bir kitâbenin Evkaf Müzesi'nin –yani bugünkü Türk-İslam Eserleri Müzesinin– deposuna kaldırılmasına karar vermiş. (**Resim 5**) Taşlar, 19 Mart 1934'te müzeye getirilmiş. İsmail Efendi'nin aslında ziyaretçisinden dua rica etmesi gereken taşı da diğerleri ile birlikte bugün hâlâ gözlerden uzak, müzenin deposunda ahşap bir sandık içinde gün sayıyor.[6]

Peki mesela 19. yüzyılın meşhur bestekârlarından, sarayın da pek sevdiği Basmacı Abdi ve Suyolcu Salih efendilerin Maçka Şeyhler Mezarlığı'nda olması gereken taşları nerede? 1940'lar-

Fotoğraf: Encümen Arşivi

Resim 5 | Şehremini'nde 1918 senesinde yanarak yok olan Macuncu Kasım Camii'nin haziresindeki taşlar tespit ediliyor. 1934'teki çalışma sırasında müzeye kaldırılmasına karar verilen mezar taşları arasında İsmail Efendi'ninki (en solda) de var.

5. Mezarın kitâbesi şöyle: "Bestekâr-ı şehîr merhûm Haydar Bey'in / damadı mülga Evkaf Nezâreti muhasebe / kalemi memurlarından Mahmud Zeki Bey'in rûhuna / fâtiha. Sene, 1344 ve Sene, 1925."

6. Müze idaresine yaptığım yazılı müracaata şu ana kadar henüz bir cevap alamadığım için taşın müze deposunda duran bugünkü hâli yerine 1934'te nakil çalışmaları sırasında hazirede çekilmiş eski bir fotoğrafını kullanmak durumunda kaldım.

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

Resim 6 a-b | Maçka Mezarlığı'nın istinat duvarlarında dolgu malzemesi olarak kullanılmış eski mezar taşları arasında acaba arayıp da bulamadığımız, ama bu kabristana defnedildiğini bildiğimiz Basmacı Abdi ve Suyolcu Salih efendilerin taşları da var mı?

Fotoğraf: Encümen Arşivi

Resim 7 | Çırağan Sarayı'nın mahzen tonozlarının sakladığı bu mezarlar Beşiktaş Mevlevihânesi'nin şeyhlerine aittir. Saray harabesi, otele döndürülürken bu mezarlar ve taşları Galata Mevlevihânesi'ne nakledilmişti.

daki yol genişletme çalışmaları esnasında mezarlığın Spor ve Maçka caddeleri tarafından tıraşlandığı biliniyor. Ne var ki istimlak edilen kısımlardaki taşları mezarlığın iç kısmındaki boş yerlere dikmemiş olacaklar ki bu iki taş da tıpkı varlığından haberdar olduğumuz diğer önemli şahsiyetlerin mezar taşları gibi meydanda yok. Pekâlâ nerede olabilir bu taşlar? (**Resim 6a-b**) Acaba bu sayfada fotoğraflarını yayımladığımız, mezarlığın duvarına temel yapılmış şâhidelerden ikisi Abdi ve Salih efendilere ait olabilir mi?

Vaktiyle Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki rıhtım boyunca uzanan Çırağan Sarayı ve bahçelerinin yerinde yükselen meşhur Beşiktaş Mevlevihânesi'nin son izleri yakın geçmişe dek yanık sarayın temelleri altında bırakılmış geniş tonozlu hücrelerde sessiz sedasız duruyordu. Bunlar, bir zamanlar mevlevihânenin haziresinde ebedî uykularını uyuyan Mevlevî büyükleri, şeyhler, neyzenler, kudümzenler ve dervişânın mezarları idi. Saray harabesi otele dönüştürülmeye karar verildiğinde yetkililerin önüne çıkan ufak pürüzlerden biri de iki asırdır burada uyuyanlar olmuştu. (**Resim 7**) Hemen karar alındı, mezar taşları Galata Mevlevihânesi'nin hamuşânına nakledilecekti. Öyle de oldu, 13 Temmuz 1986 Pazar günü, inşaata başlanmadan kısa bir süre önce mezar taşları ve merhûmların bakiyeleri kamyonlarla Galata Mevlevihânesi'ne nakledildiler. Bugün hamuşânın sağ başında, duvara yaslı duran şâhidelerden bir kısmı işte Çırağan Sarayı'nın mahzenlerinden getirilmiş o mezar taşlarıdır.

Bütün bu yer değiştirmelerin ve kayıpların yanında, bir de henüz yerli yerinde duran ama gelip geçenlerin, hatta ilgili ve yetkililerin de farkında olmadıkları mezarlar var. Tekke musikisinin fevkalade önemli simalarından ve Fındıklı Tekkesi Şeyhi Yunus Hilmi Efendi'nin halifelerinden Şeyh Kısık Mustafa Efendi'nin kabri işte bunlardan biri. Eser mahfuzatıyla tanınmış Zâkirbaşı Mustafa Efendi, 1876'da[7] vefat ettiğinde, Silivrikapısı haricinde, Hacı Bayram çeşmesinin karşısındaki kabristana ve yol üstüne defnedilmiş. Ne mutlu ki efendinin mezarı bugün de yerli yerinde duruyor. Ancak yakın geçmişte Mezarlıklar Müdürlüğü, efendinin kabrinin üstünden yol geçirdi. (**Resim 8**) Önüne yapılan yeni mezardan dolayı kitâbesi de bugün okunmaz hâlde.[8] Yine hemen yanında bulunan, kimliğini tespit edemediğimiz diğer bir tekke mensubunun mezarı ile Mustafa Efendi'nin kabrinin meydana

Fotoğraf: Bufak Çetinaş

Resim 8 | Son devrin meşhur zâkirlerinden Şeyh Kısık Mustafa Efendi'nin Silivrikapı Kabristanı'ndaki mezarının üstünden bugün yol geçiyor. Önüne yapılmış yeni mezardan dolayı taşın kitâbesini okumak ise mümkün değil.

7. Tam vefat tarihi, 23 Receb 1293.

8. Bu yazıyı kaleme aldığım sırada, İstanbul Büyükşehir Belediyesine bir şikâyet dilekçesi yazarak mezarın etrafının açılması ve üzerine döşenmiş kaldırım taşlarının sökülmesi gerektiğini anlattım (31.01.2019). Belediyeden gelen cevapta mezarın düzenleme çalışmasının 2020 yılı içinde tamamlanacağı söylenmiştir.

Fotoğraf: Burak Çetintaş

Resim 9 | Müziğimizin dehalarından Sermüezzin İsmail Dede Efendi'nin Yenikapı Mevlevihânesi'ne ait Dedeler hamuşânında bulunan aile sofası. Bu sofada İsmail Dede'nin annesi ile vefatlarını dünya gözüyle gördüğü dört oğlunun kabri var.

çıkarılacağı günü her geçen an mahcubiyetimiz artarak ancak ümit ve heyecanla bekliyoruz.

Bu defa Kısık Mustafa Efendi'nin tam tabiri ile "ayak altında kalmış" kabrine sırtınızı verip karşınızda uzanan Balıklı-Silivrikapı Sokak'a girip ilerleyin. Mezarlıkların arasında kıvrıla kıvrıla uzanıp giden yol sizi yaklaşık 400 metre sonra karşınıza çıkan Fırın Sokak'ın başladığı köşeye geldiğinizde bu defa Türk müziğinin deha sahibi bestekârlarından İsmail Dede Efendi'nin perişan hâldeki aile sofasının karşısına çıkartacak. (**Resim 9**) İçindeki iki mezarda tam beş kişi var. Yol üstündekinin altında annesi Rukiye Hatun (**Resim 10**), hemen onun arkasındaki şâhidenin altında ise dört oğlu (**Resim 11**) medfûn. Sofanın bu sayfada yayımlanan fotoğraflarını bundan tam 20 sene evvel çekmişim. O zaman da terkedilmiş hâlde olsalar bile en azından zarar görmemişlerdi. İki uzun üstüvâne küfeki şâhidenin içine açılan yuvalara yerleştirilmiş ve iri mıhlarla tutturulmuş mermer kitâbeleri bir aklıevvel iki asır sonra sökmeye kalkmış ve taşları ne yazık ki patlatmış. Bu şâhidelerin İsmail Dede'nin gözbebeklerinin İstanbul'daki son hatıraları olduğunu bilen biri ise, yazıklar olsun, yok eğer taşların içinde kıymetli bir şeyler aramak için bu eşsiz hatıralara zarar verdiyse aklına şaşmak lazım. Her hâlükârda bu son izleri sahipsiz bırakmamak, etrafını çevirip muhafaza altına almak gerekiyor.[9]

Mezar yerini bildiğimiz hâlde herhangi bir işarete tesadüf edemediğimiz birkaç kişiden daha bahsedelim. Ama kaynaklara göre bu defa mezarların kaybolmasının sebebi tahribat, istimlak gibi insan eliyle yapılan müdahaleler değil, düpedüz insan ihmalkârlığı; yani vefattan sonra kabirlerin çevrilmemesi, bir taş yazdırılıp başuçlarına dikilememesidir. Bunlardan biri, döneminin en önemli musikişinasından Hacı Nafız Bey idi. Şabanîydi ve Üsküdar'daki Nalçacı Tekkesi'nin şeyhi, Kuşadalı İbrahim Efendi halifesi Bosnevî Tevfik Efendi'nin halifesi Mustafa Enverî Efendi'ye intisap etmişti. Şeyh Mustafa Efendi Seyyid Nizam Tekkesi'nin son şeyhi Gözügüzel Seyyid İbrahim Şuâeddin Efendi ile de ahbap oldukları için Hacı Nafız Bey bu tekkeye devam etmiş, ayrıca Hazret-i Hüdayî ve Hazret-i Nasuhî dergâhlarında da her hafta hazır bulunmuştur. Sadeddin Nüzhet'in "Binlerce dinî esere vâkıftı. Yüzden fazla durak bilirdi. Bilhassa durak okumakla iştihâr etmişti."[10] dediği Nafız Bey 1897'de vefat ederek Seyyid Nizam Tekkesi'nin karşısındaki kabristana defnedilmiş, ne var ki mezar taşı yazdırılmamıştı. Bu sebepten dolayı maalesef bugün mezar yeri kayıptır. Hacı Nafız Bey'in talebesinden, başta Seyyid Nizam Tekkesi olmak üzere pek çok tekkede zâkirlik yapmış olan Hafız Fehmi Efendi de mezarı kayıplardandır. 1934'te[11] vefat eden Fehmi Efendi'ye taş yaptırılmadığı bili-

9. Aile sofasında İsmail Dede Efendi'nin ailesine ait iki mezar taşı var. Bunlardan yol üstündeki annesine ait. Kitâbesi şöyledir: "Yenikapu Mevlevihânesi dedegânından / sermüezzin-i şehriyârî / İsmail Dede'nin vâlidesi / merhûme ve mağfûrun-lehâ Rukiye / Hâtun rûhiyçün el-fâtiha. / Sene, 1223" Sofanın diğer köşesindeki ikinci mezarda ise İsmail Efendi'nin dört oğlu koyun koyuna yatıyor. Taşın kitâbesi şöyle: "Yenikapu dedegânından sermüezzin-i / şehriyârî İsmail Dede'nin / evlâdı Mehmed Sâî ve Mehmed Ali / ve Mehmed Sâlih ve Mustafa rûhiyçün / ve cemi' mü'minîn ve mü'minât / rûhiyçün el-fâtiha." Mezarlar hakkında etraflı bilgiyi Rauf Yekta'dan okuyoruz: "Dede Efendi şeyhinin vefatından çok müteessir olmuş idi. Bu teessürü henüz zâil olmadan üç yaşında oğlu Sâlih de rahmet-i rahmana kavuşarak dergâh civarındaki dedegân ve muhibbâna mahsus kabristana defnolundu. Elyevm mevcud olan seng-i mezârının üzerinde 'Musâhib-i şehriyâri Hammâmîzâde İsmail Dede'nin oğlu merhûm ve mağfûr Mehmed Sâlih Dede'nin rûhiyçün...' ibâresi ve altında (1)220 tarihi muharrerdir. Pek ziyâde sevdiği Salih'ini ebediyyen kaybeden Dede'yi bu elîm ziyâ çok dilhûn etmiş idi. (...) Üç sene sonra bîçâre Dede'nin validesi Rukiye Hanım da vefat ederek hafidi Sâlih'in ön tarafına defnedilmiştir. Mezar taşında 'Yenikapu Mevlevihânesi dedegânından sermüezzinân-ı şehriyârî İsmail Dede'nin validesi merhûme ve mağfûrun-lehâ Rukiye Hâtun...' sözleri ve zîrinde 1223 tarihi mahkûktur. Artık felâketler birbirini takibe başlamış idi. 1225 senesinde Dede ikinci oğlu altı yaşında Mustafa'nın da nagehân-ı ufûlüyle müs'ab olmuş ve onu da sevgili Salih'inin yanına defnetmiştir." Rauf Yektâ, *Esâtiz-i Elhân*, üçüncü kitap (İstanbul: Evkaf-ı İslâmiye Matbaası, 1341), 131-132. Sahada, ayrı ayrı yazılmış taşlar göremedim. Rauf Yektâ, kitâbeleri eserine aklında kaldığı kadarıyla aktarmış olsa gerek.

10. Ergun, *a.g.e.*, c.II, 446.

11. Tam tarihi, 19 Şevval 1353. (Ergun, *a.g.e.*, c. II, 661)

Resim 10 | İsmail Dede'nin aile sofasında, annesi Rukiye Hatun'a ait mezar taşı.

Resim 11 | İsmail Dede'nin elleriyle toprağa emanet ettiği dört oğlunun; Mehmed Sâî, Mehmed Ali, Mehmed Sâlih ve Mustafa'nın koyun koyuna uyudukları kabre dikilmiş mezar taşı işte budur.

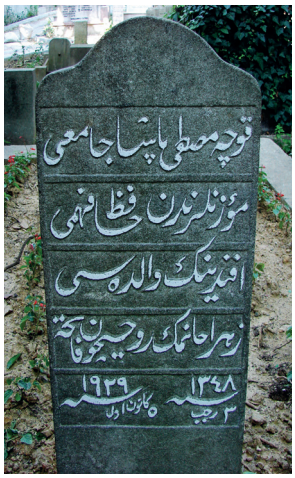

Resim 12 | Zengin repertuvarıyla meşhur zâkir Hafız Fehmi'nin mezarı Seyyid Nizam haziresinde ise de bugün kayıptır. Ancak merhumun ismi geçen yegâne taş, annesi Zehra Hanım'ın Merkezefendi'deki mezar taşıdır ve bugün de yerli yerindedir.

Resim 13 | Zâkir ve durakçı Hafız Hüseyin Tevfik Efendi'nin kabri, kaynaklara göre babası Şeyh Mehmed Muhlis Efendi'nin, fotoğrafta görülen kabrinin civarında imiş. Ne var ki mezarı yaptırılmadığı için bugün kaybolmuştur.

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

niyor. Ancak Fehmi Efendi'nin annesi Zehra Hanım'ın hem mezarı hem de taşı Merkezefendi Kabristanı'nda bugün de duruyor.[12] (**Resim 12**)

Bir diğer kabri kaybolmuş zat da Üsküdar'da Gizlice Evliya türbedarı Şeyh Mehmed Muhlis Efendi'nin oğlu ve son devrin mutasavvıf şahsiyetlerinden Eşref Ede Efendi'nin babası merhûm Durakçı Hafız Hüseyin Tevfik Efendi'dir. Kaynaklardan 1906'da vefat edip babası Muhlis Efendi'nin kabrinin yanına (**Resim 13**), yani Bandırmalı Hâşim Baba Tekkesi'nin karşısındaki mezarlığa defnedildiğini bilebildiğimiz Hüseyin Tevfik Efendi'nin kabri de vaktiyle yapılmadığı için bugün maalesef kayıptır.[13]

Bir de maalesef mezar yerini bildiğimiz hâlde geçtiğimiz 8-10 sene içinde taşı yahut yeri kaybolanlar var. Bunlara da bir örnek verelim: Sermüezzin Kadıköylü İsmail Hakkı Bey'in mezarı Yahyaefendi'de imiş. Ancak refikası Fatımatü'z-Zehrâ Dilistân Hanım'ın mezarı 10 sene evveline kadar Maçka'da II. Bayezid vakfından olan Şenlikdede Kabristanı'ndan geriye kalan ve bir kısmı otopark olarak kullanılan arsada duruyordu. Parmaklıklarla çevrili kabrindeki kitâbe devrin meşhur hattatlarından Yahyaefendi Dergâhı Zâkirbaşı Mehmed Nuri Efendi (Korman) tarafından yazılmıştı. Mezarın bütün inşa masrafının da ceyb-i hümâyûndan, yani devrin padişahı II. Abdülhamid'in şahsî kesesinden karşılanacağı devrin gazetelerinde haber olarak çıkmıştı. Bu itinayla yaptırılmış mezar, hafriyat esnasında meydana çıkan diğer pek çok mezar gibi, yakın geçmişte bu eski kabristan arsasının üzerine inşa edilen rezidansın kurbanı oldu. 2004'te ziyaret ettiğimde mezarlar yerli yerinde duruyordu. (**Resimler 14a-b**) 2018'in Kasım ayında gittiğimde ise bir araya toplanmış mezarlar içinde maalesef Dilistân Ha-

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

Resim 14 a-b | Sermüezzin Kadıköylü İsmail Hakkı Bey'in eşi Fatımatü'z-Zehrâ Dilistân Hanım'ın zâkir ve hattat Beşiktaşlı Nuri Efendi (Korman) elinden çıkmış bu enfes kitâbesi ne yazık ki birkaç sene evvel kayboldu.

12. 1929'da vefat eden Zehra Hanım'ın taşının kitâbesi eski harfle yazılmıştır, şöyledir: "Kocamustafapaşa Camii / müezzinlerinden Hafız Fehmi / Efendi'nin validesi / Zehra Hanım'ın rûhiyçün fâtiha. / Sene, 1348 fî 3 Receb ve Sene, 1929 fî 5 Kânunuevvel".

13. Bütün gayretimize rağmen o civarda mezar taşını bulmak da mümkün olmadı.

Fotoğraf: Burak Çetintaş

Resim 15 | Bolahenk Mehmed Nuri Bey'in Fatih Camii haziresindeki mezarı. Kırıldığı için düşen kitâbesi şebekenin içinde duruyor.

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

Resim 16 a-b | İmâm-ı evvellerin de giydikleri, ilmiyeye mahsus örfî kavuğun 19. yüzyıl başlarına ait iki örneği.

nım'ın mezar taşını bulamadım. Bina yönetimi ve güvenliği de tabii olarak haberdar değildi. Böylelikle –şayet bir müzeye kaldırılmadı ise– Dilistân Hanım'ın kabir taşı da kaybolmuştur.[14] Bir de yine Dilistân Hanım gibi, mezar yeri belli ve parmaklıkları ile birlikte henüz kitâbesi de duran ama o da kaybolma yahut kırılma tehlikesi ile yüz yüze olanlar var. Bunlardan biri herhâlde Bolahenk Nuri Bey'in Fatih Camii haziresindeki mezar taşıdır. İlk akla gelen her ne kadar caminin haziresinin bakımlı ve güvenlik altında, hatta birkaç yıl evvel restore edilmiş olması ise de maalesef Nuri Bey'in mezar taşı köşeleri kırıldığından parmaklıklara iliştirilmiş demir çerçevesinden ve vidalarından kurtularak yere düşmüş hâlde, çimlerin arasında duruyor. Yakın geçmişte taşlar elden geçirilirken bu kitâbe neden sadece kimyasallarla temizlendi (ve iyice okunmaz hâle getirildi), ama kırık köşeleri tamir edilerek yerine takılmadı bilemiyoruz. (**Resim 15**)

Resim 17 | Çapanoğlu Osman Paşa

Örnekleri artırmak mümkün. Ancak yazının sonundaki katalog kısmına değinecek olursak, bu yazıda ağırlıklı olarak tekke musikisinin temsilcileri meşâyih ve zâkirler yer buldu. Saray mensubu imam-ı evveller ve müezzinbaşılar da dönemlerinde seslerinin güzelliği sayesinde saraya girmiş olmaları, repertuvarlarının genişliği ve şöhretlerinden dolayı kataloğa girdi. Arkalarında zengin nota ve saz koleksiyonları bırakan Mızıka-i Hümâyûn kumandanlarından Ahmed Necip Paşa ile Halim Paşa'nın mezar taşlarına da katalogda yer verildi.

Bu yazıda yer bulan imâm-ı evveller, birkaç sene arayla vefat etmiş, hepsi de 19. yüzyılın ilk senelerinde yaşamış zatlardır. Bu dönemde kullanılan ilmiye sarığı yani örfî başlık, imâm-ı evvellerin mezar taşlarında da görülür. Bu sayfada iki örneğine yer veriyoruz. (**Resimler 16a-b**) Sonraki senelerde bu başlık da terkedilmiştir.

Yine bu yazıda mezarından bahsettiğimiz Mızıka-i Hümâyûn kumandanı Çapanoğlu Osman Paşa'nın 1860'larda çekilmiş, âhir ömrüne ait bir fotoğrafı da bu sayfada yer buldu.[15] (**Resim 17**)

14. İsmail Hakkı Bey'in eşi Fatımatü'z-Zehrâ Dilistân Hanım'ın mezar taşının kitâbesi şöyledir: "Lâilâheillallâh Muhammedunresûlullâh / İmâm-ı hazret-i şehriyârî el-Hâc İsmail Efendi'nin halilesi / merhûme ve mağfûrun-lehâ Fatımatü'z-Zehrâ Dilistân Hanım'ın rûhiyçün fâtiha. / Sene, 1322. Ketebe Nuri"

15. Daha evvel bir kaynakta (Mahmut R. Gazimihal, *Türk Askeri Muzikaları Tarihi* [İstanbul: Maarif Basımevi, 1955], 89) basılmış olan bu fotoğraf, torunu Olcay Akkent Hanımefendi'nin müsaadesi ile arşivinden kullanılmıştır.

Resim 18 | Şikârîzâde Hacı Ahmed Efendi'nin kabrinin 1930'lardaki vaziyeti. Bugünkü hâli katalogda 14 numaradadır.

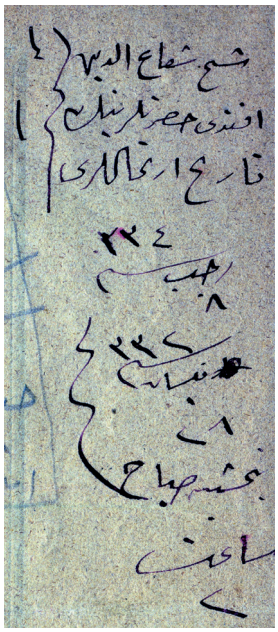

Resim 19 | Katalogda 34 numarada bulunan Şeyh Şuâeddin Efendi'nin kaybolan sanduka levhasının yazısı böyleydi.

Yazının üçüncü kısmını sonlandırırken yine hesaba başvurarak serinin ilk ve ikinci yazılarında neşredilen 68 şâhide fotoğrafının ardından, bu üçüncü bölümde yine müzik tarihimizle bağı bulunan 37 musikişinasın mezar taşının takdim edildiğini ve böylelikle üç yazıda yayımlanan taşların yekûnunun 105 olduğunu belirtelim.

Katalog

1. Zâkirzâde Abdullah Efendi
Hüve'd-Dâim / Âlem-i ukbâya Zâkirzâde çün kıldı sefer / Yani Abdullah Efendi vâkıf-ı sırr-ı kader / Âlem-i gaybdan denildi rıhletine tarihi / Kıl cinân-ı kudsini yâ Rabbenâ âna makarr / Sene, 1068[16]

2. Bestekâr Yusuf Dede
Eş-Şeyh Yusuf / Dede el-Mevlevî rûhu / içün el-fâtiha. / Sene, 1080[17]

3. Zâkir Osman Dede
Terk-i tecrîd üzre bir meczub-ı pâk abdal-ı Hakk / Ki tomaklı Derviş Osman zâkir-i Hû ehl-i hâl / Gelmesem olmaz idi tevhide remzin eyleyüb / Dâire-i abdal olduğunu ider keşf-i mukal / Bezm-i fânîden ayak çekdi velîbend olmadı / Gördü bir dâm-ı belâdur suret-i nakş-ı hayâl / Bir tomak oynadı ahir kıldı ahbâbı vedâ / Gûş idince ırcı'i emrin komadı kıyl u kal / Görmemiş kimdir aceb bu dehr-i dûnun âkıbet / Hîle vü tezvirini eylerse de arz-ı cemâl / Mihrümâhından yeter gayret eğer ârif isen / Kim tulûunda gurûb eyler kemâlinde zevâl / Hazret-i Hacı Hasan Ağayı zât-ı muhterem / Merkadin mağmûr idüb divâneyi kıldı suâl / Tûl-i ömrile muammer eyleye sadrında hem / İki âlemde Hudâ göstermesün zerre melâl / Çıkdı üçler Şeyhiyâ tarih budur diyerek / Yuf deyû Osman Dede açdı bekaya perr ü bâl.[18]

4. İmâmü's-sultânî Hacı Mehmed Efendi
Hüve'l-Hayyû'l-Kadîm / Merhûm ve mağfûrun-leh / sâbıkan im'amü's-sultânî / el-Hâc Mehmed Efendi / rûhuna rızâen-lillâh-i / tealâ el-fâtiha. / Sene, 1149[19]

5. İmâm-ı Evvel Abdurrahman Bâhir Efendi
Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî / Sâbıkan imâm-ı evvel-i hazret-i şehriyârî / olub sadr-ı Rûm iken / serây-ı bekaya irtihâl iden / merhûm ve mağfûr Arabzâde / Abdurrahman Efendi / [rûhiyçün] el-fâtiha. / Sene, 1159 fî 6 Receb[20]

16. Miladî 1657 tarihinde vefat etmiştir. Karacaahmet Kabristanı'ndadır. Etrafında çocukları ve iki torunu ile yine efendiye müntesip kimselere ait 15 kadar eski mezar daha vardır. Ne var ki bu mezarlar bugün içler acısı ve perişan bir vaziyettedir. Bazıları yerinden sökülmüş, diğerleri ise civarda yapılan yeni mezarlardan çıkan moloz ve toprak yığınlarının altında kaybolmuş hâldedir.

17. Miladî 1669 tarihinde vefat etmiştir. Galata Mevlevihânesi hamuşânındadır.

18. Topkapı'da Pazartekke'de eski tramvay caddesinin üzerindeki Kürkçübaşı Şemseddin Ağa Camii'nin arkasındaki Pazartekkesi'nin harap hâldeki haziresinde, parmaklıkla çevrili türbe-i mahsusundadır. Altında tarih yoktur ancak ebcedle düşen vefat tarihi hesaba göre 1729/30'u gösteriyor. Kitâbesinden zâkir Osman Efendi'nin bir devrin moda oyunu "tomak"ta mâhir olduğu anlaşılıyor. Şâhide hayli yıprandığı için yazı yer yer bozulmuş, ufalanmış ve bazı harfler dökülmüştür.

19. Miladî 1736/37'de vefat etti. Süleymaniye Camii hatibi iken III. Ahmed tarafından 1703'te padişah imâmetine getirildi, 1710'daki azline dek vazifede kaldı. Sesinin güzelliği ile meşhurmuş. Kabri, I. Ahmed türbesinin bahçesine bakan sebil penceresinin ardındadır.

20. Miladî 25 Temmuz 1746 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Bayezid Çarşıkapı'da, Arabzâdelerin hep birlikte medfûn oldukları Koca Sinan Paşa türbesinin haziresindedir. Taşı bugün perişan hâlde ve harfleri her geçen gün ufalanarak dökülüyor. İlmiyeye mahsus örfî kavuğu ise restorasyonda ters takılmış, öylece bırakılmıştır. Öztuna, ansiklopedisinde kitâbedeki tarihin hilafına, 26 Temmuz'da vefat ettiğini kaydediyor. *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. I (1969): 3.

6. Başmüezzin Ahmed Efendi
Müezzin-i şehriyârî / es-seyyid el-hâc Ahmed Efendi / câbiyye-i vakf-ı sagîr Ayasofya / rûhuna fâtiha. / Sene, 1218 fî 8 (Şevvâ)L[21]

7. İmâm-ı Sânî Mehmed Nurullah Efendi
Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî / Bâ-pâye-i İslâmbôl imâm-ı esbâk-ı / sânî-i hazret-i şehriyârî / merhûm ve mağfûr el-muhtâc / ilâ rahmete rabbihi'l-gafûr / el-hâc es-seyyid Mehmed Nurullâh Efendi / hazretlerinin rûhiyçün el-fâtiha. / Sene, 1227 fî 16 CA(Cemaziyelâhire)[22]

8. İmâm-ı Evvel Derviş Mehmed Efendi
Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî / Sabıkâ imâm-ı evvel-i hazret-i / şehriyârî ve sudûr-ı Rûm- / ili merhûm ve mağfûr / Derviş Mehmed Efendi / rûhiyçün el-fâtiha. / Sene, 1231 fî 3 CA(Cemaziyelevvel)[23]

9. İmâm-ı Evvel Hacı Ahmed Kâmilî Efendi
Hüve'l-Bâkî / Reisü'l-ulemâ sabıkâ Rûm- / ili kazaskeri ve imâm-ı / evvel-i hazret-i şehriyârî-i sâbık / merhûm ve mağfûr el-muhtâc / ilâ rahmete rabbihi'l-gafûr / el-Hâc Hafız Ahmed Kâmilî / Efendi rûhiyçün / rızâen-lillâh el-fâtiha. / Sene, 1236 fî 3 CA(Cemaziyelevvel)[24]

10. İmâm-ı Evvel Mehmed Emin Rauf Efendi
Hüve'l-Bâkî / Merhûm ve mağfûr / ilâ rahmete rabbihi'l-gafûr / imâm-ı evvel-i hazret-i / şehriyârî es-seyyid / Mehmed Emin Rauf Efendi / rûh-ı şerîflerine rızâen-lillâh / el-fâtiha. / Sene, 1236[25]

11. İmâm-ı Sânî Hacı Osman Efendi
Efendi Hüve'l-Bâkî / Sabıkâ imâm-ı sânî-i / hazret-i şehriyârî / merhûm ve mağfûrun-leh / es-Seyyid el-Hâc Osman / Efendi rûhiyçün / el-fâtiha. / Sene, 1238[26]

12. Bestekâr İsmail Efendi
Yâ Hû / Gitdi hayfâ dünyeden bir dâniş-i ehl-i kemâl / Nâmı kaldı oldu cism-i pâki iklim-i adim / Aşina bir nebze her fenden Hudâ kılmış nasîb / Lîk ilm-i musıkînin sırr-ı künhünde alîm / Misli nâyâb idi el-hak nezd-i kuzzât-ı kirâm / Zât-ı vâlâ-kadri beste-i rütbesinde muhterîm / Mansıb-ı dünyâyı terk etdi bekâm olmuş iken / Câh-ı firdevsiyle ikrâm eylesün Hayyü kadîm / Fevti tarihi ikinci mısrâım Sâlih temâm / Hayr ile yâd eylesün her okuyan tab'ı selîm / Hûr u gılmâna ayakdaş eyleyüb perverdigâr / Kıldı İsmail Efendi menzilin kasr-ı naim. / Sene, 1238 fî 7 Şaban[27]

13. İmâm-ı Evvel Mehmed Ârif Efendi
Hüve'l-Bâkî / Bâ-pâye-i sadâret-i / Anadolu-yı sâbıka / imâm-ı evvel-i hazret-i / cihândârî Kıbrısî- / zâde merhûm ve mağfûrun-leh / Mehmed Ârif Efendi'nin / rûhiyçün el-fâtiha. / Sene, 1243 fî leyletü'l-Kadr[28]

14. Şikârizâde Ahmed Efendi
Rahmetullâh-i tealâ / Kudemâ-yı sofiyyeden / bu hankâhda zâkirbaşı / ve Hacı Evhadüddîn / Tekyesi şeyhi merhûm el-muhtâc / ilâ rahmete rabbihi'l-gafûr Şikârî- / zâde el-Hâc Ahmed Efendi / rûhiyçün lillâhi'l-fâtiha. / Sene, 1247 fî 16 Muharrem[29] *Harrerehû Zihnî*[30]

---

21. Miladî 21 Ocak 1804 tarihinde vefat ederek Üsküdar'da Karacaahmet Kabristanı'nın Duvardibi mevkiine, âtıl hâldeki su terazisine 20 adım mesafede defnedilmiştir. Kabri perişan hâlde ve yeni mezarların istilası altındadır.

22. Miladî 27 Haziran 1812 tarihinde vefat etmiştir. Kabri, Bayezid Çarşıkapı'da Koca Sinan Paşa türbesinin haziresinde, türbenin kapısının solundadır.

23. Miladî 1 Nisan 1816 tarihinde vefat etmiştir. Beşiktaş'ta Yahyaefendi Dergâhı kabristanındadır.

24. Miladî 6 Şubat 1821 tarihinde vefat etmiştir. Karacaahmet Kabristanı'ndadır.

25. Miladî 1821 tarihinde vefat etmiştir. Karacaahmet Kabristanı'nda Miskinler mevkiindedir.

26. Miladî 1823 tarihinde vefat etmiştir. Kadıköy Yıldızbakkal'da Ayrılıkçeşmesi Mezarlığı'ndadır.

27. Miladî 19 Nisan 1823 tarihinde vefat etmiştir. Şehremini'nde, Ahmed Vefik Paşa Caddesi üzerindeki Macuncu Kasım Efendi Camii haziresinde idi. 1918'de, Sarıgüzel yangınında cami harap olup yok olduktan sonra haziredeki kıymetli mezar taşları 19 Mart 1934'te Eski Eser Encümeni'nin tespit ve çalışmaları sonrasında yerinden kaldırılarak Türk-İslâm Eserleri Müzesi'nin deposuna nakledilmişti. Seneler sonra, 1990'ların sonunda hâlâ arsası duran mescit ihya edilmiş, bu arada hazireden nakledilmeye değer görülmeyen diğer sıra taşlar toprak ve molozun altından bulunup meydana çıkartılmıştı. Bu taşlar, cami inşaatı bittikten sonra, hazire yeri kalmadığı için minarenin dibine sırayla dikildi. Ancak İsmail Efendi'nin taşı ile yine müzeye kaldırılmaya değer görülen diğer bazı kitâbe ve mezar taşları bugün de müzenin deposunda duruyor. İsmail Efendi'nin taşının müze/depo envanter numarası 036'dır.

28. Miladî 12 Nisan 1828 tarihinde vefat etmiştir. Karacaahmet Kabristanı'nda bugün maalesef perişan hâlde bulunan Kıbrısîler sofasındadır.

29. Miladî 27 Haziran 1831 tarihinde vefat etmiştir. Kocamustafapaşa Sümbül Efendi Dergâhı haziresinde, caminin bitişiğindeki türbenin yanındadır. Önüne eğreti bir güvenlik kulübesi konduğu, ayrıca hazire yeni ve yüksek parmaklıklarla çevrildiğinden resmini muntazam çekmek mümkün olamadı. Şikârizâde 50 seneye yakın Sümbülefendi Hankâhı'nın zâkirbaşılığı vazifesini deruhte etmiş, 90 yaşına yakın olduğu sırada vefat etmiştir.

30. Bu ketebeli (yani imzalı) bir diğer mezar taşı ise, Merkezefendi Kabristanı'nda hicrî 1248 tarihli, eski sekbanbaşı olup sonradan saray kapıcıbaşılığına getirilmiş olan Çivizâdeli Osman Ağa'nın mahmudî fesli abidevî mezar taşıdır.

15. Naatçı Zâkir Mustafa Efendi
Yâ Hû / Hazret-i sultan Sadeddîn Cibâvî bendesi / Paşalı Hafız demekle zâkirî medhe sezâ / Zikr ü fikri rûz u şeb na't-ı şerîf idi hemân / Dost diyüb meydân-ı ehlullâhda eylerdi nidâ / Irci' emrin sadâsın duydu eyvallâh dedi / Cân atub dergâh-ı Hakk'a oldu teslim-ı rızâ / Geldi bir şeyh Hâdiyâ cevherle tarihin dedi / Hakk yolunda Hû diyüb göçdü bu Hafız Mustafa / Sene, 1258[31]

16. Sermüezzin Mehmed Tâhir Efendi
Müezzin-i hazret-i / şehriyârî merhûm / ve mağfûr el-muhtâc / ilâ rahmete rabbihi'l-gafûr / Mehmed Tâhir Efendi / rûhiyçün el-fâtiha. / Sene, 1265 fî 18 R(ebiyülâhir)[32]

17. İmâm-ı Evvel Hafız Mehmed Şükrü Efendi
Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî / *Kefâ hâlikınâ abdihi erraci' ileyhi* / *El-muftekira ila el-afv ve'r-rahmeti min-ledeyhi*[33] / Sadr-ı Anadolu pâyelûlerinden / sâbıkâ im'am-ı evvel-i hazret-i şehriyârî / es-Seyyid el-Hâc Hafız Mehmed Şükrü / Efendi'nin rûh-ı şerîfine / rızâen-lillâh el-fâtiha. / Sene, 1281 fî 27 (Ramaza)N[34]

18. İmâm-ı Sânî Abdullah Şevki Efendi
Allah Hû / Lâilâheillallah Muhammed Resûlullâh / Sudûr-ı izâmdan esbâk / imâm-ı Sânî-i cenâb-ı hazret-i / cihânbânî es-Seyyid Hafız / Abdullah Şevki Efendi'nin / rûhu içün ve kâffe-i ehl-i imân / ervâhı içün fâtiha. / Sene, 1285 fî 4 (Ramaza)N[35]

19. Sersâzende-i Şehriyârî Hâşim Bey
Hû / (...)[36] / Tarikat-ı âliye-i nâzenin / fukarasından hâce-i mûsiki / sersazendegân-ı hassadan / merhûm ve mağfûr el-hâc / Hâşim Bey rûhiyçün / lillâhi teale'l-fâtiha. / Sene, 1285[37]

20. Mızıka-i Hümâyûn Kumandanı Osman Paşa
Hüve'l-Bâkî / Hayf kim Osman Paşâ-yı mekârim meşrebin / Bende-i Molla-i Rûm etmiş idi zâtın Hudâ / Enderûn içre bulub neşvünümâ-yı iktidâr / Sınıf-ı mûsikâre nakl etdi olub mîrliva / Irci' emrin tekâüdlük deminde gûş idüb / Eyledi Mevlâ yolunda Hakk diyüb cânın fedâ / Âteş-i hasretle ağlatdı bütün ensâbını / Rûhunu kevserle güldürsün Cenâb-ı Kibriyâ / Katre-i rahmetle yaz târih-i sâl-i fevtini / Oldı rıhlet eyleyüb me'vâ-meâb Osman Paşa. / Sene, 1287 fî 15 Rebiyülâhir yevm-i Pazar[38]

21. Nasûhîzâde Şeyh Mes'ud Efendi
Yâ Hû / Hazret-i Nasûhî sülâlesinden / Safvetî Efendi Dergâhı şeyhi / merhûm Abdürrahim Şükrî Efendi'nin / mahdûmu es-Seyid eş-Şeyh Mes'ud / Efendi'nin rûhiyçün el-fâtiha. / Sene, 1295 fî 22 Zilhicce[39]

22. Yesârîzâde Ahmed Necib Paşa
Hüve'l-Bâkî / Mâbeyn-i hümâyûn ve hademe-i / hassa-i şâhâne ve muzıka-i / ferikân-ı kirâmından iken / irtihâl-i dâr-ı bekâ eyliyân / Yesârîzâde Ahmed Necîb / Paşa'nın rûhiyçün fâtiha. / Sene, 1300 fî 23 Cemaziyelâhir[40]

23. Zâkirbaşı Mehmed Nureddin Efendi
Hüve'l-Hayy' / Bu hankâh-ı âlînin seccâdenişînlerinden / âzimü'd-dâr-ı cinân olan es-Seyyid

31. Miladî 1842 tarihinde vefat etmiştir. Eyüpsultan Nişancası'nda, Mustafa Selâmi Efendi Tekkesi'nin haziresindedir.

32. Miladî 13 Mart 1849 tarihinde vefat etmiştir. Vaktiyle Kadıköy Söğütlüçeşme'de, Kuşdili çayırı civarındaki Mahmud Baba mezarlığında iken diğer kaldırılan mezar taşları ile beraber getirilip Karacaahmet Kabristanı'nın dördüncü adasında bulunan nakil taşlar kısmına dikilmiştir.

33. Elinden gelecek affa ve rahmete muhtaç ve (yüzünü) kendisine dönen kuluna Yaradan yeter.

34. Miladî 23 Şubat 1865 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Beşiktaş'ta Yahyaefendi Dergâhı kabristanındadır. Ayakucunda oğulları ile torunlarının medfûn olduğu bir de hususi aile sofası vardır.

35. Miladî 19 Aralık 1868 tarihinde Üsküdar'daki konağında vefat etmiş ve Hüdâî Dergâhı'nın haziresine defnedilmiştir. Maalesef fotoğraf çekimine müsaade edilmediği için hazire parmaklıklarının dışından ancak bu kadar çekilebildi.

36. Taşın bu köşesi kırıldığı için okunamıyor. Ancak tarik-i nâzenin usulüne göre "dost" olması lazım gelir.

37. Miladî 1868 tarihinde vefat etmiştir. *Mecmua-i Hâşim* mürettibi meşhur musikişinas Hâşim Bey'in kabri bugün ne yazık ki yok. Karacaahmet Kabristanı'na defnedilen Hâşim Bey'in mezarı çevre yolu inşaatı esnasında iş makinaları ile tahrip edilmiş, kalan parçalar Şair Nedim'e atfedilen Tunusbağı'ndaki mezarın yanına nakledilecekken ikinci bir hafriyat çalışması ile bunlar da kaybolmuştur. Yazıda yayımlanan fotoğraf, Turing tarafından basılan ve Karacaahmet Kabristanı merkezinde Üsküdar'da medfûn önemli zatlardan bahseden *Merakid-i Mutebere-i Üsküdar* isimli risalede Bedii N. Şehsuvaroğlu tarafından kullanılmıştır. Kim tarafından tespit edildiğini ve fotoğrafın aslının nerede bulunduğunu tespit edemedim.

38. Miladî 15 Temmuz 1870 tarihinde vefat etmiştir. Karacaahmet Kabristanı'nda Şehidlik mevkiindedir.

39. Miladî 17 Aralık 1878 tarihinde vefat etmiştir. Üsküdar Doğancılar'da Nasûhî Dergâhı haziresinde, türbenin ayakucu pencerelerinin hizasındadır.

40. Miladî 1 Mayıs 1883 tarihinde vefat etmiştir. Çemberlitaş'ta Sultan II. Mahmud türbesi haziresinde, türbe hizasındadır.

eş-Şeyh Mehmed / Râzi Efendi hazretlerinin hulefâlarından olub / zâkirbaşı iken irtihâl-i dâr-ı beka iden / merhûm ve mağfûr es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed / Nureddin Efendi'nin rûhiyçün el-fâtiha. / Sene, 1301 fî 2 Rebiyülevvel[41] *Hafız Ahmed*

24. Mızıka Mülâzımı Hüseyin Safvet Efendi
Âh mine'l-mevt / Yâ ilâhî rûz-i mahşerde bana gûnagûn ecreyle / Ne dertlerle helâk oldum şehidlerle haşreyle / Sana kurbân idüb cânım eyledüm türâb mesken / Rahmansın âb-ı rahmetinle külli isyânım affeyle / Muzika-i hümâyûn-ı cenâb-ı mülûkâne / mülâzımlığından mütekaid Hüseyin Safvet / Efendi'nin rûhiyçün lillâhi'l-fâtiha. / Sene, 1307 fî 14 Şaban ve Sene, 1306 fî 24 Mart[42]

25. Şevki Bey
Âh mine'l-mevt / Musikî fenninde kesb-i imtiyâz / Eylemişdi Şevki-i âhenk-tırâz / Rahatü'l-ervâh idi her nâğmesi / Sûzidilden gösterirken perde sâz / Tâze bir verd-i sabâperver iken / Kıldı pejmürde hazân-ı tîre-bâz / Târ-ı tanbur-ı hayatı gam alub / Eyledi mızrab-ı kalbi ihtizâz / Müstaiddi kâr-ı nakşa tab'ı kim / Merhal-i Nakkaş'a oldu sâye-sâz / Bir nefesde mürg-i rûhu bâl açub / Cennete kondu misâl-i şâhbâz / Çıkdı bir târih pesendîde Hafîd / Hâke düşdü bî-emel o verd-i nâz. / Sene, 1307[43]

26. Halim Paşa
Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî / Mısır vâlisi esbak / Mehmed Ali Paşazâde / merhûm ve mağfûr cennetmekân / firdevs aşiyân devletlû / Halim Paşa hazretlerinin / rûh-i şerifleriyçün / lillâhi teâle'l-fâtiha. / Sene, 1312 Zilhicce ve Sene, 1894 Haziran[44]

27. Şeyh Süleyman Halim Efendi
Yâ Hû / Merhûm ve mağfûr ilâ / rahmete rabbihi'l-gafûr / tarikat-ı aliyye-i Rufaiyye / meşâyihinden eş-Şeyh / Süleyman Halîm Efendi'nin / rûhiyçün el-fâtiha. / Sene, 1314[45]

28. Hafız Hüseyin Hâmid Efendi
Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî / Sultan Ahmed Hân aleyhirrahmeten / ve'l-gufrân hazretlerinin câmi-i şerîfi / imâm-ı evveli şeyhü'l-kurrâ hattat / Hafız Hüseyin Hâmid Efendi'nin / rûhiyçün rızâen-lillâh fâtiha. / Sene, 1318 fî 26 Ramazanü'l-mübârek[46] *Ketebe Hüseyin*

29. Sermüezzin Püskülcü Osman Efendi
Hüve'l-Hayyellezî Lâyemût / Müntesibîn-i tarikat-i aliyye-i / Mevleviyyeden Sultan / Bayezid Cami-i şerifi / sermüezzini püskülcü / dimekle ârif el-Hâc / Osman Efendi'nin ve kâffe-i / ehl-i

41. Miladî 1 Ocak 1884 tarihinde vefat etmiştir. Kocamustafapaşa Sümbül Efendi Dergâhı haziresinde, caminin bitişiğindeki türbenin yanındadır.

42. Miladî 5 Nisan 1890 tarihinde vefat etmiştir. Karacaahmet Kabristanı'nda Gündoğumu Caddesi üzerinde ve Osman Şems Efendi hazretlerinin türbesinin yol aşırı hizasındadır. Mezarı tahrip olmuş, şâhidesi ise kırılıp bir kenara atılmıştır.

43. Miladî 19 Temmuz 1890 tarihinde vefat etmiştir. Kuzguncuk'ta Baba Nakkaş Kabristanı'nda medfûndur. Mezar taşını yakın ahbabı Mehmed Hafid Bey yaptırmıştır. Hafid Bey, mezarı yaptırabilmek için tertip ettiğini Şevki Bey bestelerinden mürettep güfte mecmuasının başındaki ön sözde "...merhal-i Nakkaş'a defn ve tevdi-i rahmet-i rahmân edildiği gibi âlem-i sivâda terk etmiş olduğu hâl ü kârı bitmiş ve yaşı yetmiş bir peder-i derbederi ile mâder-i bilâperveri ve bir nefer de bîçâre dâder-i cân-berâberinin bugün akvât-ı yevmiyyelerini tedârikde derkâr olan aciz ve iftikârlarından nâşî bâde ez mesârif-i tab'aya esmân hasıla-i safiyyesinden ânların tehvin-i zarûret-i hazıralarına bir iâne-i muvakkata olmak ve merhûmun kabri tanzîm ettirilmek ve mes'ubât-ı gıyabiyyesine sarf edilmek üzere mecmua-i mezkûre..." (s. 7-8) cümleleriyle anlatır. Kitabın sonunda mezar taşına yazılmak üzere kaleme aldığı "Teessürnâme" başlıklı kitâbe metni de yer alır. Mevcut kitâbe kitaptaki şiirin yarısı kadardır. Şiirin tamamı şöyledir: "Musikî fenninde kesb-i imtiyâz / Eylemişdi Şevki-i âhenk-tırâz / Rahatü'l-ervâh idi her nâğmesi / Sûzidilden gösterirken perde sâz / Âşıkânı sûznâk eyler idi / Olmuş uşşâk âleminde serfirâz / Neveserdi mâye-i âgâzesi / Etmedi kâr-ı kadimden ihtirâz / Müstear olmazdı dilde neş'esi / Zemzeme-sâz-ı nühüft olsa biraz / Râh-ı rastda perde bîrûn olmadı / Evcâra-yı makâmât-ı hicâz / Şâhnâz evc-i rif'atti müdâm / Yek ferahnâk nevâ-yı dilnüvâz / Hep usûlünde bulurdu nağmesin / Bestehânân Sıfahan u Şiraz / Nağme-i tarz-ı nevîn bestesi / Nâz ile şehnâza eylerdi niyâz / Musikar içre makamı da büzürg / Bestekârân serveri dense mücâz / Bezm-i rindân terk ile şevkitarâb / Hasretiyle eylesün sûz ü güdâz / Nağmesin bestenigâr-ı şivebâz / Gerçi şevkefzâ iken her hâleti / Kâh ırakdan da olurdu neşvesâz / Tâze bir verd-i sabâ-perver iken / Kıldı pejmürde hazân-ı tîre-bâz / Târ-ı tanbur-ı hayatı gam alub / Eyledi mızrab-ı kalbi ihtizâz / Müstaiddi kâr-ı nakşa tab'ı kim / Merhal-i Nakkaş'a oldı sâye-sâz / Bir nefesde mürg-i rûhu bâl açub / Cennete kondu misâl-i şâhbâz / Çıkdı bir târih pesendîde Hafîd / Hâke düşdü bî-emel o verd-i nâz." Bkz. Şevki Bey, *Yâdigâr-ı Şevk yahûd Mahsûl-i Tabiât* (İstanbul: Artin Asaduryan Matbaası, 1308), 331-332. *Hoş Sadâ*'nın Avni Aktuç tarafından tamamlanan ikinci kısmındaki "Şevki" maddesinde ise mezar kitâbesinin sadece üç beyti yazılmıştır. Bkz. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Sadâ* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1958), 277.

44. Miladî Haziran 1894 tarihinde vefat etmiştir. Çemberlitaş'ta Sultan II. Mahmud türbesi haziresinde, türbe hizasındadır.

45. Miladî 1896 tarihinde vefat etmiştir. Kadıköy Kozyatağı'nda, kendi vakfeylediği tekkenin haziresindedir. Taşının yüzü tamiratta tevhidhâne penceresinden camiye doğru çevrilmiştir. Dr. Suphi Ezgi'nin tanbur hocası bu zattır.

46. Miladî 17 Ocak 1901 tarihinde vefat etmiştir. Karacaahmet Kabristanı'nda Harmanlık ile Şehidlik arasındadır. Sesinin güzelliği ve kuvveti ile meşhurmuş. Mezar taşının kitâbesini de bizzat merhûmun kendisi yazmıştır.

imânın rûh-ı / şerîfi içün el-fâtiha. / Sene, 1321 fî 15 Zilkâde yevm-i Salı[47]

30. Hoca Mehmed Tevfik Efendi
Tophâne-i Âmire kışla câmi-i şerîfi imam ve hatîbi / Merhûm ve mağfûr Hoca Mehmed Tevfik Efendi'nin makberidir / Rûhiyçün fâtiha. Sene 1324 fî 16 Cemâziyelâhir ve sene 1322 fî 25 Temmuz yevm-i Salı[48]

31. Zâkirbaşı Azmî Dede Efendi
Bu makam-ı âlî şeyhi es-Seyyid el-Hâc / Kutbeddîn Efendi'nin süd / birâderi ikrâ' huffâzından mâ / leyl ü nehâr tilâvet-i Kur'an ile cism-i / kesîfini nûr iden zümre-i hamle-i / kurrâdan hatib vekili ve imâm-ı / sânî es-Seyyid el-Hâc Hafız / Azmî Dede Efendi'nin mesken-i / me'vâsıdır. Fâtiha. / Sene, 1325 fî 2 Rebiyülevvel[49]

32. Mızıkacı Şeyh Kâmil Efendi
Hüve'l-Bâkî / Tarik-i Bedeviyyeden muzıka-i / hümâyûn kolağalığından / mütekâid İstavroz Tekyesi / icâzelülerinden Şeyh Kâmil / Efendi'nin rûhuna fâtiha. / Sene, 1326 Kânunusânî[50]

33. Bolahenk Mehmed Nuri Bey
Çâre ne hükm-i kader oldu Hudâ-yı ekber / Nûr-ı vechinle müşerref ide rûz-ı mahşer / Sıdk ile bende idi Hazret-i Mevlanâ'ya / Dest-gîr ola ilâhî o muallâ pâye / Şems-veş rû'yin idüb rûz-i cezâda tâbân / Hakk ânı Hazret-i Hünkâr'a ide himâye. / Tophâne-i Âmire mümeyyizlerinden üstâd-ı yegâne-i musikî / Seyyid Mehmed Nuri Bey'in karargâh-ı mânevîsidir. Sene, 1328[51]

34. Şeyh Tanburî İbrahim Şuâeddin Efendi
Şeyh İbrahim Şuâeddin Efendi hazretlerinin tarih-i irtihalleridir. 8 Recep 1334 ve 28 Nisan 1332 Perşembe, sabah saat iki.[52]

35. Zâkirbaşı Şeyh Ali Nuri Efendi
Lâilâheillallâh / Tarikat-ı aliyye-i kâdiriyye-i / eşrefiyyeden Hekimoğlu Ali / Paşa hankâh-ı şerifi / hulefâlarından ve sulehâ-yı ümmetden / Topkapulu Münîb Efendi- / zâde merhûm ve mağfûr eş-şeyh / Ali Nuri Efendi'nin ve kâffe-i / ehl-i imânın rûhı içün fâtiha. / Sene, 1335 fî 8 Şaban[53]

36. Mızıka Kumandanı Ferik Neş'et Paşa
Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî / Hademe-i Hâssa ve Mızıka-i Hümâyûn kumandanlığından / mütekâid Ferik Neş'et Paşa'nın rûhuna el-fâtiha. / Sene, 1337[54]

37. Bestekâr Şair İhsan Râif Hanım
Allah Bâkî / Yâ Rab / Binbir ismin anar gönlüm / Seni bilmez yanar gönlüm / Varlığına kanar gönlüm / Çık gönlümden görün bana![55]

47. Miladî 2 Şubat 1904 tarihinde vefat etmiştir. Merkezefendi Kabristanı'nda, hâlâ devam eden ailesinin sofasındadır. Bestesini bilmiyoruz ancak babaannemin babası, Şehremini İnadiye Tekkesi şeyhi Akif Efendi ile hıfza çalışan Hafız İbrahim Rıfat Bey'in (Vidin, 1869 - Şehremini, 1947) hocalarındanmış.

48. Miladi 7 Ağustos 1906'da vefat etmiş, Nakkaşbaba Kabristanı'na defnedilmiştir.

49. Miladî 15 Nisan 1907 tarihinde vefat etmiştir. Kocamustafapaşa Sümbül Efendi Dergâhı haziresinde, caminin bitişiğindeki hazirede, hattat Hafız Osman Efendi'nin kabrinin başucu tarafındadır.

50. Miladî Ocak 1911 tarihinde vefat etmiştir. Kuzguncuk'un ilerisinde Baba Nakkaş Kabristanı'ndadır. Maalesef yerine yeni mezar yapıldığı için şeyh efendi ile refikası Fevziye Hanım ve oğlu Ahmed Rifat Efendi'nin eski taşları bir duvarın üstüne ve yarılarına kadar betona gömülü hâlde dikilidir. Bu taşın son iki satırını ancak betonu kırarak açmak suretiyle fotoğraflayabildim (22 Ocak 2019).

51. Miladî 1911 tarihinde vefat etmiştir. Fatih Camii haziresindedir. Parmaklıklı mezarına takılı hâldeki levhası köşeleri kırıldığı için yerde duruyor. Son restorasyonda mezar taşlarına haddinden fazla kimyasal tatbik edildiği için maalesef harfler ufalanmakta ve kitâbe günden güne okunamaz hâle gelmekte.

52. Tekkenin tevhidhanesindeki sandukanın önünde vaktiyle duran levha bugün mevcut değildir. Miladî 11 Mayıs 1916 tarihinde vefat etmiştir. Silivrikapısı haricinde Seyyid Nizam Tekkesi dâhilinde, tevhidhâneye bitişik türbede ve en sağdaki son sandukanın altında medfûndur. Bugüne bestesi intikal etmemiştir. Tanburî Ali Efendi'nin tanbur talebesidir. Hakkında bazı malumat *Sefine-i Evliyâ*'da ve *Hoş Sadâ*'da (1958, s. 276) mevcuttur. Muhtelif kaynaklarda Şuâ Efendi'nin vefat tarihi farklı veriliyor. Hüseyin Vassaf, *Sefine*'sinde 29 Nisan 1332 (Ramazan 1334) olarak kaydediyor. *Sefine-i Evliyâ*, c. 4 (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 144. Vassaf'ı kullanan bir başka kaynak ise bu defa vefat tarihini "29 Nisan 1332/11 Ramazan 1334 (12.07.1916)" şeklinde veriyor. *Seyyid Nizam ve Seyyid Nizam Külliyesi* (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2018), 85. Doğru tarih her ikisi de değildir. Doğrusu, bu makalede Resim 19'da verilen ve tercümesi yukarıda bulunan Osmanlıca kayıttır. Yazı, şeyh efendinin refikası Hatice Müveddet Hanımefendi'ye aittir ve vefat ettiği esnada Seyfullah Efendi'nin *Risâle-i Vahdet-i Vücûd* isimli eserinin arkasına yazılmış, daha sonra aynı yazı şeyh efendinin sandukasının ayakucuna levha olarak yazdırılıp konulmuştur.

53. Miladî 30 Mayıs 1917 tarihinde vefat etmiştir. Merkezefendi Tekkesi'nin haziresindedir. Taşın yeri 2014 restorasyonunda değiştirilmiştir.

54. 1919'da vefat ederek konağının bulunduğu Beşiktaş civarındaki Yahya Efendi Dergâhı'nın haziresine defnedilmiştir. Zamanla kabrinin parmaklıkları çürüyüp dağılmış, taşı uzun müddet başka bir mezara yaslı hâlde kalmış iken kitâbe bugün bulunduğu yere asılmıştır.

55. Merhûme İhsan Râif Hanım'ın Rumelihisarı'nda, Aşiyan Mezarlığı'ndaki aile sofasında bulunan mezar taşındaki kitâbe budur. İsmi kitâbede geçmiyor. 1926'da Paris'te vefat etmiş, ailesinin gayretiyle İstanbul'a nakledilerek yalısının civarındaki Aşiyan'a defnedilmiştir. Kitâbedeki kıta da kendisinindir.

1

2

3

4

5

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

6

7

8

9

Fotoğraf: İ. Fazıl Ayanoğlu

10

11

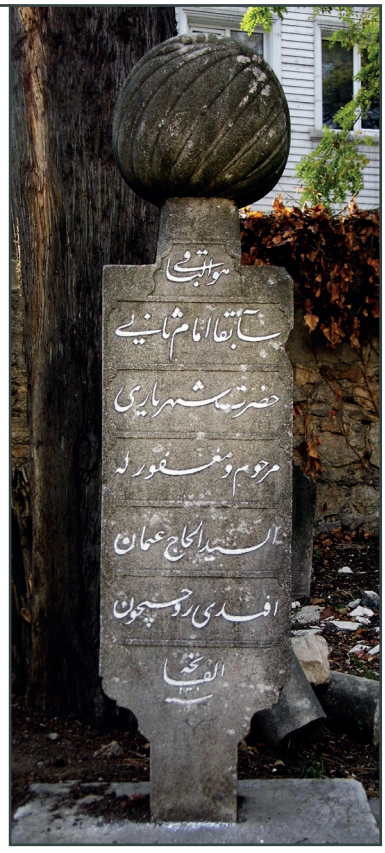

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

12

13

Fotoğraf: Encümen Arşivi

14

15

16

17

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

18

19

20

Fotoğraf: *Merakid-i Mutebere-i Üsküdar* (İstanbul, 1976)

21

22

23

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

24

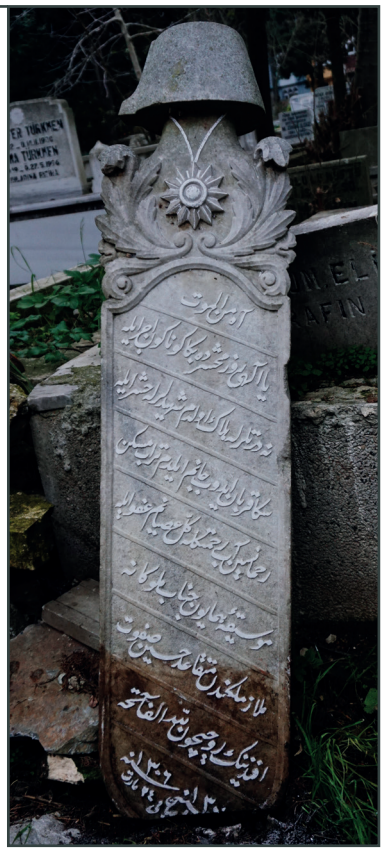

25

26

27

28

29

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

31

32

30

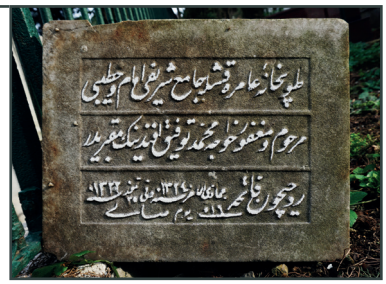

33

36

34

35

37

Fotoğraflar: Burak Çetintaş

Bazı Bestekârlarımızın Kabirleri Hakkında - II

Serhat BAŞAR

1. Rauf Yektâ
Nakkaş Baba Mezarlığı'nda medfûndur. Mezar taşı kitâbesi: "Musikişinas Mehmet Rauf Yekta Ruhuna Fatiha 1871-1935".

2. Leyla Saz
Edirnekapı Şehitliği'nde 2. adada medfûndur (no. 2/187). Mezar taşında "Sultan Abdülmecid Devri Vüzerasından Hekim İsmail Paşa Kızı ve Sırrı Paşa Refikası Şaire ve Bestekâr Leyla Hanım Ruhiçin Fatiha" yazılıdır. Alt tarafında "Şaire ve Bestekar Leyla Saz 1850-1936" ibaresi vardır.

3. Refik Tal'at Alpman
Rumelihisarı Mezarlığı'nda aile kabrinde medfûndur. Tarihçi Burak Çetintaş tarafından tespit edilen mezarın kitâbesi parçalanmış ve yok olmuştur. Bu mühim zatın kabrinin böyle perişan hâlde kalması mucib-i teessüftür.

4. Zâti Arca
Merkezefendi Mezarlığı'nda 2. adada aile sofasında medfûndur. Kitâbesi: "Mehmet Zati Arca Muzikai Hümayun Muallim ve Miralayı Musiki Öğretmeni Aile Mezarlığı".

5. Süleyman Erguner-Ulvi Erguner
Mezarları Edirnekapı Şehitliği'nde 15. adadadır. İki mermer ayak üzerinde duran kitâbenin üstünde Mevlevî sikkesi olup kitâbesinde "Kutb-ı Nâyî Süleyman Erguner 1902-1953 / Kutb-ı Nâyî Ulvi Erguner 1924-1974 / Serap Erguner 1933-1996 / Ruhlarına Fatiha" yazılıdır.

6. Selahaddin Pınar
Zincirlikuyu Mezarlığı'nda G adasında medfûndur. Kitâbesi: "Bestekâr Selahattin Pınar 1902-1960 Ruhuna Fatiha".

7. Sadeddin Kaynak
Merkezefendi Mezarlığı'nda 12. adadaki aile kabrinde medfûndur. Kitâbesinde "Sultan Selim ve Sultanahmet Camileri Baş İmamı ve Hatibi Büyük Bestekar Hacı Hafız Sadettin Kaynak 1895-1961 Ruhuna Fatiha" yazılıdır.

8. Avni Aktuç
Zeytinburnu'nda Dedeler Mezarlığı'nda medfûndur. Mezar taşında "Hazret-i Mevlânâ Bendelerinden Avni Aktuç d. 1889-ö. 15.4.1961" yazılıdır.

9. Şükrü Tunar
Zincirlikuyu Mezarlığı'nda L adasında medfûndur. Küçük iki mermer ayak üzerinde duran kitâbesinde klarnet kabartması olup onun altında hicaz aksak şarkısının ilk mısraı olan "Bir bir geçiyor sevgililer gözleri yaşlı…" ve "Şükrü Tunar 1907-15.8.1962 Ruhuna Fatiha" yazılıdır.

10. Neveser Kökdeş
Karacaahmet Mezarlığı'nda aile kabrinde medfûndur. Mezar taşının sol köşesinde sol anahtarı motifi olup "Bestekâr Neveser Kökdeş 1902-1962 ve Sevgili Oğlu Adnan Kökdeş 1916-1995 Ruhlarına Fatiha" yazılıdır.

11. Haydar Tatlıyay
Zincirlikuyu Mezarlığı'nda 11. adada medfûndur (no. 93). Keman ve yay kabartması bulunan mezar taşında "Üstad Kemani Haydar Tatlıyay d. 1890-ö. 1.11.1963" yazılı olup bir de eşinin yazdığı şu şiir vardır:

İkinci ruh gibisin içimde sen Tatlıyay
Senin nağmelerini dinler yıldızlar ve ay
Yıllar yılı peşinde sürünen âşığınım
Bestelerin gönlümde yükselen nurdan saray

12. Mesud Cemil
Sahrayıcedit Mezarlığı'nda medfûndur. Mezar taşında, "Ölümümden sonra kabrimi yeryüzünde aramayınız arif olanların sinesi benim mezarımdır. Mesut Ekrem Cemil 1902-11.1.1963" yazılıdır.

13. Refik Fersan
Zincirlikuyu Mezarlığı'nda 12. adada aile kabrinde medfûndur. Mezar taşında Selmek Âyin-i Şerifi'nin ilk iki ölçüsü, "Dûş[i] ber dergâh-i izzet kûs-i sultânî zedem" ve "Bestekar Refik Fersan Ruhuna Fatiha 1893-1965" yazılıdır.

14. Gavsi Baykara
Yenikapı Mevlevihânesi hâmuşanında medfûndur. Baş tarafında Mevlevî sikkesi motifi bulunan mezar taşı, hazirenin restorasyonu sırasında (2007) 15 parçaya ayrılmış vaziyette mezarının üzerinde duruyordu. Üzerinde şunlar yazılı idi: "Ney üflemekte yeganeydi bestekârlıkta / Kudümde darbı da ismi celâl zikrullah / Çeküp hayatı boyu çille Mevlevî Gavsi / Bakaa diyarına göçtü sema'ı râh ile ah / Ufûlu kalbe sunûh etti gevherin tarih / Nevâyı nây kırıldı, kudûm hamûş eyvah" H(icrî) 1387. Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Abdülbaki Efendinin Büyük Oğlu Neyzen Kudümzen ve Bestekar Ahmet Gavsi Baykara Ruhuna Fatiha d. 1902-ö. 1967".

15. Sâdi Işılay
Zincirlikuyu Mezarlığı'nda 16. adada medfûndur. Mezar taşının sağ üst tarafı hilal şeklinde olup bir de keman kabartması vardır. "Sadi Işılay 1899-1969" yazısından ibaret kitâbenin altında Mehmed Âkif Ersoy'un mermere yazdırılmış şu şiiri yer almaktadır: "Bütün eşya Huda'yı zikreden bir sırr-ı hikmettir / Kemânın bîgüman, Allahuekber'den ibarettir / Hulûsumla seni tesid edersem çok mudur Sadi / Tecelli eyleyen kudret elinde başka hâlettir".

16. Nevzat Akay
Mezarı Zincirlikuyu'da 16. adadadır. Mezar taşında "Ses San'atkarı Nevzat Ak'ay d. 1912-ö. 14.2.1969 Bu kabir kıymetli bağışlarına bir şükran borcu olarak Darüşşafaka cemiyeti tarafından yaptırılmıştır" yazılıdır.

17. Vecihe Daryal
Merkezefendi Mezarlığı'nda 2. adada medfûndur. Mezar taşında, "Vecihe Daryal Ruhuna Fatiha d. 1914-ö. 12.11.1970" yazılıdır.

18. Halil Can
Karacaahmet Mezarlığı'nda 8. adada etrafı demir parmaklıkla çevrili bir sofada medfûndur. Mezar taşının üst tarafında Mevlevî sikkesi formunda eski yazı ile "Halil Can el-Mevlevî" ve şunlar yazılıdır: "Afaki debdebeyi aşkta nayi / Müşteiliyle olurken puyan / Bu makamı ferahnakte durak / Bulup pesten karar kıldı Halil Can / Ruhuna Fatiha 1905-23.5.1973".

19. Hüseyin Sebilci
Karacaahmet Mezarlığı'nda Fethi Ahmed Paşa Camii'nin kıble yönünde medfûndur. 2013'te Hafız Nazmi Temelcan tarafından yaptırılan mezarına iki yeni mezar taşı konulmuştur. Baş taşında eski yazı ile şunlar yazılıdır: "Hüve'l Bâki / Zâkirbaşı / Bestekâr / Mevlidhân / Kasidehân / Mersiyehân / İlahihân / Büyük üstâd / Hüseyin Sebilci Okular / 10 Muharrem Aşure günü

Fotoğraf: Serhat Başar Arşivi

Soldan: Hafız Mehmed Bigalı, Selçuk Kurt ve Hüseyin Sebilci. Ferah Gazinosu, 1950.

1305 miladî 1889'da Fatih Yavuz Selim'de Çukurbostan'da doğmuştur / Rumî 1391 miladî 30 Ağustos 1975'te Üsküdar'da vefat etmiştir / Üsküdar Valide Camii'nde cenaze namazı Şeyh Muzaffer Efendi tarafından kıldırılmış Karacaahmed'de sırlanmıştır / Allah rahmet eylesin / Geredeli Hafız Nazmi Temelcan". Ayak taşında ise şu şiir vardır: "Zâkirbaşı koca sultan / Mahremi yâr idi her an / Vefatıyla mahsun oldu / Muhibbi ehlibeyt ihvan / Gönül ehli ihvan ile / Ağlardı gülerdi her an / Yanık muhrik sesi ile / Okurdu coşardı devran / Dünyaya olmadı talip / Meddah olmak idi cazip / Mevlithan kasidehandı / Hak yolunda âşık candı / Mersiye ilahi okur / Dinleyen ruhları dokur / Vuslat ile sükun bulur / Belki şimdi döner durur / Nazmiyâ rahmetler olsun / Vuslatı mübarek olsun / Gelip giden zâir ihvan / Bir Fatiha sizden olsun".

20. Gevherî Osmanoğlu
Divanyolu'nda II. Sultan Mahmud Türbesi haziresinde medfûndur. Mezar taşının üst tarafındaki tezyinatın içinde tuğra şeklinde düzenlenmiş olan "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir." meâlindeki hadis-i şerif ile bunun altında "Sultan Abdülaziz Han'ın Torunu Şehzade Seyfeddin Osmanoğlu'nun Kızı Bestekâr Fatma Gevherî Osmanoğlu 1904-1980" yazılı olup en altta ud, tanbur, kemençe ve yay motifleri mevcuttur.

21. Sadeddin Heper
Eyüp Mezarlığı'nda aile sofasında medfûndur. Mezar taşında, "Halit-Zehra oğlu Mevlevi Hacı Sadettin Heper d. 1900-ö. 11.5.1980" yazılıdır.

22. Kemal Batanay
Feriköy Mezarlığı'nda aile kabrinde medfûndur. Mezar taşında annesi ile babasının isimlerinin altında "Hattat ve Musikişinas Kemâl Batanay 1893-1981" yazılıdır.

23. Münir Nureddin Selçuk
Rumelihisarı Mezarlığı'nda eşi ile birlikte medfûn olup kitâbesi "Münir Nurettin Selçuk 1900-1981" yazısından ibarettir.

24. Seniha Kanbay
Zincirlikuyu Mezarlığı'nda 16. adada medfûndur. Mezar taşında "F. Seniha Kanbay 1898-1981" yazılıdır.

25. Emin Ongan
Karacaahmet Mezarlığı'nda Tunusbağı mevkiinde medfûndur. Mezar taşında "Emin Ongan 1906-1985 Üsküdar Musiki Cemiyetinin Banisi İstanbul Konservatuarı ve Radyosu Keman Sanatkârı Koro Şefi Bestekâr Hoca Ruhuna Fatiha" yazılıdır.

26. Muzaffer İlkar
Zincirlikuyu Mezarlığı'nda aile kabrinde medfûndur. Mezar taşında porte çizimi olup "Bestekâr Muzaffer İlkar 1904-22.2.1987" yazılıdır.

27. Cevdet Çağla
Mezarı Zincirlikuyu Mezarlığı'nda B adasında olup eşiyle birlikte aynı kabirde medfûndur. Mezar taşında, "Cevdet Çağla d. 1900-ö. 1988 / Selma Çağla d. 1324-ö. 13.6.1994 Ruhlarına Fatiha" yazılıdır.

28. Nihal Erkutun
Mezarı İçerenköy Mezarlığı'ndadır. Kitâbesi, "Nihâl Erkutun 1903-1989" yazısından ibarettir.

29. İzzeddin Ökte
Son yıllarını geçirdiği Çınarcık'ta, şehre ve denize hâkim bir konumda bulunan Şehir Mezarlığı'ndaki aile sofasında medfûndur. Mezar taşında, "İzzeddin Ökte 1910" yazılı olup ölüm tarihi kaydedilmemiştir.

30. Yesarî Âsım Arsoy
Karacaahmet Mezarlığı'nda 1. adada medfûndur. Kitâbesi: "Hüve'l-Hallâku'l-Bâki / Bismillahirrahmanirrahim / Yesârî Âsım Arsoy / 1896-1991 Rûhuna Fâtiha". Kabrinin yanı başındaki mermerde şu beyit yazılıdır: "İhtilâfâtıyla uğraşmakda dehrin zevk yok / Zevk anın mirsad-ı ibretden temâşâsındadır".

31. Sabri Süha Ansen
Emirgân Mezarlığı'nda aile kabrinde medfûn olup şahidesinde "Ahrete göçtü Ansen Sabri Süha / Aile kabrinde eyledi dua / Kâinat haliki ulu Tanrıya / Toprak olur ceset fanidir dünya / Bâki kalan ruhumuza fatiha 1908-1992" ibareleri yazılıdır.

32. Ekrem Perk
Zincirlikuyu Mezarlığı'nda aile kabrinde medfûndur. Doğum ve ölüm tarihleri 1905-1999 olarak belirtilmiştir.

33. Cinuçen Tanrıkorur
Ümraniye'de Kocatepe Mezarlığı'nda medfûndur. Mezar taşının bir yüzünde müsenna "Hu" ve Mevlevî sikkesi formunda "Yâ Hazret-i Mevlânâ", diğer yüzünde ise "Udî-Bestekâr Cinuçen Tanrıkorur" yazılıdır. Güzel bir ud kabartmasının altında "Kapılır sûziş-i gönlüm bu tahassür seline / Yüreğimden gelir âhım sazımın her teline" beyti ile "1938-2000" tarihleri vardır.

34. Kâni Karaca
Edirnekapı Mezarlığı'nda Necatibey sahasında medfûndur. Mezar taşında üstte Mevlevî sikkesi formunda "Hüvel-Bâki" serlevhası olup "Beynel İslâm Hafız-ı Kur'an Mevlidhan Âyinhan Hoşsedâ Kâmil İnsan Kâni Karaca Ruhuna Fatiha 1.3.1930-29.5.2004" yazılıdır. Ayrı bir kitâbe olarak da şu kıta vardır: "Bir müstesna deha idi mûsiki ilminde şahtı / Her icrası şâh-eserdi, hafızlıkta pâdişahtı / Ki kalmadı sadece sözde manâya girdi çıktı / Erdi vahdet sırrına Kâni, gönüllerdedir tahtı".

35. Ercümend Berker
Nakkaştepe Mezarlığı'nda aile kabrinde medfûndur. Büyük yekpare bir mezar taşında sadece ismi yazılıdır.[1]

36. Yılmaz Öztuna
Zincirlikuyu Mezarlığı'nda D adasında aile kabrinde medfûndur. Mezar taşında "Tahsin Yılmaz Öztuna 20.9.1930-9.2.2012" yazılıdır.

Fotoğraf: M.N. Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, c. II (TRT Müzik Dairesi), 178.

İzzeddin Ökte

26 Mayıs 1990'da vefat eden İzzeddin Ökte'yle, Yağmur Tunalı'nın "Kültür Penceresi" adlı program için 1989'da İstanbul, Erenköy'deki evinde yaptığı röportajı kayda geçmesi için kısmen naklediyorum.[2]

YT: Balkan Harbi'nden tam bir yıl önce, 1911'de siz doğuyorsunuz. İstanbul'da. İstanbul'un neresinde doğdunuz efendim?
İÖ: Hasanpaşa'da.
YT: Musikişinas bir aileye mensuptunuz. Babanız ud çalıyordu, ağabeyiniz ney üflüyordu. Kulağınızda ilk musiki nağmeleri nasıl kalmış efendim?
İÖ: Dinlerdim ve aynı zamanda da mangalın kenarında usûl tutardım.
YT: Efendim, bu hava içerisinde musikiye başlayışınız kendiliğinden mi oldu, yani ailede sizin için düşünülmüş bir musiki istikbali mi vardı, yoksa siz mi kendi sazınızı ve musikideki yolunuzu tayin etmiştiniz?
İÖ: Ağabeyim ney çaldığı için… Biraz zayıftı ağabeyim, istemiyorlardı ney çalsın. O esnada

1. 27 Ocak 2009'da vefat etmiş ve 29 Ocak'ta İTÜ TMDK'da yapılan törenden sonra Teşvikiye Camii'nde dinî merasimi icra edilerek defnedilmiştir.
2. Söyleşinin tamamını izlemek için: https://www.youtube.com/watch?v=gKjawkLACdk

işte biz de giderdik, ben haremde kalırdım, çok çocuktum çünkü. Bu tarihlerde de işte Rauf Yekta Bey, Hoca Ahmed Efendi, Dr. Suphi beni çağırırlardı oraya, çaldırırlardı. "Sen artık bunu bir al da çal." dediler.

YT: Ali Rifat Bey sizi Türk Ocağına götürmüştü. Hocanız Hâtifi Bey'le orada mı tanışmıştınız?

İÖ: Türk Ocağında cereyan etti. Ondan sonra Fahri Bey bana "Sen Dârüttâlim'e gelir misin?" dedi, "Gelirim efendim, memnuniyetle." dedim, oraya da gittim. Hatta Fahri Bey'in bir dükkânı vardı Vezneciler'de, oraya bir gün gittim. Bir yeni tanbur yapmış, "Şunu bir çal bakalım." dedi. Ben şöyle bir taksim ediyorum kendi kendime… Derken baktım, biri bir girdi. Hâfız Osman'mış. Ben de devam ettim mecburen fakat sonra ahbap olduk, çok sevdiğim bir insan oldu.

YT: Efendim, Yenikapı Mevlevihânesi'ne gidip gelmeye başlamanız nasıl oldu?

İÖ: Cuma günleri tekke vardı, giderdik. Ben hanımlar tarafında kalırdım, çocuktum çünkü. Hoca Ahmed Efendi bize ilahi meşk ederdi. Bizim sema hocamız, Melek Hoca derlerdi ona, o da bize sema meşk ederdi. O suretle giderdik işte.

YT: Yenikapı Mevlevihânesi nasıl bir merkezdi efendim?

İÖ: Bütün müzisyenler gelirdi. Rauf Yekta Bey, Hoca Ahmed Efendi, talebeleri, dışardan gelen insanlar, ayini dinlemek için gelen insanlar, oraya gelirlerdi.

YT: Hoca Ahmed Efendi ve Fahri Bey'le tanıştıktan sonra Darüttalim-i Musiki Heyetine girdiniz.

İÖ: '29 senesindeydi. Onlar da içkili yerde başlayacaklar bütün, ben bıraktım bunu ve işte o esnada Ankara'ya gittim.

YT: Udî Nevres Bey'le tanışmış mıydınız?

İÖ: Onu da orada tanıdım ve beraber gittik. Çubuklu'da çalardık o zaman. Nevres Bey bütün hususi meclislerine çağırırdı beni, giderdim.

YT: İlk tahsile ne zaman başlamıştınız efendim?

İÖ: Kadıköy'de başladım, ondan sonra taş mekteplerde devam ettim. İlk mektebi orada bitirdim. Ortayı da orada bitirdim. Ortadan sonra ayrıldım, Ticaret Mektebine geçtim ve Ticaret Mektebine giderken de Emniyet Sandığında staj yapardım.

YT: Efendim, 1929'da Ankara'ya gittiniz. Ankara'ya gidişiniz bir çağırılma neticesinde mi, yoksa kendiniz mi gittiniz?

İÖ: Efendim, çünkü Darüttalim o tarihlerde artık piyasada çalacaktı, "Ben çalmam." dedim ve oradan Ankara'ya gittim. İçkili yerlerde çalışacaklardı. Tabii, içkili yerlerin neler olduğunu da aşağı yukarı duyuyoruz, biliyoruz. İnmek istemedim oralara.

YT: İçkiyle, yaptığınız musikiyi siz birleştiremediniz mi?

İÖ: Birleştiremedim çünkü biz konserlerde programlı çalardık. Bütün programı yazarlar, verirler, onu icra ederdik. Bir ara baktım, Atatürk alakadar olmaya başladı. Radyoya devam ediyoruz, çağırdı. "Kimsin sen?" dedi bana. "Paşam, ben maiyetinizdeki Burhaneddin'in kardeşiyim. Bugünlerde de zaten askerliğim gelecek." dedim. Ondan sonra şöyle yaptı (eliyle gel işareti yaparak), seryaverini –Allah rahmet eylesin– çağırdı, "İzzet benimle çalışacak." dedi.

YT: Yani siz 1930'dan sonra Atatürk'ün huzurunda çaldınız mı?

İÖ: Çaldım.

YT: Ankara Radyosuna intisabınız ne zamandı efendim?

İÖ: 30'lardaydı. Şöyle oldu o da… Tanburî Fâize Ergin'i görmek için kalktım gittim. O vakit büyük postanenin üzerindeyiz. Fâize'yi gördüm, Mesut geçiyordu. "Mesut, Mesut gel buraya gel. Bu çocuk tanbur çalar." dedi, "Hadi canım!" dedi. İçerden, stüdyodan tanbur getirtti, "Çal bakayım şunu." dedi bana. Aldım çaldım, gözü açıldı, ondan sonra "Pekiyi, burada çalacaksın artık." dedi. Onun üzerine işte biz Radyoya girdik ve hakikaten bir imtihan edildi. O zaman o imtihana Refik beyler, hepsi girdi. İşte o tarihte Vecihe, Ruşen birincilik almış. Galiba ben de Şerif İçli ile üçüncü derecede almışız.

YT: Radyoda sadece tanbur mu çalıyordunuz?

İÖ: Efendim, şimdi orada ben tanburi idim fakat Mesut birçok şeylerin içine sokardı beni.

YT: Radyoculuk hayatınızda tanbur virtüözü olmak yanında musiki meselesinde, umumi kültür meseleleri bahsinde yerleştirdiğiniz, benimsetti-

ğiniz prensipler, anlayışlar oldu mu efendim?
İÖ: Evet, piyasa müziklerini koymazdım. Daima elle tutulur, bilinen, tanınan müzikleri yapardım. Çünkü bizde otuz kırk tane program yapılır, bunlar konulurdu.
YT: Sizi tanbur virtüözü kabul edenler "O iki kere virtüözdür." diyorlar, yaylı tanbur icracılığınızı da kastederek.
İÖ: Yaylı tanburu da Cemil Bey'den sonra ben çıkarttım. Sebebi, bizdeki kemanlar iyi değildi. Riyaset-i Cumhurdaki kemanlar, çalıştığım kemanlar iyi değildi, beğenmezdim. Onun için bu surette onu da yürüttük beraber. Ama ben teneke tanbur çalmam, yani tahta tanbur çalardım.
YT: Efendim, biraz da Türk musikisinin karakteristiği üzerinde konuşalım. Türk musikisi tek sesli midir?
İÖ: Değildir çünkü mesela neva-re perdesine vurduğun vakit karşısında onun verdiği ses vardır re, yukarıda dügâh-la, oradan onun verdiği sesler vardır bunların hepsi birdendir, re çıkar ama beraber çıkar, kolay değil onlar.
YT: Kendi içinde o bir ahenk var, o ahenk aynı zamanda bir orkestrasyon değil midir?
İÖ: Tabii, tabii. Şimdi tanbur çalıyorlar yalnız tanburu, dikkat ediyorum, ud gibi çalıyorlar. Tanbur o demek değildir. Tanbur buradan la sesine vurduğunuz vakit oradan re'yi vurur, tiz nevasından re'yi vurur, muhayyeri vurur… karmakarışık bir ses çıkar. Tek sesli buradan olmuyor.
YT: Efendim, çok seslendirme çalışmalarının Türk musikisinin karakterini bozmadan yapılabilmesi mümkün mü?
İÖ: Mümkün tabii.
YT: Çok seslilik Türk musikisi için bir mecburiyet midir?
İÖ: Hayır, bir mecburiyet değil. Bir mecburiyet olsa, mesela, Nevzat Bey çalıyorlar ve hiçbir kötü tarafı yok, laubali tarafları yok, eserler ona göre seçilmiş ve çalanlar da efendi gibi çalıyorlar, zevkle dinliyoruz. Hakikaten öyle bir zaman geliyor ki "Aman şimdi Nevzat Bey başlasa da kafamızı dinlesek, şu eserleri dinlesek." diyorum.
YT: Efendim, Batı musikisi çok sesli istikamette ilerlemiş ve şahikasına ulaşmış. Türk musikisi de tek sesli istikamette ilerlemiş ve o da şahikasına ulaşmış. Bu seyir bundan böyle Türk musikisi için tek sesli istikamette devam edebilir mi?
İÖ: Eder tabii, neden etmesin? Zaten nüvesi o. Yalnız, hususiyetlerini bilmek lazım, kabul etmek lazım, dinlemek lazım bilmiyorsan bile; hazmetmek lazım. Ondan sonra da niçin olmasın?
YT: Efendim, Türk musikisinin bugün Batı musikisi teknikleriyle yaratılması ve icrası bir mecburiyet midir?
İÖ: Hayır, değildir.
YT: Nasıl değildir efendim yahut niçin değildir?
İÖ: Kendi bünyesi var zaten onun, çalıyoruz. Şimdi ben size bir şey söyleyeyim. Muhiddin Sadak gelir "Yahu sizin bu işiniz çok güç." derdi. "Neden?" derdim, "Hepiniz aynı sesi çıkarıyor ama biz sizin gibi böyle bu sesi çıkaramayız. Hepiniz, aynı sesi çıkarıyorsunuz, işte o zaman o ses olmaz, onu bulamazsınız." derdi.
YT: Bugün kaliteli Türk musikisi eserlerini nasıl dinleyeceğiz efendim?
İÖ: Herkes para için çalıyor. Onun için bunda bulamazsınız onu. Bir manada çalacak ki bulsun onu insan.
YT: Şimdi emekli misiniz efendim?
İÖ: Valla, Radyodan, hiçbir yerden bir şeyim yok. Bir yerden bir şey almıyorum.
YT: Taksimlerinizin plaklara ve kasetlere geçirilmesi yolunda ciddi teklifler aldınız mı?
İÖ: Aldım, aldım ama bir yere bir şey vermedim. Nevzat Bey'e verdim yalnız.
YT: Peki, icralarınızın geleceğe nasıl intikal etmesini bekliyor ve istiyorsunuz?
İÖ: Efendim, şimdi bunlar elimizde kaldığı müddetçe intikal eder. Hatta Mesut da bunu böylece düşünürdü, daima söyler: "Babamı sen yaşatıyorsun, senin eserindir bunlar." der. Ben de ondan dolayı o şeyi benimsiyorum. Yarın "Böyle çalınıyormuş, böyle bir insan varmış." desinler.

Rauf Yektâ | 1

Leyla Saz | 2

Refik Tal'at Alpman | 3

Zâti Arca | 4

Süleyman Erguner-Ulvi Erguner | 5

Selahaddin Pınar | 6

Sadeddin Kaynak | 7

Avni Aktuç | 8

Şükrü Tunar | 9

Fotoğraflar: Serhat Başar

Neveser Kökdeş 10

Haydar Tatlıyay 11

Mesud Cemil 12

Refik Fersan 13

Gavsi Baykara 14

Sâdi Işılay 15

Nevzat Akay 16

Vecihe Daryal 17

Halil Can 18

Fotoğraflar: Serhat Başar

Hüseyin Sebilci 19

Gevherî Osmanoğlu 20

Sadeddin Heper 21

Kemal Batanay 22

Münir Nureddin Selçuk 23

Seniha Kanbay 24

Emin Ongan 25

Muzaffer İlkar 26

Cevdet Çağla 27

Fotoğraflar: Serhat Başar

Nihal Erkutun 28

İzzeddin Ökte 29

Yesarî Âsım Arsoy 30

Sabri Süha Ansen 31

Fotoğraf: Müfit Yalçınkaya

Ekrem Perk 32

Cinuçen Tanrıkorur 33

Kâni Karaca 34

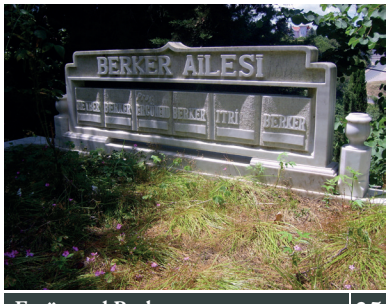

Ercümend Berker 35

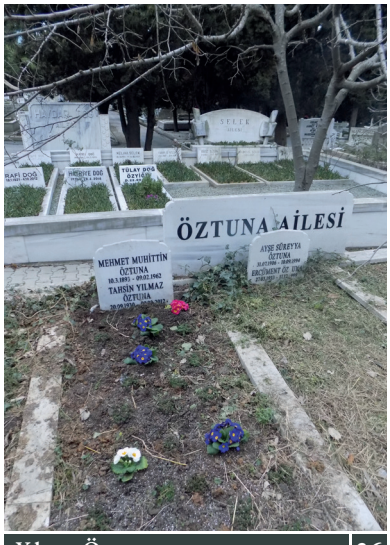

Yılmaz Öztuna 36

Fotoğraflar: Serhat Başar

Basın Tarihinde Bestekârlara Ait Vefat Haberleri - II

Serhat BAŞAR

Darülelhan Mecmuası'nın 10. sayısında 15 bestekârın vefat haberi takdim edilmişti. Bu yazıdaki mehazlardan 9'u 1895-1927 arasında yayımlanan eski harfli metinler olup mütebakisi yeni harfli haber ve ilanlardır. Tetkikler meyanında tespit edilebilecek başka metinlere de ulaşılabilirse onların da yayımlanması ümit edilir.

1. Medenî Aziz Efendi

Üstad Aziz Efendi.

Meşâhir-i esâtize-i musikiyemizden Aziz Efendi merhum yâd-ı Osmaniyanda dûçâr-ı âfet-i nisyan olacak zevattan değildir. Nasıl unutulur ki herhangi mahfil-i uşşakda ciddi bir fasl-ı musiki icra edilecek olsa müsâmere-i musikiyi terviç edecek birkaç parça enâfis-i âsâr-ı sınaati kendisini kıymetşinâsân-ı sanayi-i nefiseye derhâl ihtar ederek "Hey koca üstad! Hay Allah rahmet eylesin!" sözlerini herkesin dehân-ı şükranından ısdar eyler.

Servet-i Fünun'umuz böyle kendi mesleğince haiz-i derece-i ulyâ olanların tasvirlerini neşirde pek isabet eyliyor. Eserleri yâd-ı ümmette teyid eylediği gibi suretleri dahi her zaman ziynetsâz-ı uyûn-ı mütetebbîn oluyor. Hele hazret-i üstadın terceme-i hâlini dahi dercile *Servet-i Fünun* bizim gibi merhum-ı müşarünileyhin tezkâr-ı ulviyetini kendi hâmesine vesile-i terfi edinmeye çalışan bir acizin işini teshil eylemiştir. Binaenaleyh burada bize kalan vazife Aziz Efendi merhumun takdir-i meziyât-ı zatiye ve sınaîyesi emrinde birkaç sözden ibaret bulunur.

Takdir-i meziyat-ı zatiye için bir adamda evvela meziyet olmalıdır, değil mi? Meziyet yok ise hezaran aklam-ı medîha-nüvisânı bir demet edecek olsalar yine bir dürüst kelime yazamayarak işi bir kat daha teşviş etmiş olurlar. Aziz Efendi merhumda-ki meziyât-ı zatiye ise en âciz bir kalemi dahi ilâ edecek kadar âlidir. Vakarı tezyin edecek bir tevâzuyu alınız, edeb ve irfana ziynet-efzâ olacak bir şuhi-i âşıkaneye katınız ve badehu bunu sabr-ı cemil, kanaat-ı sahiha, muhabbette vefa sohbette halâvet gibi cevâhir-i ahlâkla tersî' ediniz: İşte Aziz Efendi merhumun hâlini tasvir etmiş olursunuz. Vaktiyle andelib-i gülistân-ı nübüvvetin Hazret-i Bilâl'e hitâben zebân-ı şeker-efşânından çıkan "Erihna…" emrine deha-yı âlem-i mânevideki mevcudiyet-i ezeliyesiyle Aziz Efendi merhum dahi lebbeykzen-i itaat olmuştu. Onun içindir ki bu teklif kendisine tekrar olunmağa hâcet dahi kalmaksızın ehibba-yı müçtemiasını tervice dâima inâyet-bahşâ-yı semâhat olur idi.

Meziyât-ı sınaîyesine gelince: Acaba musiki gibi sırf berekât-ı enfâs-ı mübârekeden olan bir sanat-ı şerifeden dem vurmak salâhiyetimiz dâhilinde midir? Değil olduğunu teslim ile beraber bu yoldaki birkaç kelimemiz dahi yine kendileri gibi efâzıl-ı esâtizenin berekât-ı talimleri âsârı olacağı için mâzur ve belki de makbûl görülür.

Enâfis-ı âsâr-ı hazret-i üstâda esâtizeyi dahi hayrette bıraktıran hâli evvel-be-evvel haber verelim. O hâl besteleyeceği güfteyi bihakkın anlamak iktidarından neş'et eyliyor idi. Tab'ı âşık, tab'ı şair, tab'ı musiki olduğu için intihab eylediği güfteyi anlar ve tab'-ı şairanesine muvafık bulduğu nispette aşkî galeyanla şairlerin lafzen terceme etmekte bulunduğu rumuz-ı âşıkaneyi o dahi nağmeten terceme eyler idi. Bu hâlde o eserin gıbta-efzâ-yı esâtize olmasında hiç taaccüb edilecek cihet kalmaz.

Bestelerini herkes güzel okuyabilir. Çünkü güzel yapmışlardır. Ama herkesten âlâ yine kendisi okur idi. Zira merhum-ı müşârünileyh inşâdât-ı musikiyeyi iki sınıfa ayırıp bir sınıfına "Bağırıyor!" tâbir eder idi ki Yeniköy'den îlâ olunan

âvâze-i heyheyin Mesar Burnu'ndan işitilmesi kabilinden okuyuş! Bahusus daha ziyade bağırabilmek için bin falsolu sesler çıkarmak ve artık sesi dahi çıkamayacak dereceye varınca kısılıp kalmak gibi bir şey ki vakıa buna "Bağırıyor!" ve "Haykırıyor."dan başka tabir bulunamaz. Diğer sınıfına ise "Okuyor." tabir eder idi. O ise hanendenin sesi "tenor" veyahut "bariton" veya "baso" olmasına göre kendi sadâsının halâvet-i tabiiyesini bilerek ve ittihaz edeceği "diyapozonu" yani ahengi dahi güzel tayin eyleyerek öyle okuması ki işte buna hakikaten "Okuyor." ve "Terviç ediyor."dan başka tabir yoktur. Merhumun kendisi dahi bu okuyanlar sınıfından olup şöyle ahvâl-i âşıkaneyi etvâr-ı üstadâne ile mezcedip de bir şey okuyacak olursa müstemilerini mest etmemesi kabil değil idi.

Hazret-i üstadı tanıyanlar şu "Bağırıyor!" ve "Okuyor!" tabirlerini daha ne gibi makamlarda istimâl eylediklerini dahi bilirler. Tafsiline hacet yoktur. Fakat hazret-i üstadı tanıyanlar okuyuşları meyânında bilhassa taksimleri kendine mahsus bir hâlde olduğunu da takdir etmişlerdir.

Mâlûmdur ki musiki-i "taksim" bir üstadın asıl kendi mevcudiyet-i musikiyesidir. Zira evvelce tehyie edilmiş bir şey olmayıp o anda tab'ına doğacak ve bilbedahe irad olunacak bir zâde-i hevâiyedir. Aziz Efendi merhum taksimde esâtize-i sairenin eserine iktifa etmez idi. Bin aman amanlar bin heyheyler ile memlû olan taksimleri sözünü dürüst söylemeyip de bin "Ondan sonra efendicazım..."lar, bin "Efendime söylerim..."ler ile dolduran yâvegûyâna teşbih eder idi. Alâ-tarikü'l-irtical zâde-i tab'-ı üstâdileri olan nağmeleri güfte ittihaz eylediği eş'ara o kadar güzel taksim eder idi ki işte hem ismen hem hükmen "taksim" böyle olmak lüzumunu sühanşinâsâna ve musiki-fehimâna bittabiî kabul ve teslim ettirir idi. "Taksim" ile "gezinmek" arasındaki fark dahi bu değil midir?

Şu kadarcıkla hazret-i üstadın meziyât-ı sınaiyesini takdir etmiş sayılamayız. Şunu dahi mutlaka ilave etmeliyiz ki:

Musikide yalnız bir tavırda taammuk etmiş esâtize çok bulunabilir. Fakat kâffe-i etvâr-ı musikiyede vâsıl-ı mertebe-i kusvâ olmuş pek nâdirdir. O

Esatize-i musikişinasandan merhum Aziz Efendi

nevâdirin birisi de Aziz Efendi merhumdur. Şimdi en ziyade müteammim olan şarkiyattan bed'a ile müsabakaya girişecek olursa mutlaka haiz-i kasabü's-sabak kendisi olacağı gibi asıl musiki-i kadimimiz olan kârlar besteler semailer nakışlar hususunda dahi pek çok esâtizeyi ancak kendi kesbinde bırakır idi. Hele pek çok erbâb-ı musikinin yeltenmeye bile cesaret alamayacakları ilahiyatta dahi merhum-ı müşarünileyh müşarün-bi'l-benan idi. Âyin-i şerifler, ilahiler bizim musiki-i dinimiz olup fakat bunun bir mertebe daha üst tarafına varılmalı ki orada dahi hazret-i üstadın lem'a-nisâr olduğu görülsün. O ise kıraat-ı şerîfe-i hutbe ve tilavet-i mukaddese-i Kur'aniyedir.

Kari! Aziz Efendi merhumu görmemiş, tanımamış isen, gözlerin önüne o resmi getirdiğin zaman min gayri haddin takdirâtı yolundaki şu sözleri dahi zihnine getirerek o vecihle temâşâ et ki o büyük adam hakkında benden hiçbir zaman ayrılmayan hayret seni de istilâ eylesin!

Ahmed Midhat.

Servet-i Fünun 252, 28 Kânunievvel 1311.

2. Kemençevî Vasil Efendi

Vasil'in deha-yı musikiden hissesi var idi. Musikimizde mevkii sair sazlara nisbetle birinci derecede olan kemençesini eline alıp da terennüme başlayacağı sırada gözlerinde amik bir tahassüsün bahşettiği bir nevi dalgınlık görülür, onu müteakip kemane-i ahenk icadı lahin ve üsluba muvafık başka bir vakar nağme-i aşub ile teller üzerinde gezinip dururdu. Bir hâldeki ibtidaî terennüm gayetle ağır ve güya bulacağı nağmeyi kaybetmiş gibi sade reviş bir çekişten ibaret görüne görüne imtidad ederken bir şeye intizar eden esabi-i sakine seri ve fakat sürati birdenbire mütezahir bir inip çıkma veya atlama ile harekete başlardı. Dikkat buyurulmuş mudur? Vasil o terennümat-ı müessire arasında yavaş yavaş sararırdı. Bu ısfırar gözlerinin saha-i sefidine kadar intikal ederek alaim-i vechiyesi geriler, ağız ile burnunun her iki tarafından beliren kabarık birer çîn-i ârızî kısa, seyrekçe bıyıklarını bütün bütün aşikâr kılar, bu tevettür-i adalîden kaşlar daha ziyade yükselerek meftur olduğu asabiyet-i mütehassisaneyi izhar eder idi.

Nice her nağme, sazının tar-ı mühtezi üzerinde dolaşmaya meyyal bir bedia-i münkeşife imişçesine ihsas-ı mevcudiyet eyler, yavaş yavaş açılıp çözülerek veyahut ani bir tahavvüle uğrayarak rîze rîze dökülüyormuş gibi bir takattur-ı revânı andırırdı. Nazar, bir karış boyundaki üç tel üzerine dizilmiş muhtelifü'l-ihtizaz perdelere dokunan o kalın, küt parmakların nasıl olup da bir itiyad-ı mahirane sevkiyle oralarda gezindiğine, sert, oldukça tümsek tırnaklarının ne türlü bir temas-ı nerm ü leyyin ile tevlid-i hüsn ettiğine taalluk edip kalırdı. İhtimal ki ben de Vasil'in terennümatından ziyadesiyle mütehassis oluyordum. Onun için mesela bir suzinak taksimindeki reftarını başka bir sazda bulamayarak kendisiyle tesadüf ettikçe ondan evvel dinlediğim sazın da hangi makamdan taksim etmiş ise ona tekrar ettirmekten haz duyar ve o zaman epeyce bir şeyler anlar idim.

Müteveffa Silivrilidir. Yorgi namında birinin oğludur. Daha pek genç iken bilahare medar-ı iştiharı olan kemençeye meyletmemiştir. Yanında bir çifte nakkareci, elinde bir klarnet olduğu hâlde Silivri'de meyhane âlemlerinde, panayırlarda, civar köy

Müteveffâ Kemençeci Vasil

düğünlerinde öttürüp durduğu mervîdir. Her neden ise bu aleti elinden atmış, kemençeye heves etmiş. Fenerli Yorgi namında oldukça usta fakat gezici bir kemençeciye mülâzemetle biraz öğrenmiş. Otuz altı, otuz yedi sene evvel İstanbul'a gelerek Galata'da çalmaya başlamış.[1]

O zaman müteveffa Civan'ın biraderi sazende-i şehir Andon Efendi de saz takımıyla beraber Galatasarayı'nın civarında kurulmuş bir barakada icra-yı ahenk ediyorlarmış. Karnaval olmak münasebetiyle kendi kemençecileri olan meşhur Nikoli'den maada bir kemençeciye daha lüzum görülmüş. Şair Serkiz'in damadı Hanende Kapril Galata'da Kara Bela'nın dükkânında parmakları tatlı, sağlam fakat sermayece hiçbir kemençeci dinlemediğini söylemesiyle bir ara o dükkâna giderek dinlemişler. Sazın hitamında Vasil'i çağırmışlar.

"Bizimle beraber çalar mısın?" teklifinde bulunmuşlar. Müteveffa mahviyetkâr olduğu için evvelemirde inanamamış. Ciddi olduğunu anlayınca o vaktin en sanatkâr hanendeleriyle beraber olmayı

1. 1870-71 raddelerinde.

cana minnet bilerek sazı kapınca Beyoğlu'na çıkmış. İşte çıkış o çıkış. Andon Efendi bu tilmiz-i nev-peydâya lazım olan maarif-i musikiyeyi talime başlamış. Zaten zeki, müstaid. Ne gördüyse, ne işittiyse benimsemiş. Hatta müteveffa Civan makam-ı takdirde:
"Yirmi senede ne biriktirdim ise iki senede cümlesini elimden aldı." der imiş. Elbette. Tasvirine bakıldıkça henüz o lema'-i zekânın parlamakta olduğu görülür. Vefatında 62 veya 63 yaşında idi. Hicazkârkürdi, Şevkefza peşrevleriyle pek çok aranağmeleri yadigâr bırakmış ve kemençede kendisine mahsus ve müsellem bir tarz-ı terennüm ihtira ederek nevadirden ma'dut kalmıştır.
Acaba Vasil klarneti nasıl çalardı? Bittabii genç olduğu için eksik, sermayesiz idi. Fakat onda da parmakları tatlı mı idi? Buna verilecek cevap: "Şüphesiz" kaydından ibarettir. Çünkü malumumuz olan o istidat-ı musiki mutlaka bir güzellik gösterecektir.
Kendisi kemençe de imal ederdi. Hatta mamulat-ı zatiyesinden Sarı Kız tesmiye ettiği bir kemençesi var idi ki hafif olduğu cihetle ekseriya yanında taşırdı. Fakat en ziyade takdir ettiği arûsekle müzeyyen olan diğer bir kemençe idi.
Vasil kemençede kendisine mahsus bir tarz-ı güzin icat etmekle beraber bu saz ehlinin sonradan yetişenlerini de tavrına taklitten azade bırakmıştır. Yani kendisi de, tavrı da beraberce rehrev-i adem olmuştur. Hiçbir çırağı yoktur. Fonografa çalmaktan son derecede imtina ettiği için nagamat-ı müessiresinden bir giriş, bir teslim, bir çıkış bile kalmamıştır.

Ahmed Râsim.
Servet-i Fünun 844, 14 Haziran 1323.

3. Şeyh Atâullah Efendi
İrtihâl.
Galata Mevlevîhânesi postnişini Atâullah Efendi'nin dün gece irtihâl-i dâr-ı beka eylediği vâsıl-ı semi-i teessüfümüz olmuştur. Kendisi kudemâ-yı meşâyih-i Mevlevîye'den âlim, fâzıl, lisana âşina bir zat idi. Zıyâ-ı ebedisi kendisini tanıyanları cidden dil-hun etmiştir. Naaş-ı mağfiret-nakşı bugün dergâh-ı mezkûr haziresine defnolunacaktır.
Tanin 742, 11 Eylül 1326.

4. Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi
Zıyâ-ı Azim.
Bahariye Mevlevîhânesi postnişini Hüseyin Fahreddin Efendi'nin vâsıl-ı rahmet-i Rahman ve dâhil-i gülşen-i hâmuşân olduğu maatteessüf işitilmiştir. *Rahmetullâhi taâla rahmeten vâsia*. Şuarâ-yı Mevlevîye'nin mümtazlarından Nazif Efendi merhumun mahdumu ve cânişini bulunan mağfurunleh efâzıl-ı Mevleviye'den bir fâzıl-ı mâhir, bir nüktedân-ı muktedir idi. Zıyâına karşı bütün eviddâ ve yârânıyla ilân-ı teessür eyliyor.
Tercüman-ı Hakikat, 2 Eylül 1327.

5. Tatyos Efendi
Müteveffâ Kemanî Tatyos Efendi.
Sefâlet ve mahrumiyet içinde muhit-i bâ-kaydına veda eden bu zavallı musikişinâsın bir kıymet-i sanatkârânesi vardı; o derecede ki "piyasa" denilen mahâfil-i musikiyenin en muktedir söz bestekârı

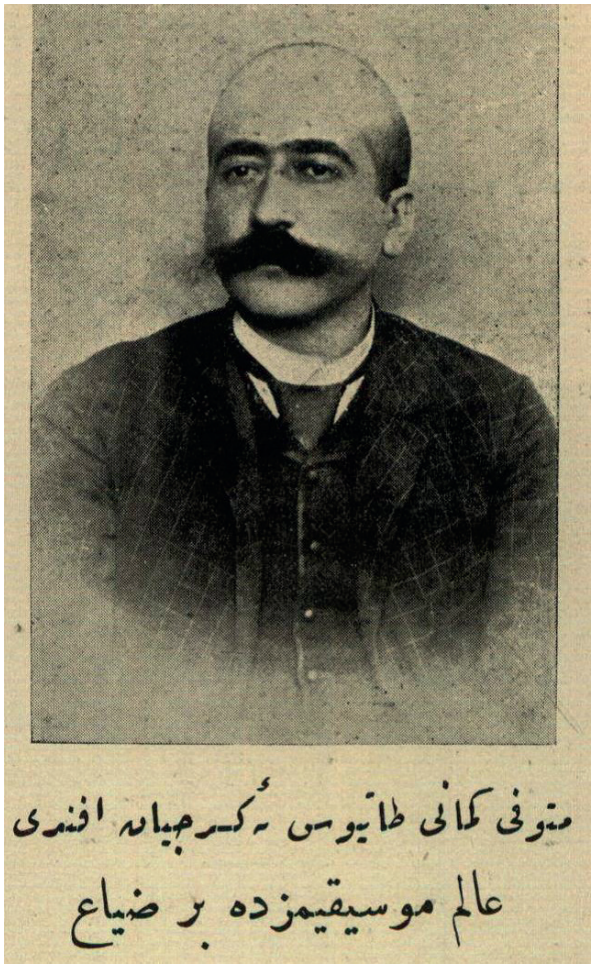

Müteveffâ Kemanî Tatyos Enkserciyan Efendi
Âlem-i Musikimizde Bir Zıyâ

idi, denilebilir. Tatyos Efendi Ortaköy'de 1274 tarihinde tevellüd etmişti. Birçok şarkılar bestelemiş, müteaddid saz âsârı tasnif etmiştir. Ezcümle Rast, Uşşak, Hicazkârkürdî, Karcığar, Sûznâk peşrevleriyle Karcığar, Hüseynî, Hicazkârkürdî saz semâileri mâruftur. Neşredilmemiş bazı âsârı daha mevcut olduğu söyleniyor. Yeni bir tasviri bulunmadığı için –âlem-i matbuatımızda vefatı maatteessüf pek mühmilâne telâkki olunan– bu biçare sanatkârı büsbütün mensî kalmaktan vikaye maksadıyla yegâne mevcut gençlik resmini dercediyoruz. Terceme-i hâline dâir şu kısa malumatı da Ahmed Râsim Beyefendi'nin *Tasvir-i Efkâr*'da münteşir bir makale-i kadirşinâsânesinden iktibas ettik.
Şehbâl 74, 15 Nisan 1329.

6. Tanburî Cemil Bey
Tanburî Cemil Bey'in İrtihâli.
Şark musikisinde bir mevki-i bülend ve mümtaz ihraz eden üstâd-ı muhterem Tanburî Cemil Bey'in bir müddetten beri müptelâ olduğu hastalıktan rehâyâb olamayarak dün sabah saat dörtte irtihâl eylediği kemâl-i teessürle haber alınmıştır. Cemil Bey, musiki-i Osmânî'nin erkân-ı mühimmesinden idi. Ufûlü bütün Osmanlılar için bâdi-i teellüm ve telehhüftür. Merhumun na'ş-ı mağfiret-nakşı bugün öğleden evvel Aksaray'da Kâtip Muslihiddin mahallesindeki hanesinden kaldırılarak öğle namazı Fatih Cami-i şerifinde bâde'l-edâ Merkezefendi'de ailesi medfenine defin-i hâk-i gufran kılınacaktır. *Rahmetullâhi aleyh-i rahmeten vâsiâ*.
İkdam, 29 Temmuz 1916.

7. Rahmi Bey
Musikişinas Merhum Rahmi Bey.
Rahmi Bey geçende vefat etmişti. Kadim musikimizin kıymetli üstadlarından birini kaybetmiş olduk. Merhum mülga Şûrâ-yı Devlet âzâsından idi. Sanattaki mümtâziyetine hürmeten yâdını tekrar etmeyi bir vazife biliriz.
Resimli Gazete, 7 Haziran 1924.

8. İhsan Râif Hanım
İhsan Raif Hanım'ın İrtihâli.
Bu hafta gazeteler, ince ve hisli şiirleriyle tanınmış olan bir Türk hanımının Fransa'da irtihâli haberini verdiler. İhsan Râif Hanım'ın böyle ansızın vefatı haberini okuyan bilumum edebiyat müntesipleri ile merhumeyi yakından tanıyanların derin surette müteessif olduklarına şüphe yoktur. Filhakika hece vezninin daha henüz bugünkü tekâmülünden pek uzak bulunduğu bir zamanda seyyâl ve ateşli mısralarıyla aşkı terennüm eden şâirenin son devir edebiyatında bir mevkii olduğu inkâr edilemez. Tanzimat'tan itibaren bugüne kadar gelen edebiyatımızda Nigâr Hanım nasıl aruz vezninin son sanatkârı oldu ise İhsan Râif Hanım da hece vezninin coşkun müterennimi oldu. Bir zamanlar rebabından: "Vurduğu yere bir daha vursun!" mısraı gibi alevli ve çılgın niyazlar yükselen sanatkâr bugün artık yaşamıyor. Şiirleri içinde ihtimal bir kısmı lisan itibariyle şimdiden eskimiş addedilebilir, ancak gönülden kopan hıçkırık ve cûşişlerin aksi olan hararetli mısraları hiç şüphesiz uzun müddet hatıralarda yaşayacaktır. Bu anda Cenâb-ı Hakk'tan ruhuna rahmetler dileriz.
Servet-i Fünun 1048-74, 15 Nisan 1926.

9. Muallim İsmail Hakkı Bey
9a. Bir Musikişinâsımızın Vefatı. Üstad İsmail Hakkı Bey'in Vefatı Büyük Bir Zıyâdır.
Dün tramvayda fücceten vefat eden konservatuvar muallimlerinden İsmail Hakkı Bey alaturka musikinin büyük bir üstadı idi. İsmail Hakkı Bey'in muhtelif fasıllardan peşrev ve şarkı olmak üzere pek çok besteleri var idi. Denilebilir ki İsmail Hakkı Bey zamanımızın Dede Efendi'si veya Zekâi Dede'sidir.[2] Mumâileyh son zamanlarda pek çok eser vücuda getirmiş, hatta alaturka sazla operet oynanabileceğini ileri sürmüş, iki sene evvel teşkil edilen bir operet kumpanyasının saz kısmını idare etmekte bulunmuştu. İsmail Hakkı Bey saltanat devrinde sarayın ince saz heyetini idare etmişti. Vefatından evvel konservatuvarın alaturka kısmı muallimliğini ifa ediyordu. İsmail Hakkı Bey'in vefatı Türk musi-

2. Merhumu o devrin Dede'si ve Zekâi Dede'si kabul etmek tamamen indî ve hissî bir mütalâa olup mahz-ı ifrattır. Bu mukayeseyi yapmamak İsmail Hakkı Bey'in sanatından bir şey eksiltmeyeceği gibi, yapmak da onu Dede efendilerin safına yerleştirmez. Nasıl ki İsmail ve Zekâi dedeler kabında üstadlar bir daha gelmemişse, İsmail Hakkı Bey gibi bir üstad da gelmemiştir. Onun kadar birbirinden revnaklı, rengîn, şuh, gayr-ı mütedâvil, mütenevvi eser veren bir bestekâr doğrusu yoktur. Muharrir, muhtelif fasıllardan peşrev ve şarkı pek çok eseri vardır derken bu çeşitliliği kastediyor. En azından zamanımızdaki müteharrirlerin (!) kalem oynatmaktan âciz oldukları bir sahada zâid de olsa bir mukayese yapıyor. (S.B.)

ki âleminde büyük bir zıyâdır, Allah rahmet eylesin.
Akşam, 12 Kânunuevvel 1927.

9b. İsmail Hakkı Bey. Bugün Cenaze Merâsimi Yapılacak.

Fücceten vefatı haberini dün yazdığımız musiki üstadlarından İsmail Hakkı Bey'in âni vefatı bütün arkadaşlarını ve musiki mahâfilini derin bir teessüre sevk etmiştir. Üstâdın cenazesi bugün Fatih Camii'nden kaldırılarak Eğrikapı'daki ailesi makberesine defnedilecektir. Bugünkü cenaze alayına bahriye mızıkası iştirak edecektir. Tabuta konservatuvarın ve Şark Musiki Federasyonunun da birer çelengi vaz edilecektir. Cenâze merasimine bütün musikişinasla konservatuvar muallimleri iştirak edecektir. Üstâdın vefatından kırk gün sonra musiki federasyonu tarafından bir mevlid okutulacaktır. Şark Musiki Cemiyeti reisi Ali Rif'at Bey bir muharririmize merhum hakkında şu izahati vermiştir:

> İsmail Hakkı Bey mızıkadan yetişmiş ve eski üstadlardan klasik musikimizi mükemmelen tahsil etmiştir. Latif Ağa, Sermüezzin Rif'at Bey, Hacı Ârif Bey, İsmail Hakkı Bey'in belli başlı muallimlerindendir. İsmail Hakkı Bey bu muallimlerden çok iyi bir surette nota tahsil ettikten sonra tedricen üstadlık pâyesini ihraz etmiş ve memleketimizde parmakla gösterilen musikişinaslar yetiştirmiştir. Üstad, ilân-ı Meşrutiyet'te bir musiki mektebi küşad etmiş ve ilk defa alaturka konser tertibine muvaffak olarak Türkiye'de bu çığırı açmıştır. En son defa olarak Milli Musiki Cemiyetini tesis etmiştir. Üstâdın birçok marşları, besteleri, şarkıları, peşrevleri ve daha mütenevvi âsârı mevcuttur. Şimdiye kadar 200-300 eser vücuda getirmiştir. Bunların arasında cidden kıymet-i musikiyesi hâiz-i ebedpâyidar âsâr da mevcuttur. Üstad hayat-ı musikiyesinde birkaç operet yazmış ise de bizde sahne hayatı henüz terakki etmediğinden operetlerine itibar edilmemiştir. Üstâdın yaşı altmışı mütecâviz olduğu hâlde ömrünün 35-40 senesini musikiye hasretmiştir. Buna rağmen kendisine ilelebet şeref ve kıymet verecek manevi servetten maada, maddi servet nâmına hiçbir şey bırakmamıştır. Üstâdın kendi eserlerinden mürekkeb yakında kendi nâmına bir musiki ihtifali tertip edilecektir.

Cumhuriyet, 12 Kânunuevvel 1927.

غزته‌ده منتدرج باجمله امضاسز مقالات سرعبرکدر.

زماله نأمسنبری مشار الطف استا دانه‌ری بولنان « ثروت فنون » مخصوصاً عطوفتلو احمد مدحت افندی حضرتلری طرفندن محبت بیورلمشدر :

استاد عزیز افندی

مشاهیر اساتذهٔ موسقیه‌مزدن عزیز افندی مرحوم یاد عثمانیانده دوچار آفت نسیان اولمه‌جق ذواتدن دکلدر. فصل اونو- تیلورکه هرهانکی محفل عشافده جدی بر فصل موسقی اجرا ایدیلمه‌جك اولسه‌مسامرهٔ موسقی بی ترویج ایده‌جك بر قاچ پارچه انافس آثار صناعتی کندیسنی قیمتشناسان صنایع نفیسه‌یه درحال اخطار ایدرك « هی قوجه استاد ! های الله رحمت ایلسون ! » سوزلرینی هرکسك دهان شکرانندن اصدار ایلر .

« ثروت فنون » مز بویله گندی مسلکنجه حائز درجهٔ علیااولانلرك تصویر- لرینی نشرده پك اصابت ایلیور . اثرلری یاد امتده تأید ایلدیکی کبی صورتلری دخی هرزمان زینتساز عیون متتبعین اولیور. هله حضرت استادك ترجمهٔ حالنی دخی درجله «ثروت فنون» بزم کبی مرحوم مشارالیهك تذکار علویتی کندی خامه‌سنه وسیلهٔ ترفع ایدتمکه چالیشان بر عاجزك ایشنی تسهیل ایلمشدر . بناءً علیه بوراده بزه قالان وظیفه عزیز افندی مرحومك تقدیر مزیات ذاتیه وصناعیه‌سی امرنده بر قاچ سوزدن عبارت بولنور .

تقدیر مزیات ذاتیه ایچون بر آدمده اولا مزیت اوللیدر ، دکلی ؟ مزیت یوق ایسه هزاران اقلام مدیحه نویسانی بر دمت ایده‌جك اولسه‌لر اینه بردرست کلمه‌یزه‌میه‌رق ایشی برقات دها تشویش ایتمش اولورلر . عزیز افندی مرحومه‌کی مزیات ذاتیه ایسه اك عاجز بر قلمی دخی اعلا ایده‌جك ودر عالیدر . وقاری تزیین ایده‌جك بر تواضعی آلکز ، ادب وعرفانه زینت افزا اولمه‌جق برشوخیٔ عاشقانه‌یه قاتکز وبعده بونی صبرجمیل، قناعت صحیحه ، محبتده وفا صحبتده حلاوت کبی جواهر اخلاقله ترصیع ایدکز : ایشته عزیز افندی مرحومك حائی تصویر ایتمش اولورسکز . وقتیله عندلیب گلستان نیوتك حضرت بلاله خطاباً زبان شکر افشانندن چیقان « ارحنا . . . » امرینه دهاعالم معنویده‌کی موجودیت ازلیه- سیله عزیز افندی مرحوم دخی لبیك زن اطاعت اولمشیدی. انك ایچوندرکه بوتکلیف کندیسنه تکرار اولنمغه حاجت دخی‌قالمقسزین احبای مجتمعه‌سنی ترویحه دائما عنایت بخشای سماحت اولور ایدی .

مزیات صناعیه‌سنه کلنجه : عجبا موسقی کبی صرف برکات انفاس مبارکه‌دن اولان برصنعت شریفه‌دن دم اورمق صلاحیتمز داخلنده‌میدر ؟ دکل اولدیغنی تسلیم ایله برابر بوبولده‌کی برقاچ کلمه‌مز دخی بنه کندیلری کبی افاضل اساتذه‌نك برکات تعلیملری آثاری اولمه‌جق ایچون معذور وبلکه‌ده مقبول کوریلور .

انافس آثار حضرت استاده اساتذه‌یی دخی حیرتده براقدیران حالی اول باول خبر ویرملر . اوحال بسته‌لمه‌یه‌جکی کفته‌یی بحق اکلامق اقتدارندن نشأت ایلیور ایدی . طبعی عاشق طبعی شاعر طبعی موسقی اولدیغی‌ایچون انتخاب ایلدیکی کفته‌یی اکلار وطبع شاعرانه‌سنه موافق بولدیغی نسبتده عشق غلیانله شاعرك لفظاً ترجمه ایتمکده بولندیغی رموز عاشقانه‌یی اودخی نغمهً ترجمه ایلر ایدی . بوحالده اوائرك غبطه افزای اساتذه اولمسنده هیچ تعجب ایدیلمه‌جك جهت قالمز .

بسته‌لرینی هرکس کوزل اوقویه‌بیلیر . چونکه کوزل یاپمشلردر . اما هرکسدن اعلا بنه کندیسی اوقور ایدی . زیرا مرحوم مشارالیه انشادات موسقیه‌یی ایکی صنفه آیروب برصنفنه «باغرییور!» تعبیر ایدر ایدی‌که یکی کویدن‌اعلا اولانلر آوازه‌ی‌هیچ مسار برونندن ایشتلمسی قیبلدن اوقویش !

باخصوص‌دها زیاده باغرمه‌یلمك‌ایچون بیك فالصولی‌سسلر چیقارمق‌و آرتق سسی دخی چیقه‌میه‌جق‌درجه‌یه‌وارنجه‌قیصیلوب‌املق کبی برشی‌که راقمه‌بوکا « باغرییور !» و « حایقیر- ییور » دن بشقه تعبیر بولنه‌مز. دیکر صنفنه ایسه « اوقیور» تعبیر ایدر ایدی . او ایسه خواننده‌نك سسی « تنور» ویاخود « باریتون » ویا « باص » اولسنه کوره‌کندی صداسنك حلاوت طبیعیه‌سنی بیله‌رك واتخاذ ایده‌جکی « دیاپازونی » یعنی آهنکی‌دخی‌کوزل تعیین ایلیه‌رك اویله اوقومسی که اشته بوکا حقیقةً « اوقیور » و « ترویح ایدییور » دن بشقه‌تعبیر یوقدر . مرحومك کندیسی‌دخی بو اوقویانلر صنفندن اولوب شویله احوال عاشقانه‌یی اطوار استادانه ایله مزج ایدوبده برمثی اوقویه‌جق اولورسه مستمعلرینی‌مست ایتمامسی قابل دکل ایدی .

حضرت‌استادی‌طانیانلر شو« باغرییور!» و « اوقیور! » تعبیرلرینی دها نه‌کی‌مقامارده استعمال ایلدکارینی دخی بیلورلر . تفصیلنه حاجت‌یوقدر. فقط حضرت‌استادی‌طانیانلر اوقویشلری میانده بالخاصه تقسیملری کندینه مخصوص برحالده اولدیغنی ده تقدیر ایتمشلردر .

معلومدرکه موسقی « تقسیم » براستادك اصل کندی‌موجودیت موسقیه‌سیدر . زیرا اولجه تهیئه ایدلمش بر شی اولیوب او آنده طبعه طوغه‌جق وبالبداهه ایراد اولنه جق برزادهٔ هوائیه‌در . عزیز افندی مرحوم تقسیمده اساتذهٔ سائره‌نك اثرینه اقتفا ایتمز ایدی . بیك امان امانلر بیك هی هیلر ایله مملو اولان‌تقسیملری سوزینی درست سویله- میوب‌ده بیك « ایدن صکره افندیجازم » لر، بیك « افندیمه سویلرم » لر ایله طولدیران یاوه‌کویانه‌تشبیه‌ایدرایدی. علی‌طریق‌الارتجال زادهٔ طبع استادیاری اولان نغمه‌لری کفته اتخاذ ایلدیکی اشماره اوقدر کوزل تقسیم ایدرایدی‌که ایشته هم‌اسماً هم‌حکماً « تقسیم» بویله اولق لزومنی سخنشناسانه و موسقی فهمانه بالطبع قبول وتسلیم ایدیرر ایدی .

« تقسیم » ایله « کزنمك » آره‌سنده‌کی فرق دخی بودکلیدر ؟

شوقدرجقله حضرت استادك مزیات صناعیه‌سنی تقدیر ایتمش صایلمیز . شوئی دخی مطلقا علاوه ایتملیزکه :

موسقی‌ده یالکز برطوورده تعمق ایتمش اساتذه چوق بولنه‌بیلور. فقط کافهٔ اطوار موسقیه‌ده واصل مرتبهٔ قصوی اولمشی پك نادردر . اونوادرك بریسی‌ده عزیز افندی مرحومدر . شمدی الزیاده متعمم اولان شرقیاندن بدأ ایله مسابقه یه کیریشه‌جك اولورسه مطلقا حائز قصب‌السبق کندیسی اولمه‌جکی کبی اصل موسقیٔ قدیمز اولان کارلر بسته‌لر سماعیلر نقشلرخصوصنده دخی پك چوق اساتذه‌یی انحق کندی کسبنده براقور ایدی ، هله پك چوق ارباب مو- سقینك یلتمکه بیله جسارت آلهمیه‌جقلری آنهانده دخی مرحوم‌مشار الیه مشاربالبنان ایدی. آیین‌شریفلر آنهار بزم‌موسقیٔ دینیمز اولوب‌فقط بونك برمرتبه دها اوست‌طرفه وارللی‌که اوراده دخی حضرت استادك لمعه‌نثار اولدیغی‌کورلسون. او ایسه قرائت شریفهٔ خطبه وتلاوت مقدسهٔ قرآنیه‌در .

قاره! عزیز افندی‌مرحومی‌کورمامش، طانیمامش ایسه‌ك ، کوزلرك اوکنه اورسمی کتوردیکك زمان من غیر حد تقدیراتی بولنه‌مکی‌شوسوزلرینی‌دخی ذهنکه کتوره‌رك اووجهله تماشا ایتکه او بیوك آدم حقنده بندن هیچ بر زمان آیرلمیان حیرت سنی‌ده استیلا ایلسون !

مصاحبهٔ فنیه

اصول تنویرده برکشف مهم — کشفك نه اولدیغنی هنوز بتلیورز ، وعد وار — وسائط تنویریه‌نك بش اون مثلی تزید قوتی — موسیو « ده‌ناروز » لك فکری واختراعی — کرهٔ ارضك اثر یوکسك نقطه‌سی وبحر محیطك اثر درین محلی .

حوایج ضروریهٔ مدنیه دن بری ده واسطهٔ تنویردر . بر فقیر بر اوقه اکمکی چولغنی وچوجغنی بسلهمك ایچون قولتوغی

Kemençevî Vasil Efendi 2

(واسیل) لك دهای موسیقیدن حصه‌سی واراید. موسیقیه‌زده موقعی سائر سازلره نسبتله برنجی درجه‌ده اولان کانچه‌سی الله آلویده ترنم باشلایه‌جغی صیره‌ده کوزلرنده عمرق برحسسیات یخمش ایتدیکی برنوع طالفیلق کوریلیر. آنی متعاقب کمانهٔ آهنك ایجادی لحن واسلوبه موافق باشقه بروقارلغمه آشوب ایله تلاوزرنده کزینوب طوررردی. برحالده که ابتدای ترنم غایتله آغیر وکویا بولغه‌جغی لغمه‌ی غائب ایتمش کبی ساده روش برچکیشدن عبارت کوربنه کوربنه امتداد ایدرکن برشیئه انتظارایدن اسابع ساکنه سریع وفقط سرعتی بردن بره متظاهر برایتوب چیقمه‌وبا آنلامه‌ایله حرکته باشلاردی. دقت بیورلمشمیدر ؟ واسیل اوتومات مؤثره آرەسنده بواش بواش صارارردی. بواصفرار کوزلرینك ساحهٔ سفیدینه قدر انتقال ایده‌رك علائم وجهیه‌سی کریلیر، آغزیله بورنك هرایکی طرفندن بلیرن قیسا رقی برر چین عارضی قیصه، سیرکچه بیقلرینی بتون بتون آشکار قیلار، بوتون عضلیدن قاشلر دها زیاده بوکسلەرك مفطور اولدیغی عصبیت متجسسانه‌یی اظهار ایدر ایدی.

نجه هرلغمه، سازینك تار مهتری اوزرنده طولاشمغه میال بربدیعهٔ منکشفه ایمشجه‌سنه احساس موجودیت ایلر، بواش بواش آچلوب چوزیله‌رك وياخود آنی برتحوله اوغرایه‌رق ریزه ریزه دوکیلورمش کبی برتقطر روانی آکه‌یردی. نظر، برقاریش بوینده‌کی اوچ تل اوزرینه دیزیلش مختلف الاهتزاز پرده‌لره طوقونان اوقالین، کود پارماقلرك نصل اولوبده براعتیاد ماهرانه

Tatyos Efendi 5

متوفی کمانی طاطیوس افندی

سفالت ومحرومیت ایچنده محیط بی قیدینه وداع ایده‌ن بوزوللی موسیقیشناسك بر قیمت صنعتکارانه‌سی واردی؛ اودرجه‌ده که «بیاسه» دنیلن محافل موسیقیه‌نك الاعتدار سوز بستەکاری ایدی، دینیله‌یلیر. طاتیوس افندی اورته کویده ۱۲۷۴ تاریخنده تولد ایتمشدی. برجوق شرقیار بسته‌لەمش، متعدد ساز آثاری تصنیف ایتمشدر. از جمله راست، عشاق، هجازکارکردی، قارچغار، سوزناك پیشرولریله قارچغار، حسینی، هجازکار کردی ساز سماعیلری معروفدر. نشر ایدیلەمش بعض آثاری داهاموجود اولدیغی سویله‌نیور. یکی برتصویری بولونمادیغی ایچون — عالم مطبوعاتجزده وفاتی مع التأسف بك مهملانه تلقی اولونان — بو بیچاره صنعتکاری یوسوتون منسی قالمقدن وقایه مقصدیله یکانه موجود کنجلك رسمی درج ایدیورز. ترجمهٔ حالنه دائر شو قیصا معلوماتی‌ده احمد راسم بك افندینك تصویر افکاریده منتشر بر مقالهٔ قدر شتاسانه‌سندن اقتباس ایتدك.

Tanburî Cemil Bey 6

طنبوری جمیل بکك ارتحالی — شرق موسیقیسنده بر موقع بلند ومتماز احراز ایدن استاد محترم طنبوری جمیل بکك بر مدتدن بری مبتلا اولدیغی خسته‌لقدن رهایاب اولەمیه‌رق دون صباح ساعت درتده ارتحال ایلدیکی کمال تأثرله خبر آلنمشدر. جمیل بك، موسیقیٔ عثمانیمنك ارکان مهمه‌سندن ایدی. افول بتون عثمانلیلر ایچون بادیٔ تألم وتلهفدر.

مرحومك نعش مغفرت نقشی بوکون اوکله‌دن اول قسمرایده کاتب مصلح‌الدین محله‌سنده‌کی خانه‌سندن قالدیریله‌رق اوکله تازی قاتح جامع شریفنده بعدالادا مرکز افندیده عائله‌سی مدفنته دفین خاك غفران قلنه‌جقدر. رحمة‌اه علیه رحمةً واسعه

Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi 4

ضیاع عظیم

بهاریه مولویخانه‌سی پوست نشینی حسین فخرالدین افندینك واصل رحمت رحمان وداخل کلشن خاموشان اولدیغی مع التأسف ایشیدلمشدر.

— رحمة‌اه تعالی رحمةً واسعه —

شعرای مولویه‌نك ممتازلرندن ظریف افندی مرحومك مخدومی وجانشینی بولنان مغفورله افاضل مولویه‌دن برفاضل ماهر، برنکته‌دان مقتدر ایدی. ضیاعنه قارشی بتون اوداوپارانیله اعلان تأثر ایلیور.

Şeyh Atâullah Efendi 3

ارتحال

غلطه مولویخانه‌سی پوست نشینی عطاءاه افندینك دون کیجه ارتحال دار بقا ایلدیکی واصل‌سمع تأسفمز اولمشدر. کندیسی قدمای مشایخ مولویه‌دن عالم، فاضل، لسانه آشنا بر ذات ایدی. ضیاع ابدیسی کندیسنی طانیانلری جداً دلخون ایتمشدر. نعش مغفرت نقشی بوکون درکاه مذکور حظیره‌سنه دفن اولنه‌جقدر.

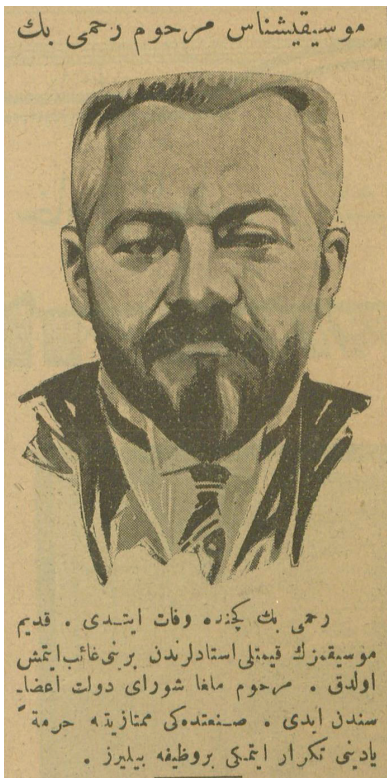

موسیقیشناس مرحوم رحمی بك

رحمی بك كچنده وفات ایتدی . قدیم موسیقیمزك قیمتلی استادلرندن برینی غائب ایتمش اولدق . مرحوم ماغا شورای دولت اعضاسندن ایدی . صنعتده‌كی ممتازیته حرمةً یادینی تكرار ایتمكی بروظیفه بیلیرز .

Rahmi Bey | 7

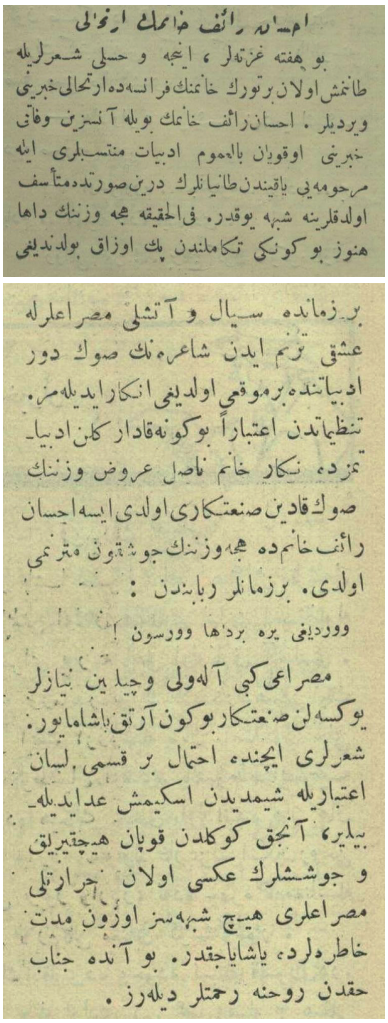

احسان رائف خانمك ارتحالی

بو هفته غزته‌لر ، اینجه و حسلی شعرلریله طانینمش اولان برتورك خانمنك فرانسه‌ده ارتحالی خبرینی ویردیلر . احسان رائف خانمك بویله آنسزین وفاتی خبرینی اوقویان بالعموم ادبیات منتسبلری ایله مرحومه‌یی یاقیندن طانیانلرك درین صورتده متأسف اولدقلرینه شبهه یوقدر. فی الحقیقه هم وزننك داها هنوز بوكونكی تكاملندن پك اوزاق بولندیغی برزمانده سیال و آتشلی مصراعلرله عشق ترنم ایدن شاعره‌نك صوك دور ادبیاتنده برموقعی اولدیغنی انكار ایدیله‌مز. تنظیماتدن اعتباراً بوكونه قادار كلن ادبیات تمزده نكار خانم فاضل عروض وزننك صوك قادین صنعتكاری اولدی ایسه احسان رائف خانم‌ده هم وزننك جوشقون مترنمی اولدی. برزمانلر ربابندن :

ووردیغی یره بردها ووروسون !

مصراعی كبی آله‌ولی وچیلدین نیازلر یوكسه‌لن صنعتكار بوكون آرتق باشاماییور. شعرلری ایچنده احتمال بر قسمی لسان اعتباریله شیمدیدن اسكیمش عدایدیله‌بیلیر، آنجق كوكلدن قوپان هیجانلی و جوششلرك عكسی اولان حرارتلی مصراعلری هیچ شبهه‌سز اوزون مدت خاطرلرده یاشایاجقدر. بو آنده جناب حقدن روحنه رحمتلر دیله‌رز .

İhsan Râif Hanım | 8

برموسیقیشناسمزك وفاتی

استاد اسماعیل حقی بكك وفاتی بویوك برضیاعدر

دون ترامویده‌ـ فجئةً وفات ایدن قونسروانوار معلملرندن اسماعیل حقی بك آلاتورقه موسیقینك بویوك براستادی ایدی. اسماعیل حقی بكك مختلف فصللردن پیشرو ونمرق اولمق اوزره پك چوق بسته‌لری وار ایدی . دینیله بیلیرکه اسماعیل حقی بك زمانمزك دده افندیسی ویا ذكائی ده‌سیدر . موی‌الیه صوك زمانلرده پك چوق اثر وجوده كتیرمش ، حتی آلاتورقه سازله اوپره‌ت اوینانه‌بیله‌جكنی ایلری سورمش، ایكی سنه اول تشكیل ایدیلن بر اوپره‌ت قومپانیاسنك ساز قسمنی اداره ایتمكده بولونمشدی .

مرحوم اسماعیل حقی بك

اسماعیل حقی بك سلطنت دورنده سرایك اینجه ساز هیئتنی اداره ایتمشدی .

وفاتندن اول قونسروانوارك آلاتورقه قسمی معلملكنی ایفا ایدیوردی . اسماعیل حقی بكك وفاتی تورك موسیقی عالمنده بویوك برضیاعدر ، الله رحمت ایله‌سین .

Muallim İsmail Hakkı Bey | 9a

Ahmed Râsim Bey'in tabutu sevenlerinin elleri üzerinde. *Vakit* 5284.

اسماعيل حقى بك

بوكون جنازه مراسمى ياپيلاجق

بقيهٔ وفاتى خبرى دون يازديغمز موسيقى استادلرندن اسماعيل حقى بكك آنى وفاتى بوتون آرقداشلرينى وموسيقى محافلى درين بر تأثره سوق ايتمشدر .

استادك جنازه‌سى بوكون قاغ جامعندن قالديريلارق اكرى قاپوده‌كى عائله‌سى مقبره‌سنه دفن ايديله‌جكدر. بوكونكى جنازه آلاينه بحريه موزيقه‌سى اشتراك ايده‌جكدر .

تابوته قولسرواتوارك وشرف موسيقى فه‌ده‌را. سيونكده بر چلنك وضع ايديله‌جكدر . جنازه مراسمنه بوتون موسيقيشناسله قولسرواتوار معلملرى اشتراك ايده‌جكدر .

استادك وفاتندن قرق كون صوكره موسيقى فه‌ده‌راسيونى طرفندن بر مولد اوقوتولاجقدر .

شرق موسيقى جمعيتى رئيسى على رفعت بك بر محرر مزه مرحوم حقنده شو ايضاحاتى ويرمشدر:

— اسماعيل حقى بك موزيقه‌دن بيمشش واسكى استادلردن قلاسيك موسيقيمزى مكملاً تحصيل ايتمشدر. لطيف آغا ، سرمؤذن رفعت بك ، حاجى عارف بك اسماعيل حقى بكك بللى باشلى معلملرندندر. اسماعيل حقى بك بو معلملردن چوق ايى بر صورته توطه تحصيل ايتدكدن صوكره تدريجاً استادلق پايه‌سنى احراز ايتمش ومملكتمزده بارمقله كوسترلبلن موسيقيشناسلر بشده بر مشدر. استاد اعلان مشروطيتده بر موسيقى مكتبى كشاد ايتمش وايلك دفعه آلاتورقه قولسر ترتيبنه موفق اولارق توركيه‌ده بوجغيرى آچمشدر. الك سوك دفعه اولارق مل موسيقى جمعيتى تأسيس ايتمشدر . استادك برچوق مارشلرى ،

بسته‌لرى ، شرقيلرى ، پشروولرى وداها مصنوع آثارى موجوددر . شهرتى به قدر ۲۰۰-۳۰۰ اثر وجوده كتيرمشدر . بونلرك آراسنده جداً قيمت موسيقيه‌سى حائز ابدى پايدار آثارده موجوددر.

استاد حيات موسيقيه‌سنده برقاچ اوپره‌ت يازمش ايسه‌ده بزده صحنه حياتى هنوز ترقى ايتمه‌دكندن اوپره‌تلرينه اعتبار ايديله‌مشدر .

استادك ياشى آلتمشى متجاوز اولدغى حالده عمرينك ۴۰-۳۵ سنه‌سنى موسيقى يه حصر ايتمشدر. بوكار غماً كندينه الى الابد شرف وقيمت ويره‌جك معنوى ثروتدن ماعدا ، مادى ثروت نامنه هيچ برشى براقامشدر .

استادك كندى اثرلرندن مركب يافينده كندى نامنه برموسيقى احفالى تربيب ايديله‌جكدر . »

Muallim İsmail Hakkı Bey | **9b**

Musiki üstadı

Asım B. dün defnedildi

Giriftzen Asım B.

Kadın musiki üstatlarımızdan Giriftzen Asım Beyin vefatı dün gece geç vakit haber alınmış, kısaca kaydedilmişti. Merhumun cenazesi dün dostları ve hürmetkârları tarafından kaldırılmış, Merkez efendi kabristanına defnedilmiştir.

Asım Bey Yenişehirlidir. Genç yaşında musikiye heves ve intisap etmiş, uzun müddet devrinin üstatlarından ders almış, ney ve bilhassa girift çalmakta büyük san'at ve meharet göstermiştir. Asım Beyin birçok besteleri de vardır. Büyük bir rağbet kazanan bu bestelerin bir kısmı Mısırda plâğa da alınmıştır.

Asım Bey etfaiye binbaşılığından mütekaittir, zabitliği Aptülhamit tarafından Müşir Fuat Paşa hadisesinde Merzifona nefyedilmiş, meşrutiyetin ilânından sonra da orada ikameti ihtiyar etmişti.

Giriftzen Asım Bey musikişinaş bir ailenin babasıdır. Oğulları evkaf müdürlüğü şube müdürlerinden Sabir, Musa, Süreyya, Cevat Beylerle, kızı Nihal Hanımın ayrı ayrı musikiye intisapları vardır.

Asım B. geçenlerde oğullarını görmek üzere şehrimize gelmişti. Burada hastalanmış, evelki gece yatsı vaktı de gözlerini hayata kapamıştır. 87 yaşında olmasına rağmen henüz dinç bir halde idi.

Merhumun vefatı musiki ve san'at âlemimizde derin bir teessür uyandırmıştır. Ailesine tazıyet beyan ederiz.

Giriftzen Âsım Bey (*Vakit* 4005, 28 Şubat 1929) | **10**

Matbuat âlemimiz yasta :

Ahmet Rasim B. dün gece öldü

Matbuata, Türk irfan âlemine yeni bir yas: Dün gece de Ahmet Rasimi kaybettik!

Üstadın rahatsızlığı bir bu - çuk yıldır kendini kolay yürüyüp hareket edemiyecek bir hale getirmişti. 1931 baharında Bursa - Çekirge ziyaretinden sonra Heybeliadaya gelmiş, orada oturuyordu. Büyük Millet Meclisinin bu son devresinin fevkalâde ve birinci içtimalarına ştirak edememişti. Bu halinde bütün emeli hazırlamıya çalıştığı lûgatini bitirmekti. Türk diline son bir eser hediye et - mekti.

Üstat gözlerini bir daha a - çılmamak üzere kaparken şüphesiz en büyük teselliyi almış,

Devamı 2 nci sayıfada

öz dilimizin en büyük himaye altına alındığının, kendi eseri - nin millî bir eser halinde doğuş hazırlıklarını görüp mes'ut olmuştur..

Ahmet Rasim Beyi, bugün, her türlü resmî sıfatların üs - tünde gösteren işte Türk matbuatında böyle millî bir sima olarak başlamış ve bu yolda öyle şerefle yürüyüp gitmiş olmasıdır.

Filvaki Türk edebiyatının yenileşmesi tarihinde Türk dilinin, Türk tarihinin, Türk millî karakterinin yaşayıp hâkim olması için en samimî aksülâmelin canlandığını, dil ve örnek bulduğu sima, güzel kelimeleri le, kısa cümlelerile, fikirleri ve hislerile tam bir Türk muharriri Ahmet Rasim Beydi.. Eski gazetecilerin "Ağabey,, i idi. "Mizah, hakikatin kabak durmuş bir şekli bedîîdir.,, ifadesi kendisinin edebiyat âlemindeki mesleğinin tarifidir.

Üstat 1281 - 1865 de İstanbulda Sarıgüzelde doğmuş, 1299 da Darüşşafkadan çıkmıştır. Bugün 67 yaşında idi. Ömrünü kalemine vakf ve onun şe refine kanaat etmiş sayılı var - lıklarımızdan biri idi. Büyük Millet Meclisine, çocuklarına ve ailesine, Darüşşefekaya, meslektaşlarımıza, bütün talim ve terbiye, bütün edebiyat mensuplarına ve bütün millete tazi - yetler sunarız..

Herkesi üstada son vazife - nin yapılamasına çağırırız.

Ahmed Râsim Bey (*Vakit* 5282) | **11**

12

Musa Süreyya Bey öldü !

Ölüm, acı bir tesadüf eseri olarak son zamanlarda Türk irfan ve san'at âlemine üst üste suikastler yapıyor: Gün geçmiyor ki muharrir, edip, müderris, sanatkâr, bir kıymetli zekâ, yüksek bir kabiliyet gözlerini hayata kapamış olmasın.

Bugün de bu silsileden bir yenisine ait kara haberi karilerimize, yüreğimiz acıyla dolu olarak veriyoruz: Musa Süreyya Bey öldü.

Musa Süreyya Bey san'at âlemimizin pek güzide bir simasıdı. Şark musikisinin en yüksek san'atkârlarından griftzen Asım Beyin oğludur. Giriftzen Asım ismi, Türk musiki tarihinin ehemmiyetle kaydedeceği bir şöhrettir ki, bir taraftan şark musikisinin

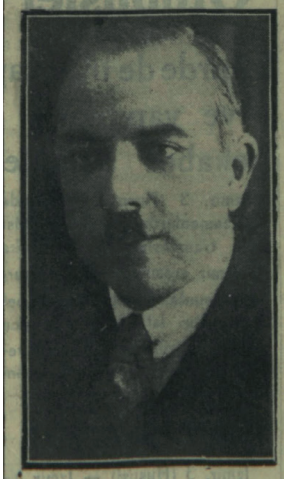

Musa Süreyya B.

zevale yaklaştığı bir sırada bu san'ata yeni bir eda, yeni bir ruh verecek eserler bestelemiş, bir taraftan da musikişinas ve san'atkâr çocuklar yetiştirmiş, her iki suretle de san'ata hizmet etmiştir.

Musa Süreyya Bey (*Vakit* 5354) | 12

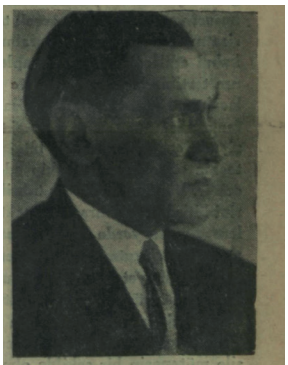

Samih Rifat B.

Elîm bir ziya

Bir fikir ve ilim adamını daha kaybettik

Samih Rifat Bey dün akşam vefat etti

ANKARA, 3 (A. A.) — Türk Dili Tetkik Cemiyeti reisi ve Çanakkale meb'usu Samih Rifat B. bu akşam saat yirmide vefat etmiştir.

Samih Rifat Bey uzun zamandanberi hasta idi. Başvekil Hz. akşam kendisini ziyarete gittikleri vakit bu kara haberle karşılaşmışlar, ailesini teselli etmişlerdir.

Reisicümhur Hz. de fevkalâde acı duyduklarını baş yaverleri vasıtasile ailesine iblâğ ettirmişlerdir. Cenaze yarın (bugün) büyük merasimle kaldırılacaktır.

VAKIT, merhumun ailesine taziyetlerini beyan ederken bu acı ziyadan bütün memleket ilim ve irfan âlemini taziyeye muhtaç görür.

Sâmih Rif'at Bey (*Vakit* 5354) | 13

Şair ve bestekâr bayan Leylâ öldü

Şair ve bestekâr Leylâ 84 yaşında iken dün sabah ölmüştür. Abdülmecidin vükelâsından Hakim İsmail paşanın kızıdır. Bayan Leylâ hem iyi bir şair, hem de iyi bir musikişinastı. Cenazesi bugün damadı Mehmed Alinin Kızıltopraktaki köşkünden kaldırılacak, cenaze Namazı Nuruosmaniye camiinde kılınacaktır.

Leyla Saz (*Akşam*, 7 Kânunuevvel 1936) | 14

Konservatuar Müdürlüğünden:

Büyük musiki üstadlarımızdan udi Nevres vefat etmiştir. Cenazesi bu sabah 9 da Cerrahpaşa hastanesinden kaldırılarak Yakağıca nakil ve defnedilecektir. Merhuma karşı son vazifemizi yapmak üzere arkadaşların gelmeleri rica olunur.

Udî Nevres Bey (*Cumhuriyet* 4561) | 15a

Merhum udî Nevres bugün defnedilecek

Radyoda da Nevres gecesi tertib edildi

Merhum Nevres

Dünkü sayımızda udî Nevresin vefat ettiğini bildiren küçük bir haber vardı. Bir müddettir vukuu beklenen bu hâdise memleketin münevver tabakaları arasında ve san'at âlemimizde hazin bir tevekkülle karşılandı. Çünkü Türk san'atkârını pençelerine takan affetmez bir hastalık Nevresi hergün bir az daha mezara yaklaştırıyordu. Nihayet iki gün evvel artık onda canından başka yutacak unsur bulamadı.... Ve Nevresi aramızdan büsbütün götürdü.

Nevres Malatyalı bir fakir çocuğudur. Küçük yaşta İstanbula gelmiş ve kendisinin çekingen, mahcub hüviyetinden taşan zekâyı keşfeden bir zat tarafından manevî evlâd olarak büyütülmüştür. Nevreste musiki, edebiyat temayülleri birdenbire inkişafa başladı. Bir taraftan bütün eski edebiyatı okur ve tetkik ederken, bir taraftan da üstad tanburî Cemille beraber musikiye çalışmak imkânlarını buluyordu. Tanburî Cemil onu çok takdir ediyor ve talebeleri arasında temayüz eden kabiliyetini genişletmek için çalışıyordu. İkisi de bunda muvaffak oldular ve bir gün Nevres Cemille beraber konserler vermeğe muvaffak oldu.

Bunu takib eden devre san'atkârın tam açılış safhalarıdır. Kültürünü de kuvvetlendirmiş olan Nevres okuyor, yazıyor, çalıyor ve san'at eserleri yapıyordu. Fakat o san'atını geçim vasıtası yaparak düşürmeğe razı olmadığı için para kazanmağı düşünmemiş, yalnız kendini sevenlerin kalbinde ve muhitinde yaşamıştır. Cemiyette daima müctenib yaşamış olmasına rağmen derin bir sevgi ve şöhret kazanmış olan san'atkârın geçen sene - dost ısrarları üzerine - Tepebaşında verdiği konser, mümasillerine nasib olmamış bir rağbetle karşılanmıştı.

Nevres çok vatanperver bir adamdı. Yurdunu, büyüklerini ve hele Büyük Atatürkü çılgınca severdi. Hatta bir müddet te Riyaseticumhur Kalemi Mahsusunda vazife görmüştü. Kıymetli san'atkâr tabiate, İstanbulun güzelliklerine çok düşkündü. Yakacığın hararetli bir âşıkıydı. Hastalığının hâd anlarında bile orayı sayıklıyan Nevres, ölümünden bir hafta evvel ziyaretine giden yakın dostu Konservatuar Müdürü Yusuf Ziyaya «Öldüğümde beni oraya gömünüz» diye vasiyette bulunmuştu. Sevenleri müsterih olmalıdır ki Nevresin bu son dileği yerine getirilmektedir. San'atkârın ölümünden ve bu arzusundan haberdar edilen Vali ve Belediye Reisi Muhiddin Üstündağ onun zıyaına müteessir olduğu kadar vasiyetine de şükrana şayan bir alâka duymuş ve merhumun Yakacığa defni için icab eden her şeyi yaptırmıştır. Nevres bugün ebedî istiratgâhına şehir vesait ve masrafile naklolunacaktır.

Cenaze bu sabah dokuzda lâyık olduğu ihtifallerle Cerrahpaşa hastanesinden kaldırılarak Sirkeciye indirilecek ve hususî motörle Kadıköye ve oradan otomobille Yakacığa götürülüp sureti mahsusada hazırlanan medfenine gömülecektir.

Kendisine rahmet diler, kederli ailesine ve bütün san'at âlemine beyanı tazıye ederiz.

Udî Nevres Bey (*Cumhuriyet* 4561, 23 İkincikânun 1937) | 15b

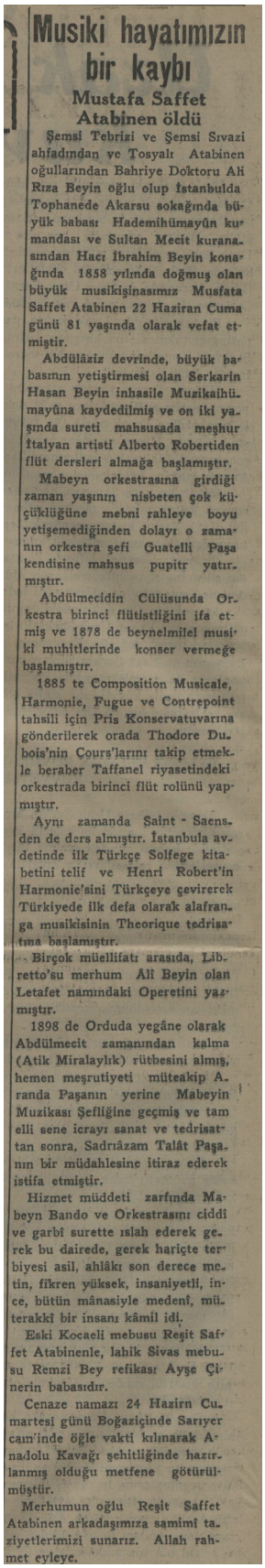

Musiki hayatımızın bir kaybı

Mustafa Saffet Atabinen öldü

Şemsi Tebrizi ve Şemsi Sıvazi ahfadından ve Tosyalı Atabinen oğullarından Bahriye Doktoru Ali Rıza Beyin oğlu olup İstanbulda Tophanede Akarsu sokağında büyük babası Hademihümayûn kumandası ve Sultan Mecit kuranasından Hacı İbrahim Beyin konağında 1858 yılında doğmuş olan büyük musikişinasımız Musfata Saffet Atabinen 22 Haziran Cuma günü 81 yaşında olarak vefat etmiştir.

Abdülâziz devrinde, büyük babasının yetiştirmesi olan Serkarin Hasan Beyin inhasile Muzikaihümayûna kaydedilmiş ve on iki yaşında sureti mahsusada meşhur İtalyan artisti Alberto Robertiden flüt dersleri almağa başlamıştır.

Mabeyn orkestrasına girdiği zaman yaşının nisbeten çok küçüklüğüne mebni rahleye boyu yetişemediğinden dolayı o zamanın orkestra şefi Guatelli Paşa kendisine mahsus pupitr yatırmıştır.

Abdülmecidin Cülûsunda Orkestra birinci flütistliğini ifa etmiş ve 1878 de beynelmilel musiki muhitlerinde konser vermeğe başlamıştır.

1885 te Composition Musicale, Harmonie, Fugue ve Contrepoint tahsili için Pris Konservatuvarına gönderilerek orada Thodore Dubois'nin Cours'larını takip etmekle beraber Taffanel riyasetindeki orkestrada birinci flüt rolünü yapmıştır.

Aynı zamanda Saint - Saensden de ders almıştır. İstanbula avdetinde ilk Türkçe Solfege kitabetini telif ve Henri Robert'in Harmonie'sini Türkçeye çevirerek Türkiyede ilk defa olarak alafranga musikisinin Theorique tedrisatına başlamıştır.

Birçok müellifatı arasıda, Libretto'su merhum Âli Beyin olan Letafet namındaki Operetini yazmıştır.

1898 de Orduda yegâne olarak Abdülmecit zamanından kalma (Atik Miralaylık) rütbesini almış, hemen meşrutiyeti müteakip Aranda Paşanın yerine Mabeyin Muzikası Şefliğine geçmiş ve tam elli sene icrayı sanat ve tedrisattan sonra, Sadrıâzam Talât Paşanın bir müdahlesine itiraz ederek istifa etmiştir.

Hizmet müddeti zarfında Mabeyn Bando ve Orkestrasını ciddî ve garbî surette ıslah ederek gerek bu dairede, gerek hariçte terbiyesi asil, ahlâkı son derece metin, fikren yüksek, insaniyetli, ince, bütün mânasiyle medenî, mütearrikî bir insanı kâmil idi.

Eski Kocaeli mebusu Reşit Saffet Atabinenle, lahik Sivas mebusu Remzi Bey refikası Ayşe Çinerin babasıdır.

Cenaze namazı 24 Hazirn Cumartesi günü Boğaziçinde Sarıyer camiinde öğle vakti kılınarak Anadolu Kavağı şehitliğinde hazırlanmış olduğu metfene götürülmüştür.

Merhumun oğlu Reşit Saffet Atabinen arkadaşımıza samimî taziyetlerimizi sunarız. Allah rahmet eyleye.

Mustafa Safvet Atabinen (*Vakit*, 25 Haziran 1939) **16a**

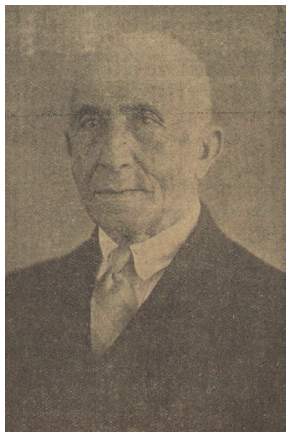

M.S. Atabinen (*Musiki*, no. 7) **16b**

Kemanî Reşad Erer öldü

İstanbul Konservatuvarı Müdürlüğünden:

Türk musikisi icra heyetinin kıymetli kemancısı Reşad Erer'in vefatından konservatuvar çok derin bir elem duymaktadır. Cenazesi bugün saat 11 de Salacakdaki evinden kaldırılarak Karacaahmed mezarlığına defnolunacaktır. Kendisini sevenler ve arkadaşları son vazifeyi ifaya davet olunur.

Reşad Erer (*Yeni Sabah* 946, 18 Birincikânun 1940) **17**

Bestekâr

Bimen Şen vefat etti

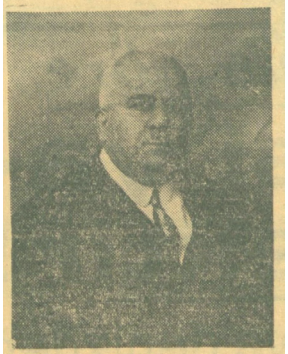

Meşhur bestekâr Bimen Şen'i kaybettik. Ölümile Türk musikisine yarım asırlık bir zamandanberi hizmet etmiş bir bestekârımızı kaybetmiş oluyoruz.

Bimen Şen Bursalıydı. Hacı Arif bey merhumun talebelerindendi. Bize yüzlerce eser bırakarak gözlerini dünyaya kapamış bulunan bu şöhret yetmiş üç yaşındaydı.

Neşeli bir zat oluşundan soyadını Şen diye alan bu kıymetli bestekâr, mübtelâ olduğu hastalıktan kurtulamamış, evvelki akşam saat 8.30 da aramızdan ayrılmıştır. Cenazesinin yarın, Beyoğlunda Balıkpazarındaki Ermeni kilisesinden saat 15 te kaldırılacağı öğrenilmiştir.

Geride bıraktıklarına sabır dileriz.

Bimen Şen (*Vakit*, 28 Ağustos 1943) **18**

Eski adliyecilerimizden

Servet Yesari öldü

Meşhur hattat Yesari ailesinden ve Adliyemizin değerli şahsiyetlerinden eski üçüncü noter Servet Yesari dün Üsküdarda Altunizadedeki köşkünde vefat etmiştir. Bir müddet evvel zatürreye tutulmuştur. Cenazesi bugün Kısıklıdaki aile makberesine defnedilecektir. Merhum Darülfunun Hukuk kısmında müderrislik etmiş ve temyizde âzalık yapmış, sonra Beyoğlu üçüncü noterliğine tayin edilmiş, iki sene evvel de yaş tahdidine tâbi tutularak Adliye mesleğinden ayrılmıştı. Servet Yesarî kıymetli tercümeler de yapmıştır. Oğulları mimar Hayrullah ile Belediye Turizm müdürü Semuh'a baş sağlığı dileriz.

Servet Yesârî (*Vakit*, 17 Nisan 1943) **19**

VEFAT

Mülga Harbiye Nezareti mümeyyizliğinden mütekait Azmi Özden Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi bugün Kanlıcadaki evinden kaldırılarak Kanlıca İskele camiinde öğleyi müteakip namazı kılındıktan sonra Kanlıca mezarlığına defnedilecektir. Oğlu, İstanbul Umumî meclis âzasından Sarıyer Halkevi reisi Sadi Özden arkadaşımıza taziyetlerimizi sunarız.

Udî Azmi Özden (*Akşam*, 18 Mayıs 1944) **20**

Türk musiki üstatlarından

Bestekâr Lem'i vefat etti

Merhum Lem'i

Lemi Atlı (*Vakit*, 27 Kasım 1945) **21a**

Klâsik Türk musikisinin son üstadlarından, bestekâr Lem'i Adlıyı evvel ki gece, 78 yaşında olduğu halde vefat etmiştir.

Cenazesi dün, kendisini sevenler ve talebelerinin elleri üzerinde Suadiyede ki köşkündeñ kaldırılarak, Suadiye camisinde namazı kılındıktan sonra, İç Erenköydeki son istirahatgâhına bırakılmıştır.

Merhuma tanrıdan rahmet diler, ailesinin ve Türk musiki severlerinin acılarını paylaşırız.

* * *

Merhum, 61 yılık çalışma hayatında, 500 den fazla eser vermiştir. Bunların büyük bir kısmı musiki tarihimize mal olmuş besteler olup, üstadın ismini, Dedeler ve İsmail ağalar arasında, yaşatacak kudrettedir.

İlk eserini, 17 yaşında Reşit Mümtaz Paşanın:

Hüsnüne etvarı nâzım şan senin
Bende takat kalmadı, ferman senin,

şiirini bestelemek suretile vermiştir. Bundan sonra daimi surette çalışmış ve Türk musikisine birbirinden güzel eserler kazandırmıştır.

Üstadın en mühim hususiyetlerinden biri, bestelerini, tramvayda, vapurda veya sokakta gezerken yapmasıdır. Edebiyata derin bir vukufu vardı. Besteliyeceği şiirleri titizlikle seçer ve onu, ancak, mısraların ruhuna erdikten sonra, ahenklendirirdi.

"Severim her güzeli senden eserdir diyerek" şarkısı, üstadın şöhretini sağlayan bestelerinden biridir.

Rahmetlinin son eseri, Semih Mümtaz beyindir. Bu şarkı

Nihali gülşeni hüsni ezelsin
Açılmış goncai bağı emelsin,
Güli nazik bedensin, bîbedelsin
Güzelsin sevdiğim, sen pek güzelsin

Garip bir tesadüf olarak, ilk ve son bestelerinin şiirleri üstadın çok sevdiği Reşit Paşa ve oğlu Semiye aittir.

Son dakikalarına kadar hafızasını kaybetmeyen büyük bestekâr hasta yatağında bile beste yapmakla meşgul oluyordu. Ne yazık ki son şarkısını ikmal edemeden hayata gözlerini yummuştur.

Lemi Atlı (*Vakit*, 27 Kasım 1945) | **21b**

Sanat âlemimizin kaybı

Bestekâr Muhlis Sabahattin bugün toprağa veriliyor

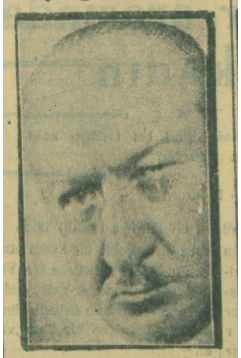

Rahmetli Muhlis Sabahattin

Bir müddet evvel Heybeliada sanatoryomuna yatırılmış olan değerli bestekâr Muhlis Sabahattin, ebediyete göçmüştür. Bestekâr, uzun zamandanberi ak ciğerlerinin her ikisinden de hasta bulunuyordu. Bu hastalık son günlerde, girtlağına da sirayet etmişti. Doktorların bütün gayretine rağmen hastalık, günden güne ağır laşıyor ve sanatkârın hayata ümidi kayboluyordu.

Nihayet evvelki gün yeni bir kriz gelmiş, saat 15 te hayattan çekilmiştir.

Tanrıdan rahmet, ailesine dostlarına ve şanat arkadaşlarına baş sağlığı dileriz.

***

Muhlis Sabahattin, Üsküdarda Altunizadede dünyaya gelmişti. Pek küçük yaşlarda iken musikiye heves etmişti. Bu ara yaptığı bir seyahatta nota öğrenmişti. Bu tesadüf ona bir şöhret memlekete de büyük bir sanatkâr kazandırmıştır. Merhum Türk operetinin kurucusu, babasıdır. Eserleri bütün memlekette yayılmış ve sevilmiştir. 800 e yakın şarkısı vardır. Bir çok operetleri filme alınmıştır. "Karım beni aldatırsa,, filme alınmış operetleri arasındadır. İlk operetî "Dersaadet" son eseri de "Kerem ile Aslı" dır. Bunun yine aynı hastalıktan ölen kızı Melek için bestelemişti.

Onun ölümü, operet âlemimiz için yeri kolayca doldurulamıyacak bir kayıptır.

Cenaze töreni bugün yapılacaktır. Cenazesi, dün Heybeliada sanatoryomundan Beyoğlu Belediye hastahanesine kaldırılmıştır. Cenaze bugün saat 11 de hastahaneden alınarak Beyoğlundaki Ağa camiine getirilecek, namazın kılınmasını müteakip eller üstünde Taksim meydanına kadar taşınacak, buradan otomobillerle Mecidiyeköyü mezarlığında hazırlanan medfenine götürülecektir. Törene bütün tiyatrocular ve sanatkârlar, Şehir Bandosu iştirak edecektir.

Muhlis Sabahaddin (*Vakit*, 12 Şubat 1947) | **22**

ACI BİR KAYIP

Sabık Konservatuar İcra Heyeti âzasından, SAHİBİNİN SESİ

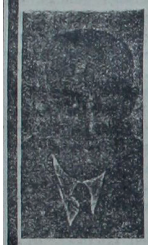

Vahram Gesar ve Ortakları Müessesesinin Musiki şefi, yurdumuzun tanınmış bestekâr ve musikişinaslarından

Bay ARTAKİ CANDAN'ın

vefat ettiği teessürle bildirilir.

Cenaze merasimi 2 Şubat 1948 pazartesi günü saat 15.30 da Beyoğlu Balıkpazarı Üç-Horan Ermeni Kilisesinde icra olunacağı ilân olunur. İşbu ilân hususi davetiye yerine kaimdir.

Cenaze levazımatı Becitiyan

Artaki Candan (*Akşam*, 31 Ocak 1948) | **23a**

ATATÜRK'e dair hâtıralar

"Kanunun tellerine cenkleşir gibi vuruyor!,,

Artaki Candan anlatıyor:

Bir telefon — Acele Ankara'ya gidiş — Yaprakısız ağaçlar — Atatürk'ün huzurunda — Bir titreme — Rumeli türküleri — Tıbbiyeden kanuniliğe — Maceradan maceraya — Dağlarda geceleme — Bakırköyünde bir gün — İpekli mendillerde altınlar — Hastalık...

Yazan: Cemaleddin Bildik

Kanuni Artaki Candan'ın, sanat hayatının 50 nci yıldönümü münasebetile, jübilesi yapılacağı bir sırada birdenbire hastalanıvermesi bütün meslek arkadaşlarını müteessir etmiş.. Şimdi onlar, üçer beşer kişilik gruplar halinde sanatkârı Kurtuluştaki evinde ziyaret etmekte; hatırını sorarak bir an evvel iyileşmesini beklemektedirler.

•••

Hasta odasındayım.. Aynı zamanda bestekâr da olan Artaki, gardrop ile duvar arasına sıkıştırılmış bir karyolada yatıyor. Baş ucunda halk türküleri sanatkârı Zehra Bilir, ayak ucunda da refikası var.. Hanende Ağyazır da pencere önündeki divanda oturuyor.. Zehra Bilirin: «Her halde hocam Artakinin Atatürk'e ait hâtıralarını dinlemeğe geldiniz» diyerek karşılaması ile ziyaretimin sebebini anlatma külfetinden kurtulmuş olmam bana geniş bir nefes aldırdı ise de hastayı yormanın sırası olmadığını düşünerek:

— İyileştin de öyle geleyim... diyecek oldum.

Sözümü yarıda kesen sanatkâr, yavaş yavaş doğruldu, üstündeki yorganı hafifçe aralıyarak yataktan kalkarken:

«— Sakın hal dedi. Gitmeyin.. Atatürk hakkındaki konuşmadan

Artaki Candan'la, ölümünden bir hafta önce yapılan mülakat (*Akşam*, 24 Ocak 1948) | **23b**

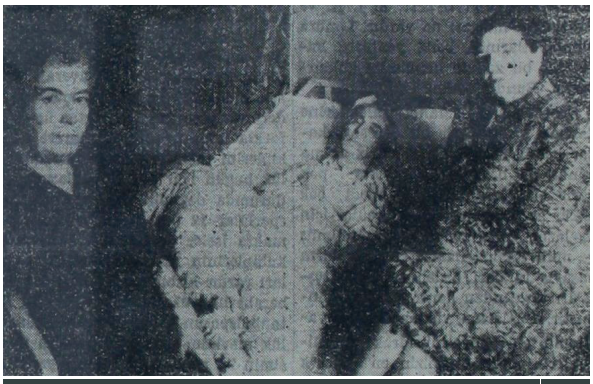

Zehra Bilir (sağda) hasta yatağındaki **Artaki Candan**'ı ziyaret ediyor. | **23c**

ÖLÜM

Memleketimizde tanınmış meşhur kemençeci

Bay ALEKO BACANOS

vefat etti. Cenaze merasiminin bugün perşembe 28 aralık 1950 saat 15 te Beyoğlu Taksimde Rum Aya Triyada kilisesinde icra olunacağı teessürle bildirilir.

İşbu ilân hususi davetiye yerine kaimdir. İstanbul 27 aralık 1950

Eşi ve çocukları ve kardeşi Udi Yorgo Bacanos

Cenaze levazımatı servisi N. Pistof Telefon: 44236

* * *

İstanbul Türk Musikisi Yüksek Sanatkârları Cemiyeti Başkanlığından:

Cemiyetimiz asil azasından kemençe üstadı

ALEKO BACANOS

vefat etmiştir. Cenazesi bugün Beyoğlu Taksim, Aya Triyada kilisesinden saat 15 te kaldırılacağından sayın azamızın teşrifleri rica olunur.

Aleko Bacanos (*Akşam*, 28 Aralık 1950) **24**

ÖLÜM

Selânik eşrafından merhum Ahmet Kapancının oğlu, Emine Kapancının zevci, Ahmet Kapancı, Faize Dilgimen, Saliha Kapancının pederleri ve tanınmış bestekârlarımızdan

FAİZ KAPANCI

Allahın rahmetine kavuşmuştur. Merhumun cenazesi bugünkü 22. 12.1950 tarihinde saat 14.30 da Nişantaşı Şakaik sokak 41 numaralı (Teşvikiye Sağlıkevi karşısında) apartmandan kaldırılarak ikindi namazının Teşvikiye Camii şerifinde kılınmasını müteakip Asri Mezarlığa defnolunacaktır. Allah rahmet eylesin.

Fâiz Kapancı (*Yeni İstanbul* 387) **25**

Üstad Mehmet Zati Arca vefat etti

Eski muzikai hümayun muallimi ve askeri umum muzikalar müfettişi, Darülbedai garp musiki şubesi müdürü, Galatasaray ve Kadıköy sultanisi, İstanbul Erkek Öğretmen okulu, Erenköy ve Çamlıca Kız Lisesi, Mithatpaşa Kız Enstitüsü musiki öğretmeni, avukat İsmail Münir Acar'ın enistesi, İzmir diş tabiplerinden Hüsnü, İstanbul tüccarlarından İhsan, İzmir tüccarlarından Kadri, Yeni İstanbul gazetesi mensuplarından Bedri Arcaların babaları, İstanbul zahire tüccarlarından Talât Atak'ın kayınbabası, İzmir doktorlarından Sıtkı Koçak'ın büyük kayın babası, Bülent Arcanın ve Selim Yazıcının dedesi büyük musiki üstadı Emekli Albay:

MEHMET ZATİ ARCA

14.9.951 sabahı 88 yaşında olduğu halde Allahın rahmetine kavuşmuştur.

Cenazesi 15/9/951 cumartesi günü saat 10.30 da Suadiyedeki köşkünden alınarak cenaze namazı öğleyin Beyazıt camii şerifinde edâ edildikten sonra Merkez efendideki aile kabristanına defnedilecektir. Mevlâ rahmet eyliye.

NOT: Çiçek gönderilmemesi rica olunur.

Zâti Arca (Kurban Bayramı münasebetiyle yayımlanan *Bayram Gazetesi*, 15 Eylül 1951) **26a**

Fotoğraf: Taha Toros Arşivi

Zâti Arca ahir ömründe **26b**

Fotoğraf: Taha Toros Arşivi

Nuri Halil Poyraz **28b**

VEFAT

Kıymetli üyemiz kâmil insan, hoca, kemençeci ve viyolonist, bestekâr, üstad

Kemal Niyazi SEYHUN

dün sabah vefat etmiştir. Cenazesi Kadıköy Osmanağa Camiinden öğle namazını müteakip kaldırılarak ebedî istirahatgâhına tevdi edilecektir. Ailesine, dostlarına ve üyelerimize başsağlığı dileriz.

Türkiye Müzisyenler Sendikası

Kemal Niyazi Seyhun (*Milliyet*, 28 Mart 1967) **32a**

Müessif bir kaza

Bir taksi bir doktora çarparak ölümüne sebep oldu

Şoför Ayhanın idaresindeki 7969 plâkalı taksi dün Suadiyeden geçerken, Gündüz bakkaliyesi önünde Dr. Hamit Kayacana çarparak ağır surette yaralamıştır. Nümune Hastanesine kaldırılan yaralı doktor az sonra ölmüştür. Şoför yakalanmış, tahkikata başlanılmıştır.

Hâmid Hüsnü Kayacan (*Akşam*, 27 Şubat 1952) **27a**

ÇOK ACI BİR KAYIP

Divanı Muhasebat murakıplarından merhum Hüsnü Tahsin beyin ve Üsküdar Harmanlık mektebi müdiresi merhume Şadiye hanımın oğlu, Nafize Tokay'ın eşi, Nejat Tokay, Esin Tokay ve Esen Tokay'ın babaları, Lâle Batman'ın büyük babası, Adnan Tokay, Feridun Tokay ve Suat Tokay'ın ağabeyleri, Perihan Asena, Haluk Tokay, Erol Tokay ve Ragıp Tokay'ın amcaları, Nafia Vekâleti Şosa ve Köprüler Reis muavinliğinden emekli ve İstanbul Belediyesi fen müşaviri,

Yüksek Mühendis ve Bestekâr

FEHMİ TOKAY

23.6.959 Salı günü vefat etmiştir. Cenazesi 25/6/959 Perşembe günü Teşvikiye Camiinden öğle namazını müteakip kaldırılacak ve Karacaahmette aile kabristanına defnedilecektir.

Mevlâ rahmet eylesin.

Fehmi Tokay (*Milliyet*, 25 Haziran 1959) **29**

Fotoğraf: *İstanbul Ansiklopedisi*

K.N. Seyhun **32b**

Fotoğraf: Doğan Bayın Arşivi

Hâmid Hüsnü Kayacan **27b**

BESTEKÂR

NEBİLOĞLU ISMAIL HAKKI BEY

VEFAT ETTİ

Enderun müdürlerinden Hacı Mehmet Nebil beyinoğlu olup 1893 yılında Nişantaşında doğmuştur. İstanbul hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra uzun yıllar öğretmenlik yapmıştır. Genç denebilecek yaşta tutulduğu bir göz hastalığından görmesini kaybetmiştir. Musikiye 12 yaşlarında iken aile muhitinde başlamış ve kendi kendine yetişmiştir. Çaldığı Ud'u da hocasız öğrenmiştir.

İlk bestesini 1919 yılında 26 yaşında iken bestelemiştir. 500 kadar bestesi vardır.

20 Şubat 1965 cumartesi günü Kadıköy'ündeki evinde 72 yaşında olduğu halde vefat etmiş ve ertesi günü Karacaahmet'teki aile kabristanına defnedilmiştir.

İsmail Hakkı Nebiloğlu (*Musiki Mecmuası* 204, Şubat 1965) **30**

ACI BİR ÖLÜM

Neyyire Poyraz'ın eşi, Sükrü Onomay, Aliye Yumru ve Enver Öra'ün dayıları, Cemal Gümüşayak, İhsan Gümüşayak, Ali Haydar Güneren, Osman Özgeç'in enistleri Mızıka-i Hümâyûn'dan emekli İstanbul Radyosu Türk musikisi öğretmenlerinden ve İstanbul Konservatuarı Tasnif Heyeti Azasından

NURİ HALİL POYRAZ

ani olarak Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi 10 şubat cuma günü öğle namazını müteakip Beşiktaş Sinan Paşa Camiinden kaldırılarak Merkezefendi Kozlu Mezarlığına defnedilecektir. Mevlâ rahmet eyleye.

Nuri Halil Poyraz (*Milliyet*, 10 Şubat 1956) **28a**

TANBURİ ÖMER ALTUĞ VEFAT ETTİ

Ankara radyosunun değerli sanatkârlarından Tanburi Ömer Fevzi Altuğ 9 Martta Sivas'ta vefat etmiştir.

Ömer Altuğ 1905 yılında Sivas'ta doğmuştur. Mehmet Kâmil beyin oğludur. Sivas sultanisinde ve medreselerinde okumuştur. Evli olup üç çocuk sahibi idi.

Bazı devlet memuriyetlerinde bulunduktan sonra 20 yıl kadar önce Ankara radyosuna intisap etmiş ve burada uzun yıllar çalışmıştır.

Basılmamış şiirlerinden başka 3 adet sazsemaisi ve muhtelif makamlardan 10 adet şarkısı Ankara radyosu tarafından tab edilmiştir.

Dergimiz, merhumun yakınlarına, Ankara radyosuna, Türk musikisi sanatkâr ve sanatseverlerine başsağlığı diler.

Ömer Altuğ (*Musiki Mecmuası* 206, Nisan 1965) **31**

ΔΕΡ ΦΑΣΗΔ ΡΑΣΤ

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΛΑΓΙΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΗΧΟΥ.

ΠΕΣΡΕΦ. ΣΤΡΟΦΗ.

Χανέϊ ἐββέλ. Οἶκος ά.

Ρυθμός. Οὐσούλι Σακήλ. Νη.

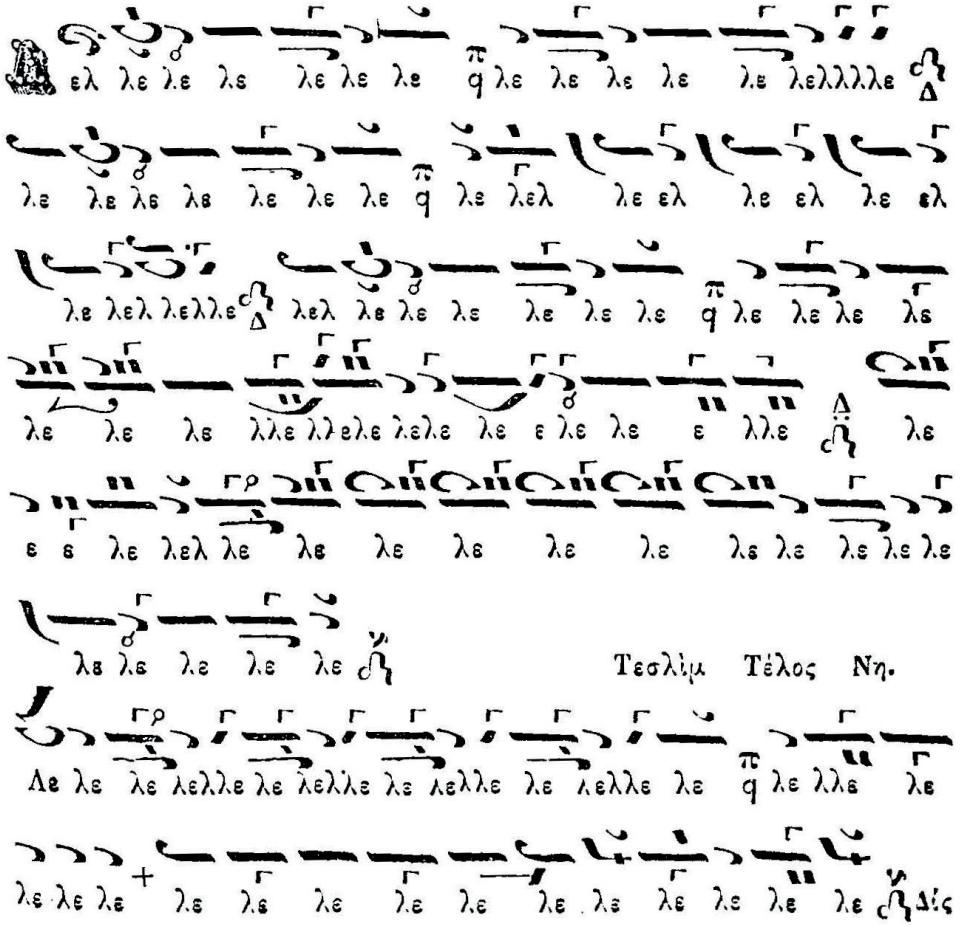

Miltiadis Pappas tarafından
orijinalden çevrilip düzenlenmiştir

Mecmua-i Makamat
(İstanbul 1872 s.1-3)

DER FASIL RAST
PEŞREF

(Benli Hasan Ağa)

Hane-i evvel

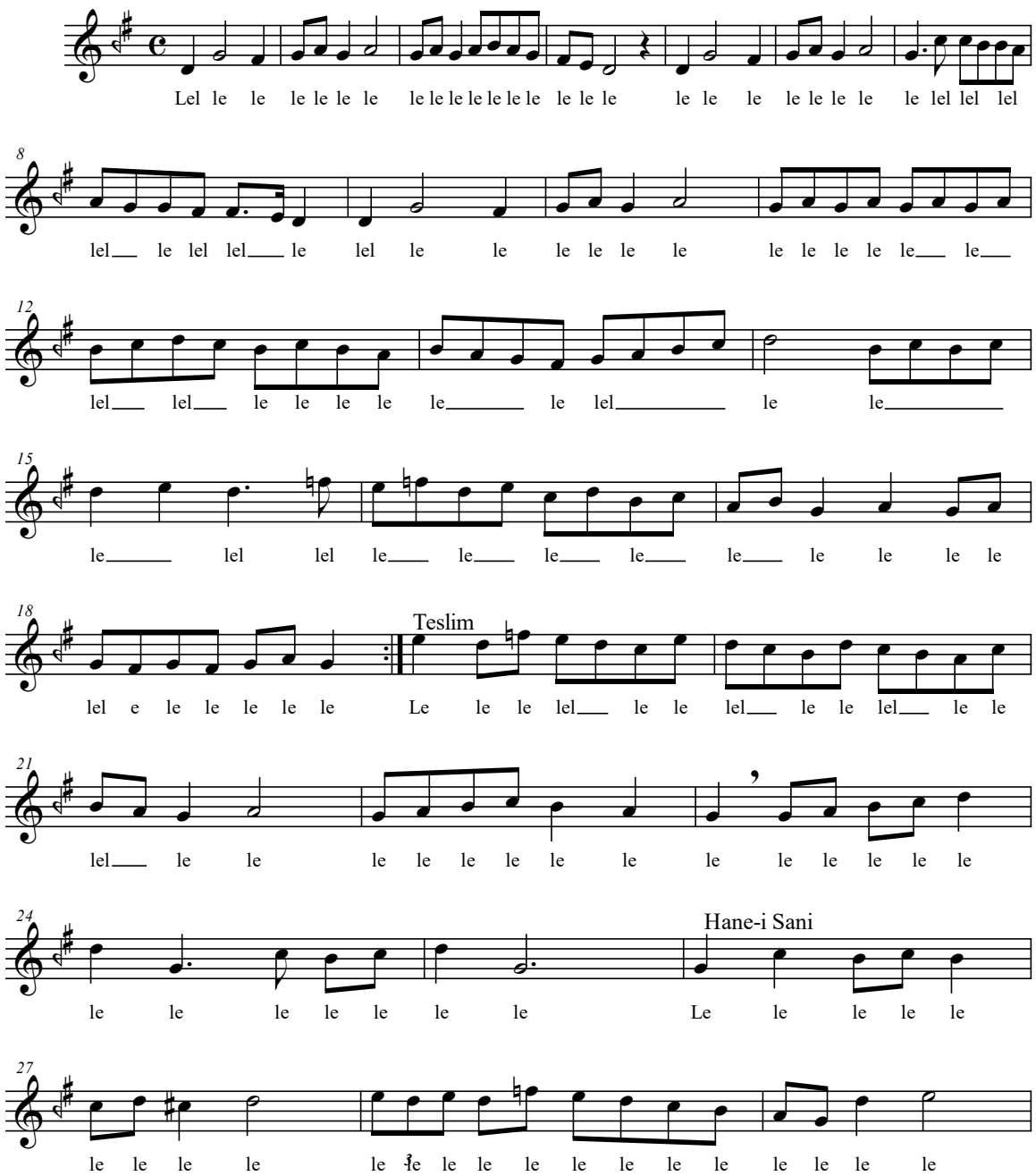

Copyright: Miltiadis Pappas

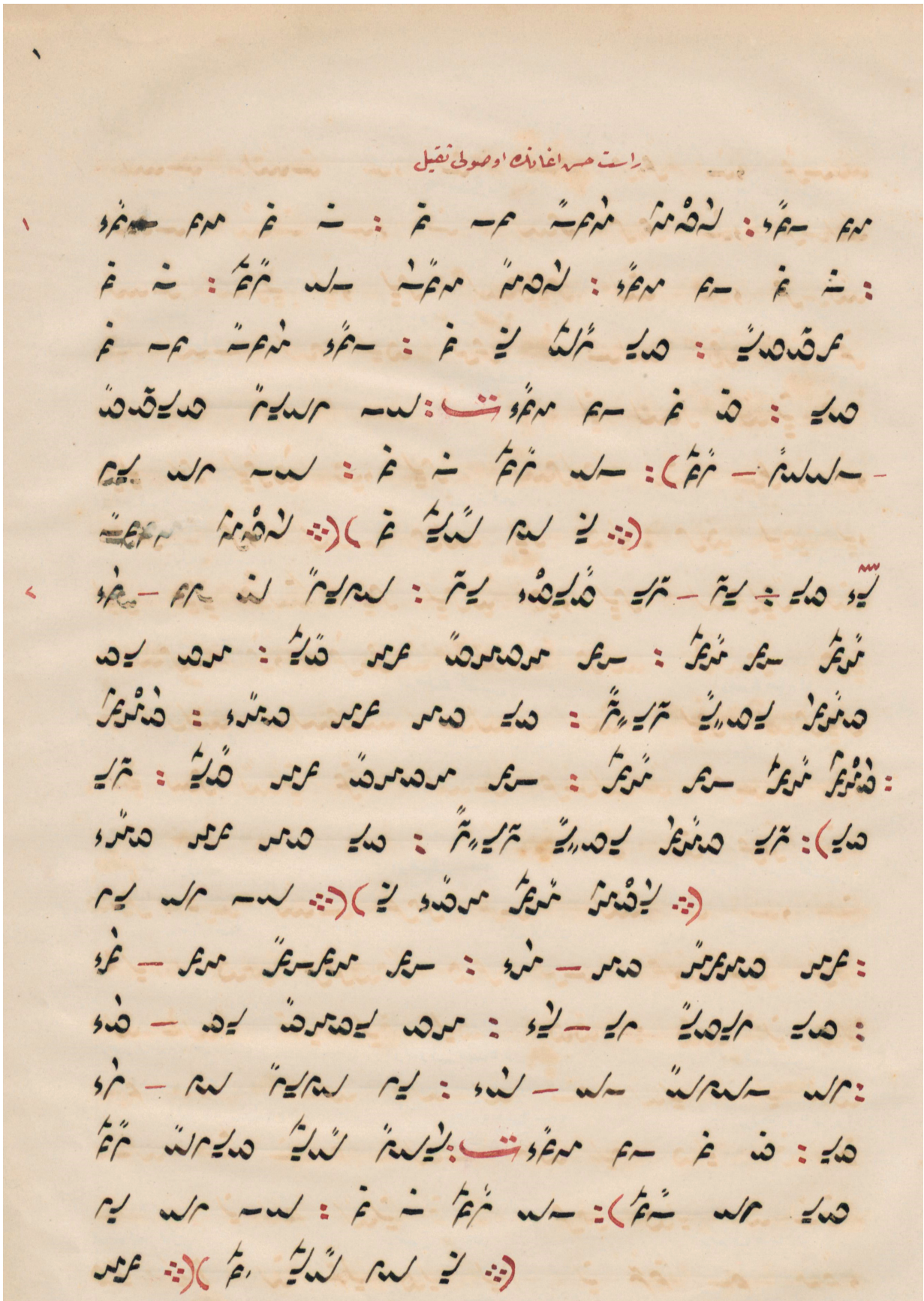

Yazarı belirsiz Hamparsum defteri, s. 1 (İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi Y 205).

Rast Peşrev

Sakil

Benli Hasan Ağa

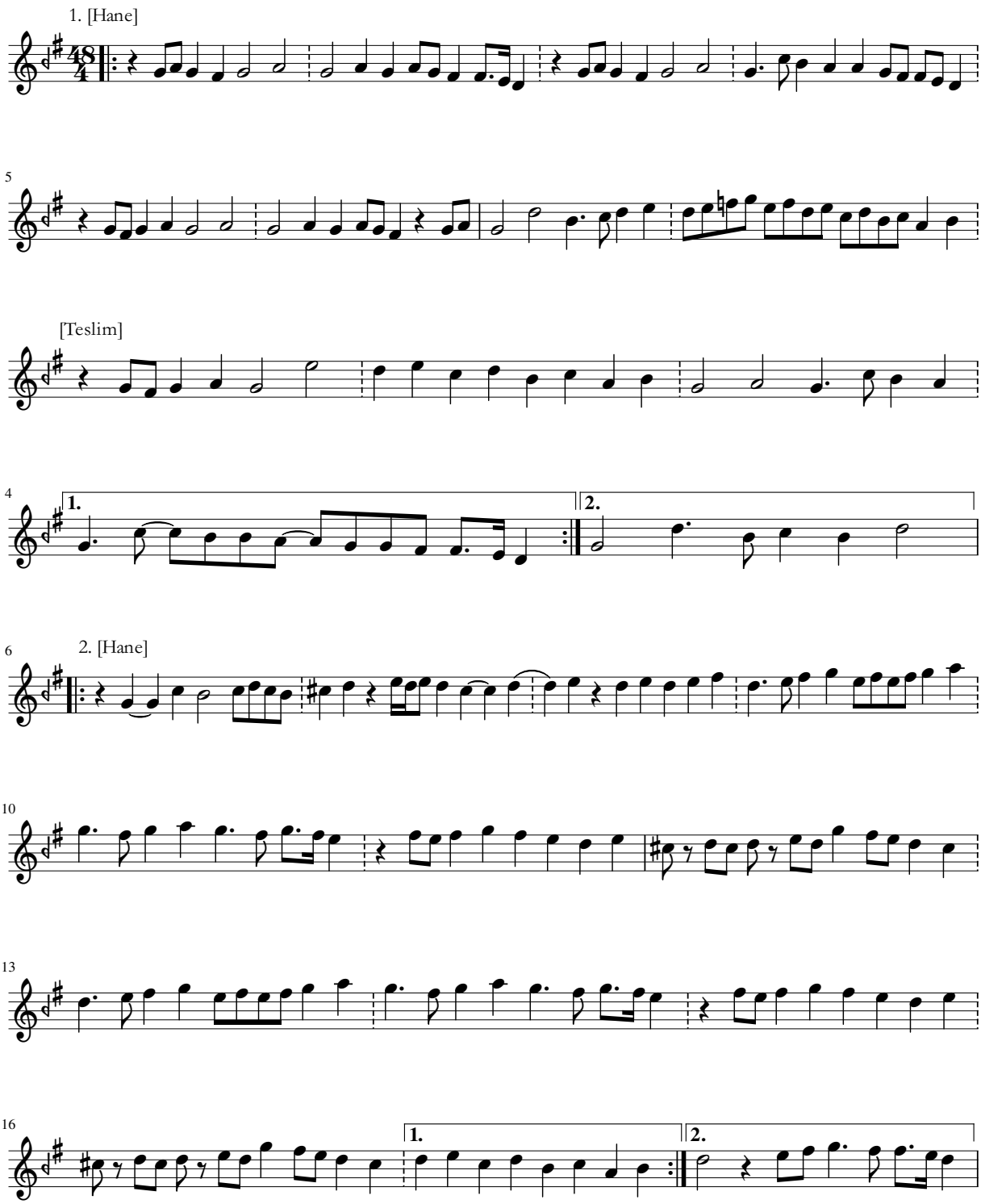

Hamparsum notasından çeviren: Mine Yener.

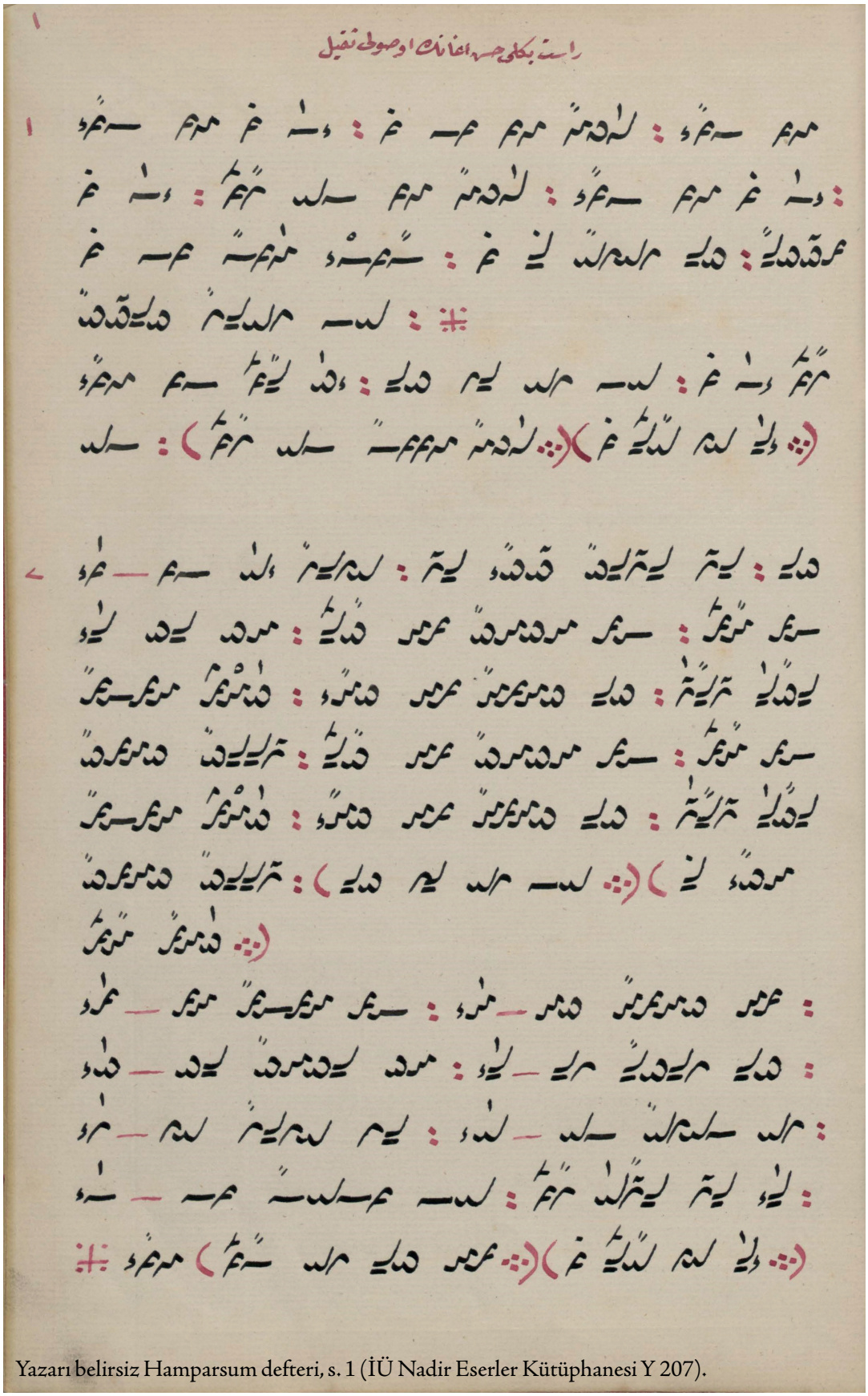

Yazarı belirsiz Hamparsum defteri, s. 1 (İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi Y 207).

Rast Peşrev

Sakil

Benli Hasan Ağa

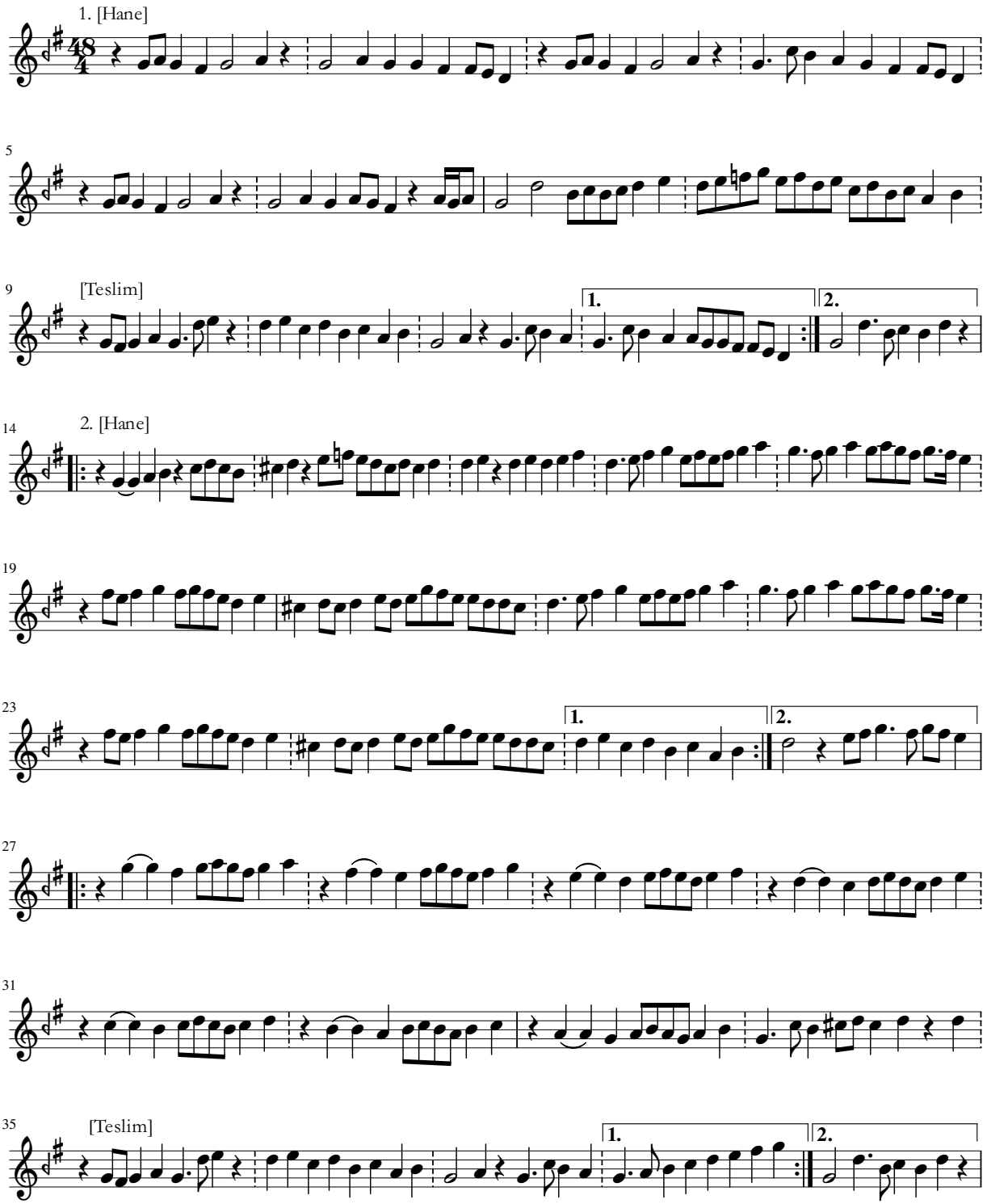

Hamparsum notasından çeviren: Mine Yener.

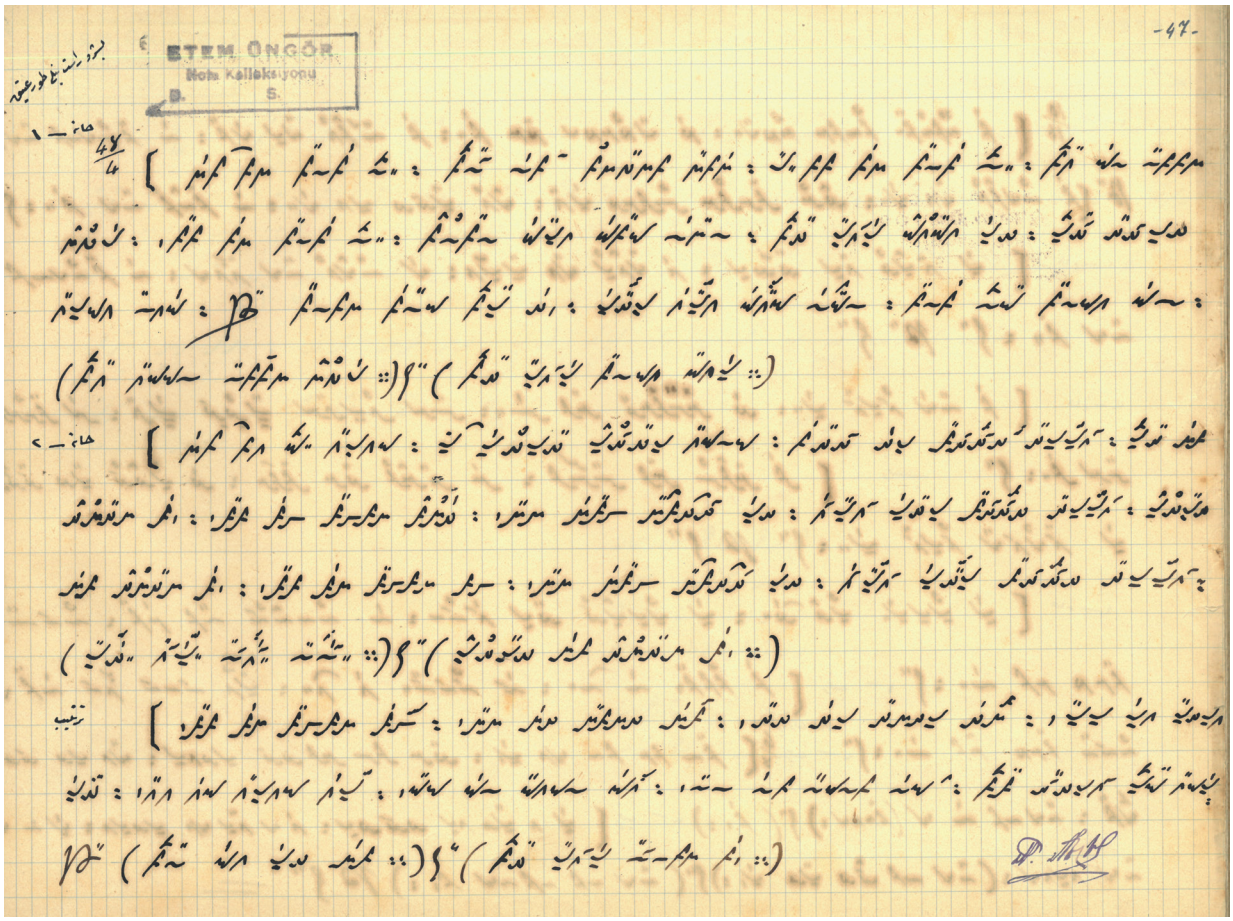

Melekset Efendi'ye (1857-1937) ait Hamparsum defteri, Etem Ruhi Üngör koleksiyonu.

Rast Peşrev

Tavr-ı Atik

Sakil

Benli Hasan Ağa

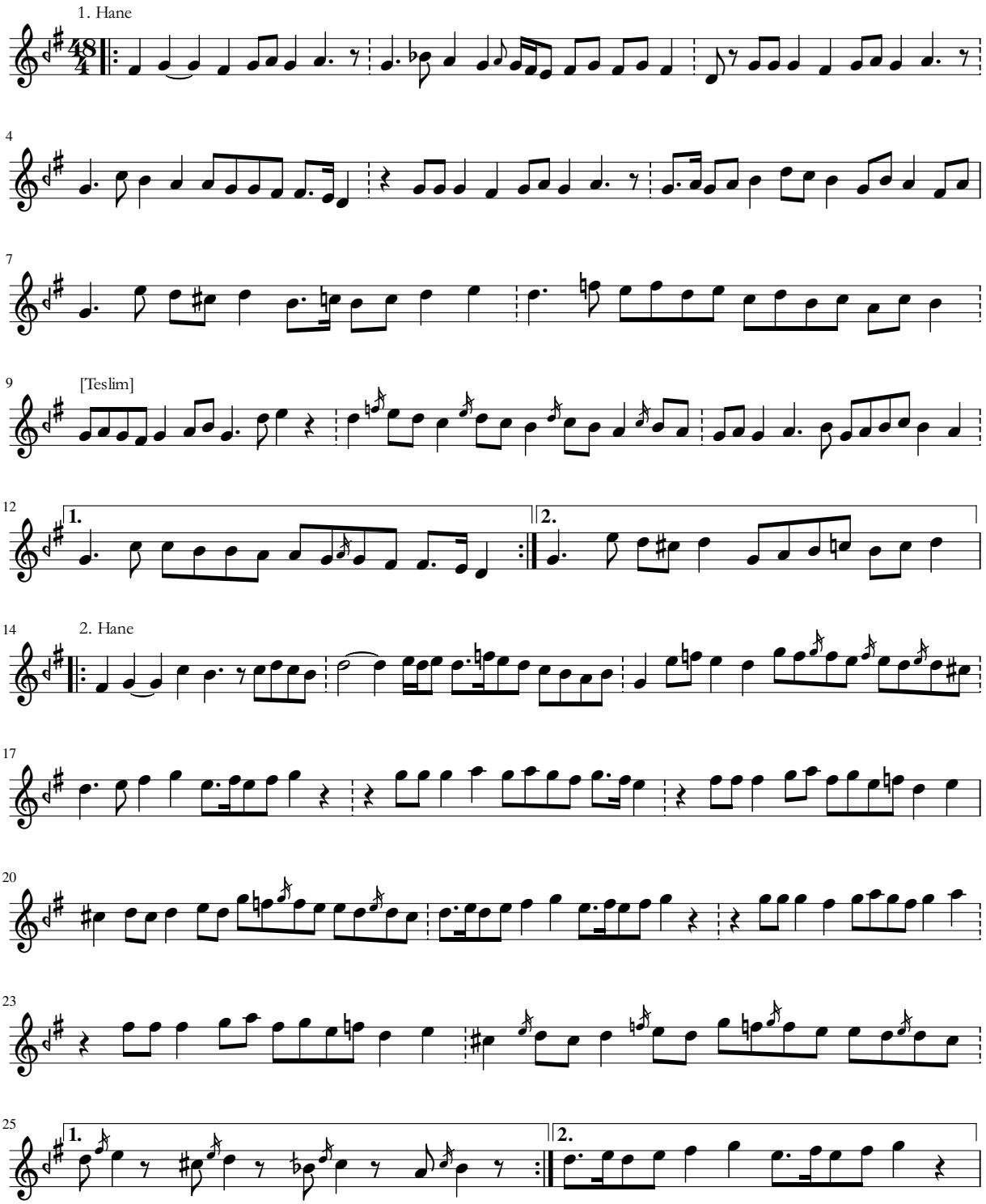

Hamparsum notasından çeviren: Mine Yener.

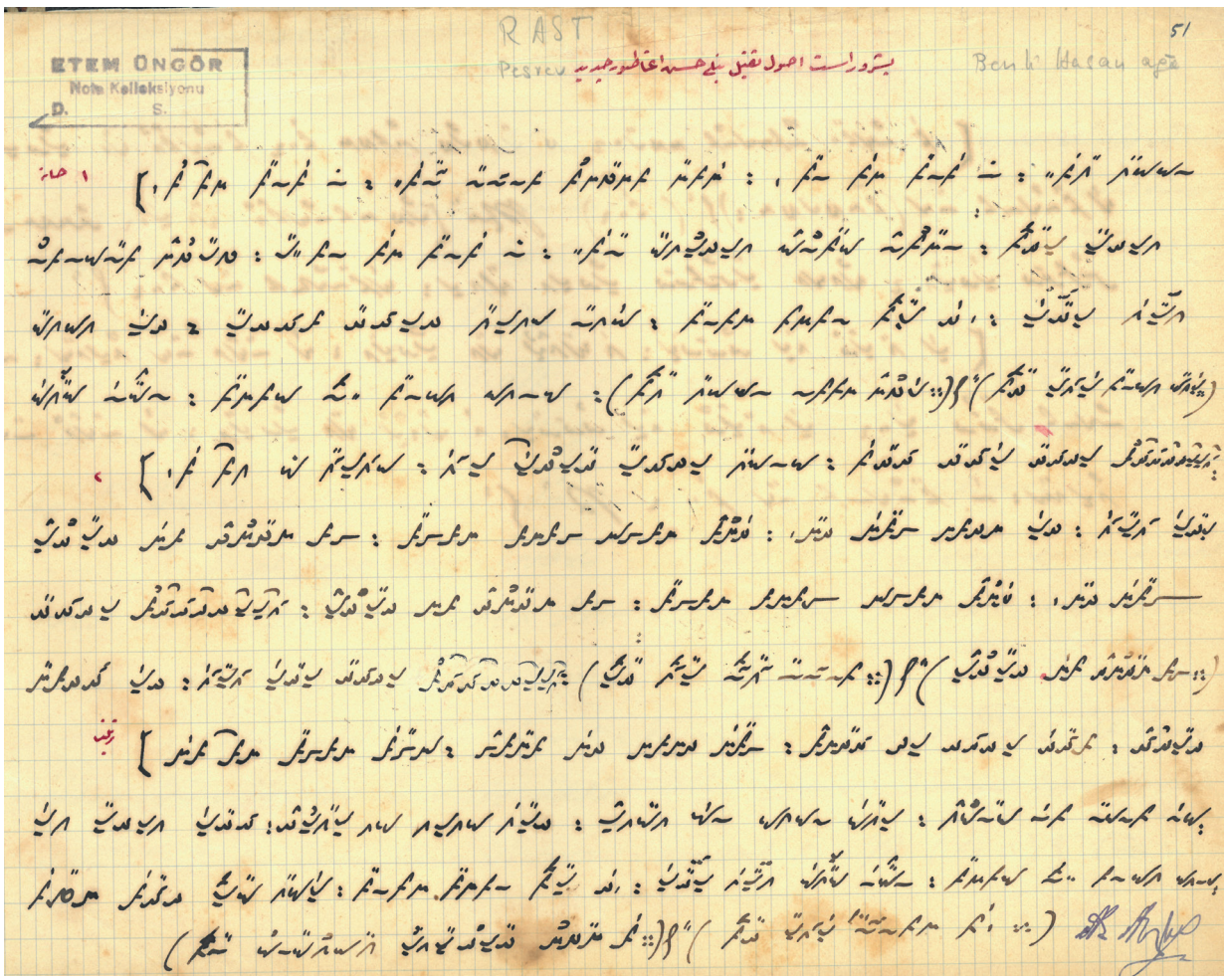

Melekset Efendi'ye (1857-1937) ait Hamparsum defteri, Etem Ruhi Üngör koleksiyonu.

Rast Peşrev

Tavr-ı Cedid

Sakil

Benli Hasan Ağa

1. Hane

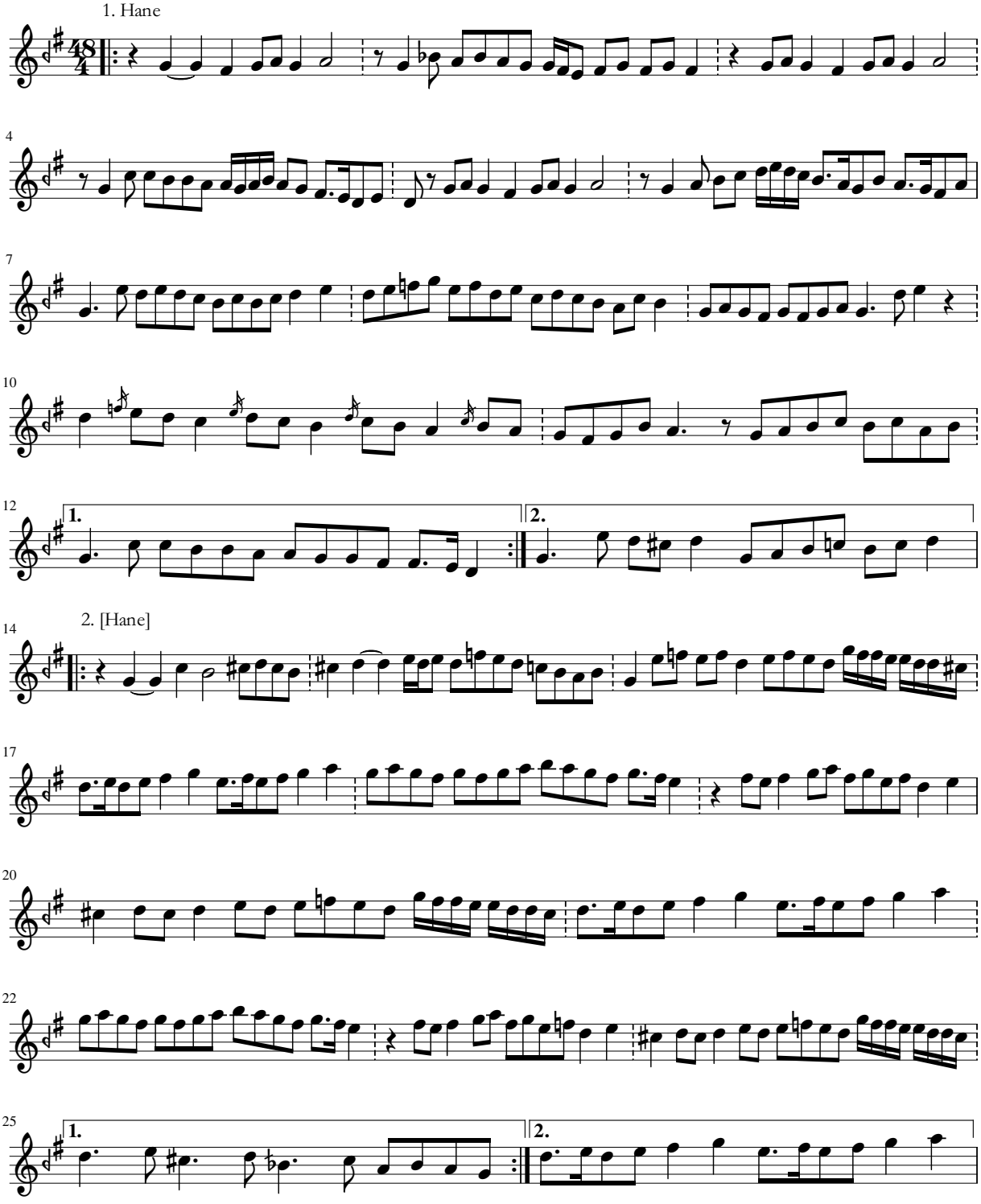

Hamparsum notasından çeviren: Mine Yener.

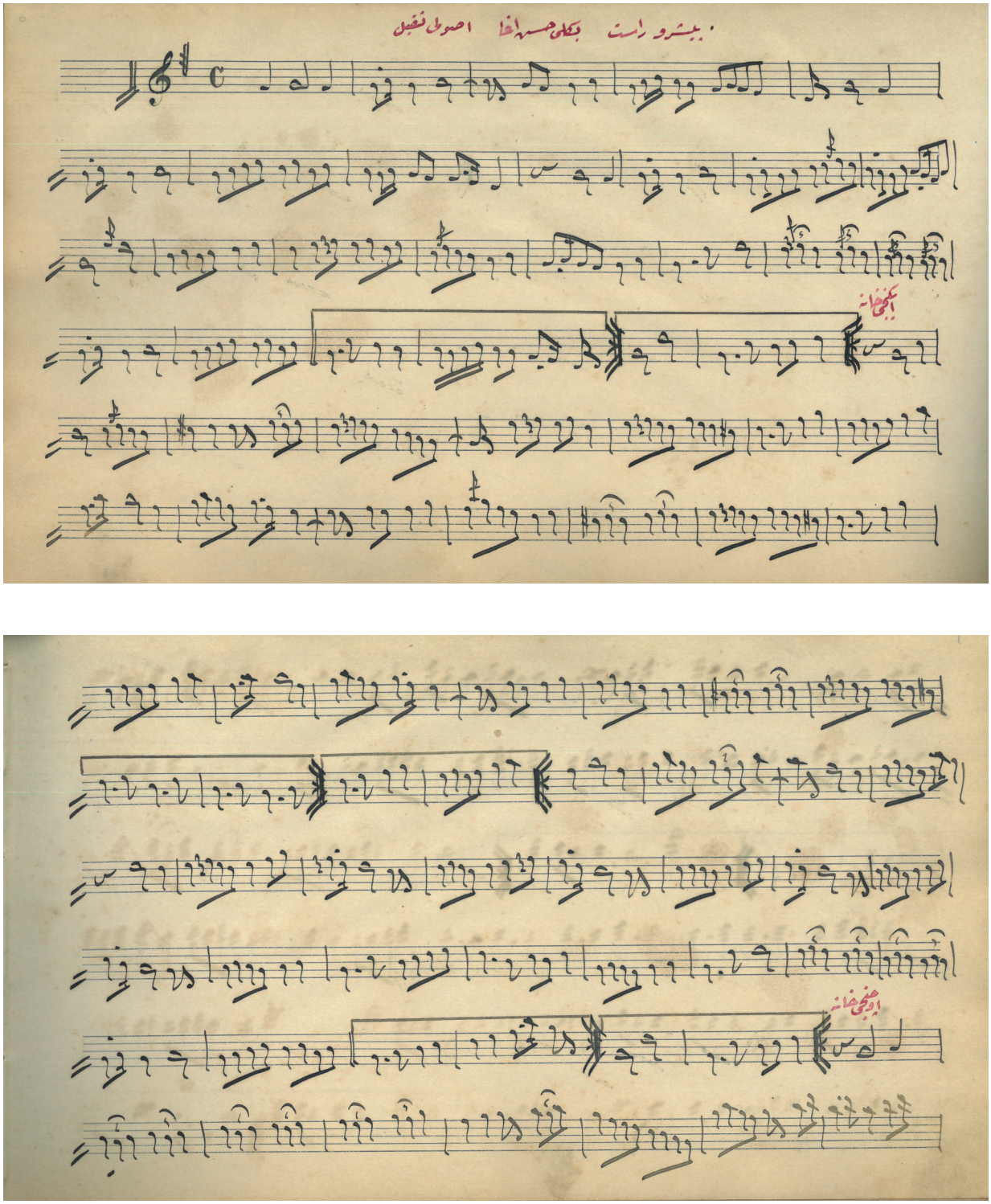

Yazarı belirsiz nota defteri, s. 5-6 (Gönül Paçacı Tunçay koleksiyonu).

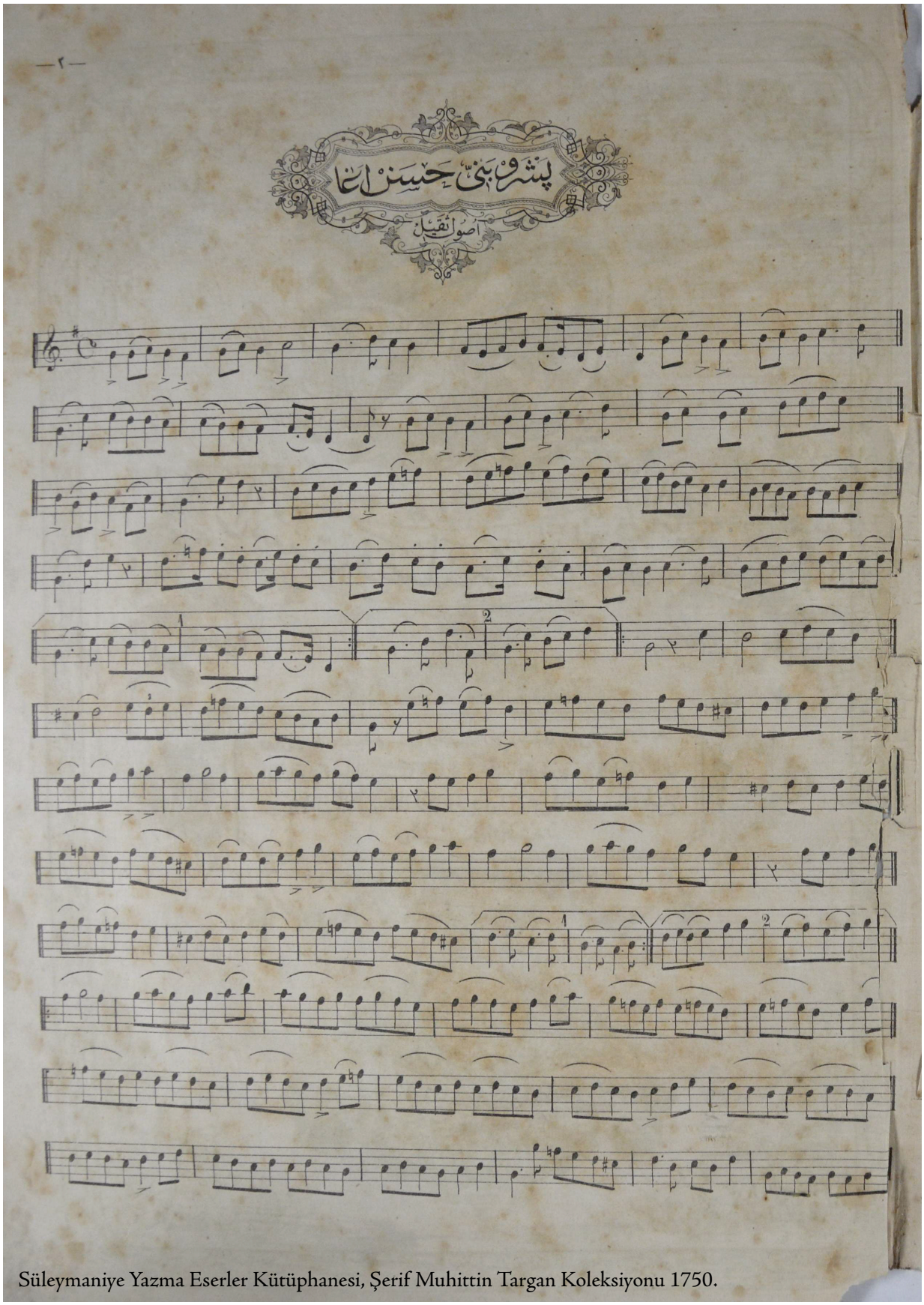

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Şerif Muhittin Targan Koleksiyonu 1750.

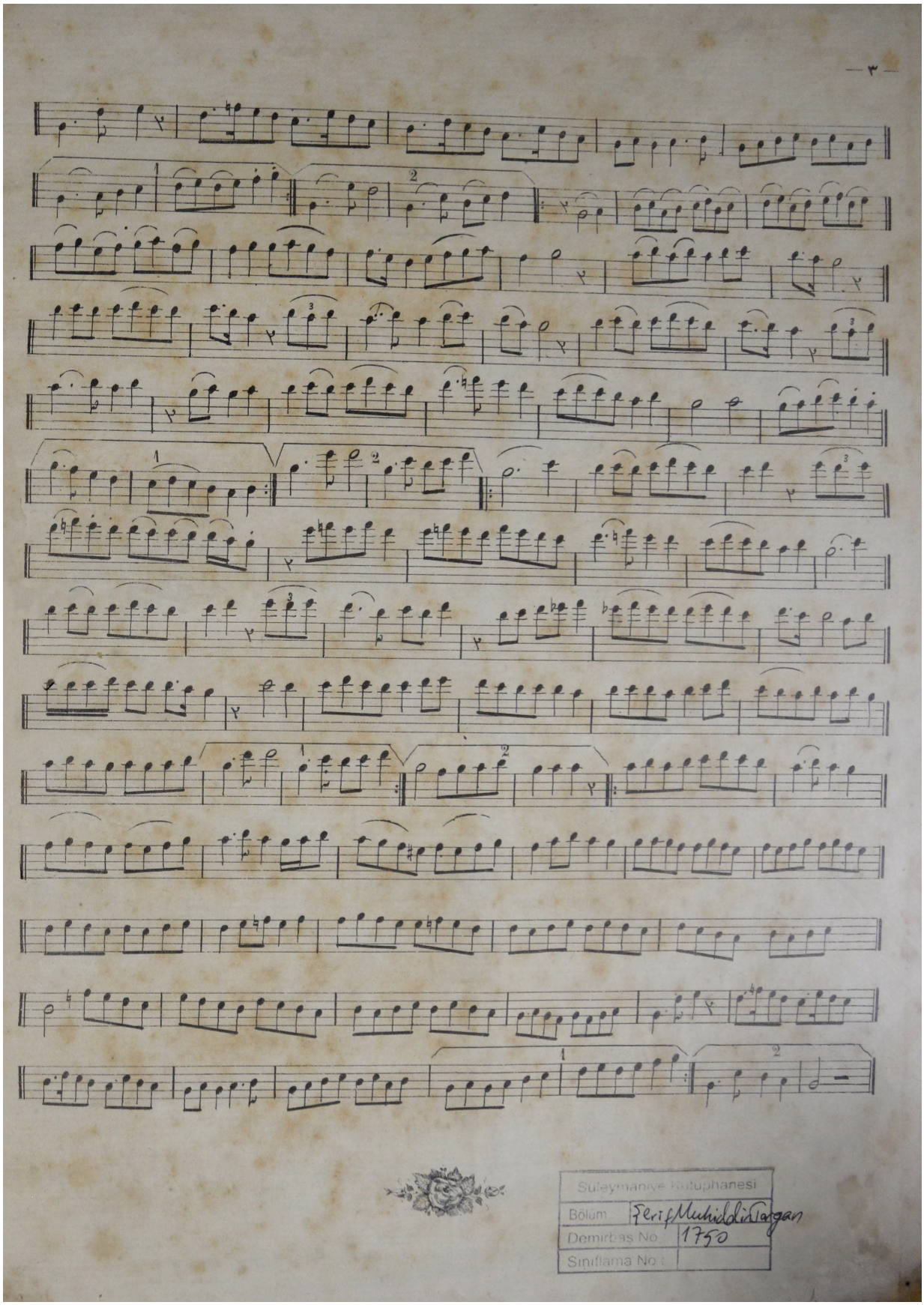

Süleymaniye Kütüphanesi
Bölüm: Ferit Muhiddin Tayan
Demirbaş No: 1750
Sınıflama No:

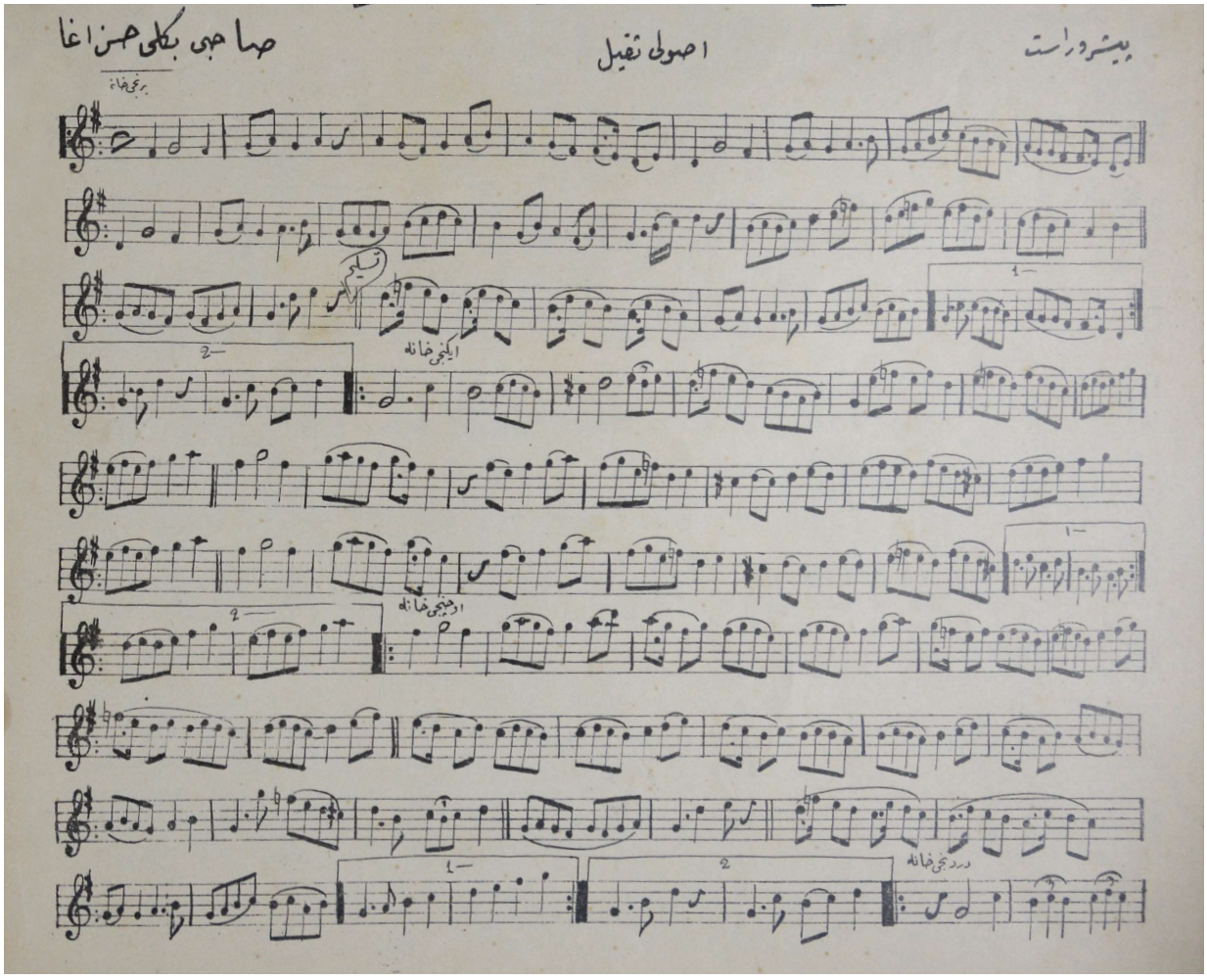

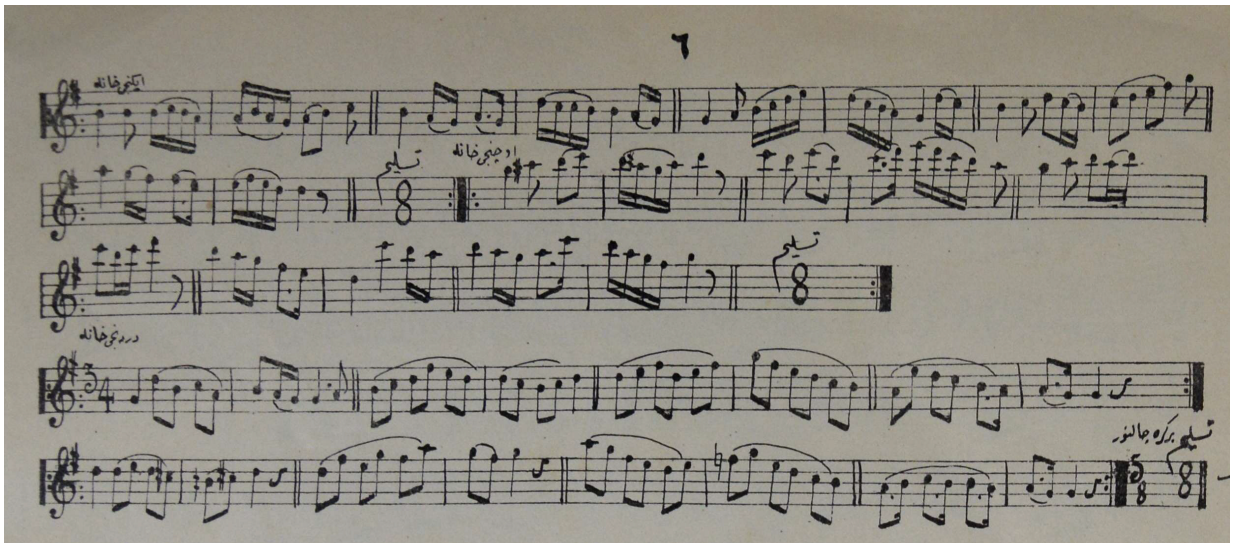

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Şerif Muhittin Targan Koleksiyonu 1766.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ, OMAR YÖNETİM KURULU ÜYESİ VE DERGİMİZİN YAZARLARINDAN DOÇ. DR. CEMAL AKSU'YU 24 ŞUBAT 2019 GÜNÜ KAYBETTİK. OMAR AİLESİ OLARAK HOCA'MIZA RAHMET, AİLESİ VE SEVENLERİNE SABIRLAR DİLİYORUZ.

FAALİYET VE YAYINLAR

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı destekli OMARŞİV projesi kapsamında Proje Destek Uzmanı, İcra Heyetinde ses ve tanbur sanatçısı olarak aramıza katılan arkadaşımız Hasan KİRİŞ'e hoş geldin diyoruz.

OMARŞİV web sitesi yayın hayatına Osmanlının son, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yoğun bir nota faaliyetiyle karşımıza çıkan Kudmanizade Şamlı İskender'in uzun soluklu nota serisi **MÜNTEHABÂT** notalarının erişime açılmasıyla başladı. "Seçilmiş eserler" anlamını taşıyan bu nota serisinden OMAR İcra Heyetinin seslendirdiği bir seçki albümü, **10 Ocak 2019**'da OMARŞİV'in tanıtım törenine katılan konuklara dağıtıldı. Albümde eserlerin notaları ve güfteleri de yer alıyor.

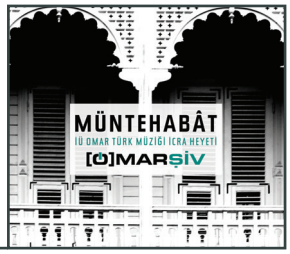

MAVİ SALON KONSERLERİ

"Yeni Yıl Konseri: Yegâh Faslı ve İstanbul Türküleri" (8 Ocak 2019), "Karcığar Şarkı Faslı" (5 Mart 2019), "Şehnaz Faslı" (2 Nisan 2019), "Hicazkâr-Kürdilihicazkâr Konseri" (7 Mayıs 2019), "*Kavuşmak* Romanı Vesilesiyle Mesut Cemil ve Dürdane Altan Anısına Konser" (11 Haziran 2019).

STÜDYO KAYITLARI

Vakıfbank Yayınları'nın desteğiyle **13 Şubat 2019** tarihinde kurumun sosyal medya hesaplarında OMAR'ın tanıtımı amaçlı kullanılması için Şamlı Selim yayını olan "Notalı Kartpostallar" serisinden bir seçki stüdyoda seslendirildi. **4 Mart 2019**'dan itibaren her hafta biri erişime açılan kartpostal kayıtlarına OMAR'ın YouTube hesabından da ulaşılabilmektedir.

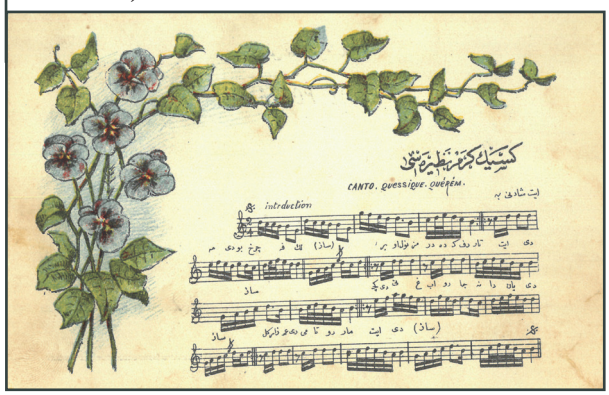

Kendisi de İstanbul Üniversiteli olan Alâeddin Yavaşça'ya bir armağan CD'sinin hazırlığı için, onun eserlerinden oluşan bir seçkiyi seslendirmek üzere **4 Nisan 2019** tarihinde stüdyoya girildi. Bu CD'de OMAR Türk Müziği İcra Heyeti, Yavaşça'nın Dügâh Kâr-ı Nâtık'ını seslendirirken Münip Utandı, Osman Nuri Özpekel, Ali Rıza Kural gibi İÜ mensubu ve mezunu sanatkârlar da icra ve yazılarıyla yer aldı.

İÜ Bilgisayar Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (BUYAMER) tarafından **25 Nisan 2019** tarihinde düzenlenen "İstanbul Üniversitesi'nin Enformatik Tarihi'nde Bir Yolculuk: Haydar Furgaç Elektronik Hesap Merkezi'nden BUYAMER'e" sempozyumu OMAR Türk Müziği İcra Heyetinin konseriyle son buldu.

OMAR'IN ÖZEL GÜNLERE ÖZGÜ PAYLAŞIMLARI

OMAR, çeşitli önemli günlere özgü sesli ve görüntülü kayıtlar paylaşmaya başladı. Şimdiye kadar yayınlanan "Yaslı gittim şen geldim", "Kâni Karaca Anısına, Vefatının 15. Yılı Münasebetiyle", "İhsan Özgen - Kâni Karaca 25 Kasım 1992 CRR Konser Salonu" başlıklı kayıtlara OMAR'ın YouTube hesabından ulaşabilirsiniz.

ŞİFA NİYETİNE

T.C. Sağlık Bakanlığının **24-27 Nisan 2019** tarihleri arasında düzenlediği Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kongresi'nde (GETAT) OMAR Türk Müziği İcra Heyeti **26 Nisan**'da "Şifa Niyetine" başlıklı bir konser verdi.

Ülkemizde etnomüzikoloji-organoloji alanlarında öne çıkmış bir koleksiyoner, araştırmacı-yazar ve müzik yayıncısı olan Etem Ruhi Üngör'ün (1922-2009) kütüphane-arşivi OMAR'da çalışılmak ve OMARŞİV'de değerlendirilmek üzere **15 Temmuz 2019** tarihinde satın alındı. Kütüphane-arşivde çalışmak üzere aramıza katılan arkadaşlarımız Selma HACIOSMANOĞLU ve Beyza CERAN'a hoş geldiniz diyoruz.

19 Temmuz 2019 tarihinde İÜ OMAR Türk Müziği İcra Heyeti, Emirgân Mirgün köşkünde semt sakinleri için bir yaz konseri düzenlendi.

4-7 Eylül 2019 tarihleri arasında Kadir Has Üniversitesinde gerçekleştirilen ISME Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi'nin açılışında OMAR Türk Müziği İcra Heyeti bir konser verdi.

İÜ OMAR VI. ULUSLARARASI YAZ OKULU

Bu yıl **9-13 Eylül 2019** tarihleri arasında gerçekleşen ve onur konuğu olarak İhsan Özgen'in ağırlandığı İÜ OMAR VI. Uluslararası Yaz Okulu, İÜ Rektörlük Binası Tarihî Orta Avlu'da İhsan Özgen'in resimlerinden oluşan bir sergi ve Özgen Duo'nun bir dinletisiyle açıldı. VI. Yaz Okulu'nda Erol Deran kanun, Mutlu Torun ud, Sadreddin Özçimi ney, Hasan Esen kemençe, Fahrettin Yarkın ritim, Özer Özel de tanbur dersleriyle dünyanın dört bir yanından OMAR'a gelen öğrencilerle buluştu.

ISSN 2587-098X